

Všechno má své místo

dar kontemplativní modlitby

Obsah

1. Střed a obvod.....	4
2. Vize okouzlení.....	10
4. Čištění skel	33
5. Nech řeku téct.....	44
6. Návrat k posvátnému.....	55
Dovětek a závěr: Kontemplativní vidění nauky o kříži	63

*Člověk poznává své tajemství
za cenu své nevinnosti*

Podtrhnout židli
pod tvým rozumem
a vidět tě padat na Boha –
nic jiného nechce Háfiz udělat
to je ta jediná zábava na tomto světě!

ŠAMSUDDÍN MUHAMMAD HÁFIZ

ISLÁMSKÝ MYSTIK (1320–1389)

Vnitřní neprodejnost

Jak učiníš lákavým to, co lákavé není?

Jak prodáš prázdnotu, zranitelnost a neúspěch?

Jak mluvit o sestupu, když se všechno týká vzestupu?

Jak se můžeš snažit v kultuře kapitalismu prodat opouštění?

Jak představíš Ježíše prométheovskému rozumu?

Jak budeš mluvit o umírání v církvi, která se snaží vypadat dokonale?

To nebude fungovat

(a to může být můj první krok).

1. Střed a obvod

*Točí se a točí v rozšiřujících se kruzích,
sokol neslyší sokolníka;
věci se rozpadají a střed už nedrží;
jen anarchie se roztahuje světem,
krvelačný příliv bije a všude
se utápí obřad nevinnosti;
nejlepší jsou zcela nepřesvědčiví
a nejhorší se vášnivě snaží.*

William Butler Yeats „Druhý příchod“

Jsme lidé okraje, máme malý přístup ke středu. Žijeme na okraji vlastních životů „v rozšiřujících se kruzích“, zaměňujeme věci okrajové za podstatné, příliš rychle prohlašujeme povrchnosti za podstatu. Jak Yeats předpovídal, věci se rozpadly a zdá se, že střed už nedrží.

Kdyby vnějším obvodem našich životů bylo zlo, snadněji by se o něm moralizovalo. Ale hranice a okraje nejsou špatné, neboť jsou přechodné, náhodné, někdy iluzorní a příliš často naplňují potřebu obrany nebo „dekorace“. Naše „kůže“ není špatná, ale není to náš duch či duše. Ale kůže může být jediným počátečním bodem, který mají mnozí lidé současnosti k dispozici. Dříve se lidé, kteří neměli tolik příležitostí a prostředků unikat před skutečností, museli dobrat k podstatě dříve, prostě jen aby přežili. Můžeme zůstat na okrajích svého života dost dlouho. Tak dlouho, až to začneme cítit jako jediný skutečný „život“.

Není příliš mnoho lidí, kteří nám říkají, že existuje něco dalšího. Říká se, že prvotními zprostředkujícími institucemi v naší rozvolněné společnosti jsou sdělovací prostředky a svět obchodu a podnikání. Ty sice nejsou opět samy o sobě špatné, ale nejsou tím, co může oslovit naši duši nebo zlákat našeho ducha. Jsme ve velké nevýhodě, považujeme-li je za „základní čáru“, která je právě ironií osudu tím, co nazýváme obchodní nebo ekonomickou perspektivou.

Předpokládejme, že v dřívějších dobách měli lidé snadný a přirozený přístup ke své duši a otevřenost transcendentnímu Duchu. Nejsm si jist, jestli takové doby opravdu existovaly, stejně jako rajská zahrada, kde vše bylo nahé a v harmonii. Pokud opravdu byly, tvořili je buď lidé, kteří byli ve svém středu velmi milováni, nebo kteří velmi strádali na svých okrajích – patrně obojí. Cesta modlitby a lásky a cesta utrpení jsou zřejmě těmi dvěma velkými cestami osobní proměny. Utrpení přitahuje, jak se zdá, naši pozornost, láska a modlitba pak zřejmě přitahují naše srdce a naši touhu.

Ale většina z nás se vrací do této zahrady cestou námahy. T. S. Eliot ji nazýval obvyklou cestou „poslušnosti, kázně, myšlenek a jednání. Myšlenka napůl uhodnuta, dar napůl pochopen“. Tato obvyklá cesta zpátky do ráje je krví, obsahem, extází celého biblického textu: obvykle tři kroky vpřed a dva kroky zpátky, tak jako celý náš život.

Obvyklá cesta je postupným probouzením a občasným ztišením, touhou a odevzdáním se, starostí a úplnou bezstarostností. Je současně středem a vnějším obvodem a na jejím konci neřídíme ani to, ani ono. Ale někde musíme začít. Pro většinu z nás je počáteční bod kdesi na okraji. Tato skutečnost, vnímaná a neodmítaná, bolestná a obšťastňující, se stává královskou cestou do středu. Jinými slovy, skutečnost sama, moje skutečnost, moje omezená a někdy nepochopená zkušenost, se stává místem Božího zjevení. Z jakéhosi důvodu dáváme přednost vykonstruovaným skutečnostem před silnou a vnímavost probouzející tváří *toho, co je*.

Velcí učitelé nás ale vedou k tomu, abychom *nezůstávali* na vnějším obvodu příliš dlouho, jinak hrozí, že nikdy nepoznáme sebe ani Boha. (Tato dvě poznání se zřejmě pohybují společně.) Onen pohyb se nazývá konverzí, obrácením, proměněním nebo růstem ve svatosti.

Po této cestě nemůžete kráčet jen uvnitř své vlastní hlavy. Ve skutečnosti takto vůbec nemůžete kráčet sami. Jste vedeni.

Necelý blok domů od místa, kde jsem ve středu města Albuquerque žil, je ulička, kde opření o zeď sedávají bezdomovci a vyhřívají se na slunci. Jednou jsem uviděl čerstvé graffiti namalované zřetelně na chodníku. Dotklo se mě tak hluboce, že jsem se hned vrátil domů a zapsal si ho do deníku. Znělo: „Pozoruj, jak bláhově člověk chrání to své nic – a tím se stavíme mimo. Zde je Bůh vskutku nenáviděn.“ Mohu si jen představovat, jakou asi zkušenost musel tento člověk zaznamenávat tímto zraňujícím, přitom však pravdivým způsobem. Znovu jsem pochopil, proč si zřejmě Ježíš myslel, že vyhnanci mají náskok pro pochopení jeho zvěsti. Obvykle byli vyloučeni z toho, co bylo beztak neskutečné – jinak by to nebyl vylučovací systém. V Božím království je to tak, že „do něj všechno patří“, i ubozí a zlomení; císařské systémy kultury však požadují, aby byli lidé „in“ a „out“, vítězové a oběti. Dokud tato bitva neproběhne v naší duši, budeme obvykle setrávat ve vnějším světě politiky a tříd. Dualistické myšlení začíná v duši, přechází do mysli a pak se někdy dostává do ulic. Pravá modlitba ničí lež už v zárodku. Obvykle bývá zakoušena jako slzy, odevzdání se, odpuštění.

Snad správně předpokládám, že tento člověk z ulice nemá řádně vystudovanou teologii a psychoterapii, přesto ze svého bolestného postavení jasně pochopil to, co se zde snažíme vysvětlit. Cestou utrpení, možná i modlitby, poznává tento člověk podstatu i okraje – a ví, kdo je Bůh. Proto také sv. Bonaventura a další tvrdí, že chudý, nevzdělaný člověk může poznávat a milovat Boha víc, než velký teolog a duchovní osoba. Otázku po Bohu nevyřešíte ve své hlavě – ani v dokonalosti morální odpovědi. Je zodpovězena ve vás, jste-li ochotni *nést Boží tajemství*: Boží utrpení pro svět a radost Boží ve světě. Obávám se, že to je mnohem těžší, než se jen snažit „být dobrý“.

Žijeme-li v tomto konzumním světě mnoha možností, jsme nakaženi tím, co někteří nazývají „závislostí“, skutečně jedovatou a oslepující nemocí, která činí naše pronikání ke středu ještě obtížnějším. Naše kůží obalená ega jsou tím jediným, co většina z nás zná a v čem obvykle uvážneme. Poctivě řečeno, intelektuální a ideologické nástrahy jsou stejně jedovaté a oslepující jako hříchy opilců a prostitutek – a ještě obtížněji se rozeznávají. Na každý pád se většina z nás potřebuje naučit, jak se dívat. Pravdivé vidění je podstatou dnešní spirituality.

Jak nalézt to, co už zde zřejmě je? Proč to ale není patrné? Proč bychom měli probudit své nejhlubší já? A jak to můžeme udělat? Modlitbou a meditací? Větším ztišením, osaměním a svátostmi? Ano, tím vším, ale především samotným *žitím a plným přijetím skutečnosti*. Zní to tak prostě a neškodně, že většina z nás si vytváří všechny možné náboženské pasti, aby nemusela přijmout svůj vlastní, ne dosti slavný, pozemský, všudypřítomný kříž. Z jakéhosi důvodu je snazší účastnit se bohoslužeb než prostě uctívat skutečnost. Někteří to prostě nazývali „prožívání Boží přítomnosti“. Nevyžaduje to mnoho dogmatického zápolení ani manažerské podpory, jenom bdělost, touhu, ochotu začínat znovu a znovu.

Žít a přijímat vlastní skutečnost není pocitováno jako příliš duchovní. Dělá to dojem pobývání na okrajích spíše než zabývání se podstatou. A tak mnozí běží k esoteričtějším a dramatičtějším postojům, místo aby *nesli tajemství Božího utrpení a radosti ve svém nitru*. Okraje našich životů – plně zažité, protrpěné, s radostí přijímané – nás vedou zpět do středu a k podstatě.

Bezdomovec cítí chlad a odmítání, a proto musí sestoupit do hloubky pro teplo a pravdu. Hrdina odsunuje svou vlastní ctižádost, soustředěnou jen na sebe, a pak snad objeví, že na ní vlastně ani příliš nesejde. Žena závislá na alkoholu poznává, že zranila svoji rodinu, a tak proniká k útrpnosti, která je mnohem větší než ona sama. V každém případě okraje, které nazýváme skutečností, trpěly, sdělovaly se a částečně se hroutily. Pak se často ukáže, že nejsou zcela nezbytné, nebo dokonce že jsou součástí problému. Zdá se, že to je ta jediná cesta, jak poznat a odložit přebytečná zavazadla. Není divu, že svatí a mystikové tak často používají ona nepopulární slova jako „odevzdání“ a „utrpení“. Náš učitel Ježíš říká: „Nezemře-li

pšeničné zrno, zůstane jen pšeničným zrnem“ (J 12,24).

Nenacházíme svůj vlastní střed, střed si nachází nás. Naše vlastní mysl si to nedokáže představit. Hroutíme se zpět do Pravdy, když jsme nazí a svobodní – což asi není příliš často. *Nevmýšlíme se do nových cest života. Vžíváme se do nových cest myšlení.* Cesty kolem našich skutečností a skrze ně (obvody) nás přivádějí do *jádra skutečnosti*, v níž se setkáváme se svým nejpravdivějším já a se svým nejopravdivějším Bohem. Nevíme doopravdy, co to znamená být člověkem, nepoznáme-li Boha. A Boha nepoznáme skutečně jinak než skrze své vlastní zlomené a radující se lidství. V Ježíši nám Bůh říká, že Bůh není jiný než lidství. Po Ježíšovi Bůh může být popisován jako *plnost* toho, co „nezřetelně přes sklo“ vidíme v obyčejných lidských bytostech. A tak nejobvyklejší a téměř jediné jméno, které si Ježíš sám dává, je „Syn člověka“ (sedmdesát devětkrát). Ježíšova skutečnost a jeho kříž má říct svobodné ano k tomu, co od něj jeho lidství nakonec žádá. Zdá se, že my křesťané uctíváme Ježíšovu cestu, místo abychom se po ní *vydávali*. První způsob se považuje za velmi náboženský, zatímco ten druhý za toliko lidský a nijak slavný.

Máme tendenci nevidět základní schéma, jak nás Bůh přetváří, leda až následně. Jinými slovy, jsme pomalí žáci, a proto duchovní učitele obvykle nacházíme v druhé polovině života. Juliána z Norwiche, svatá anglická poustevnice (1342–1416), měla zřejmě obdivuhodnou schopnost pohybovat se nad myšlením typu „buď – anebo“. Mohla žít s paradoxem, s nezodpovězenými otázkami, s obrovskými vnitřními konflikty a teologickými protiklady – a přitom stále důvěřovat a žít v pokoji srdce. Lze přemýšlet, zda toto bylo plodem její ženskosti, jejího neakademického stavu, jejich nejméně dvaceti let v poustevně, nebo plodem jediné noci „zření“, jak to nazývala. Představovala nepochybně to nejlepší z toho, co nazýváme „kontemplativním zřením“. Říkala třeba: „Nejprve je pád a potom je vyléčení z pádu. Ale obojí je Božím milosrdenstvím.“ Možná že tomu nelze uvěřit dříve než v druhé polovině života.

Jak jsme vůbec ztratili tento druh moudrosti? Zvláště když to je osobní zkušenost prakticky každého člověka. Jenom rozlehlost kontemplativní mysli může vidět tak široce a věřit tak hluboce. Malá kalkulační mysl chce buď – anebo, vyhrát či prohrát, dobře nebo špatně. Ale všichni víme, že jáhen zpívá o *šťastné vině* o Velikonoční noci. Byli jsme zachráněni, praví liturgie, „šťastnou vinnou.“ Ježíš připomněl Juliáně, že jeho ukřížování bylo nejstrašnější věcí, která se v lidské historii stala, a Bůh z toho udělal to nejlepší, aby sňal naše viny. Stejně jako pro Ježíše „se naše rány staly hodnými úcty“. Je-li kříž normou, není, zdá se, jiné cesty. Je to vzor.

* * *

Na velmi praktické úrovni dnes tento problém spočívá v tom, že máme co do činění s lidmi Západu, kteří mají velmi slabý smysl pro vlastní identitu, tím méně pro identitu, která může trvat ve spojení s Bohem a ve vztahu k němu. Objektivně jsme ovšem již spojeni s Bohem, ale pro lidi je velmi těžké tomu uvěřit a zakusit to, nemají-li silný smysl pro identitu, hranice či pro autentickou náboženskou zkušenost. Lidé se snaží vytvářet identity a opouštět hranice, které nemají žádné zkušenostně ověřené jádro. Modlitba ve svých počátečních fázích je zcela prostě hluboká zkušenost tohoto jádra: kdo jsme, jak Pavel říká, „ukryti spolu s Kristem v Bohu“ (Ko 3,3).

Ti, kdo se ženou, aby si vytvořili vlastní identitu, často končí tím, že mají ztvrdlé a příliš ohrazené okraje, citlivé na urážku, a jsou vždy připraveni vytvářet další identitu, když je ta poslední nechá na holičkách. Mohou se stát rasisty nebo těmi, kdo jsou posedlí ovládním; obávají se vždy toho „druhého“. Často se stávají přímo či nepřímo závislími a žijí vždy jen v reakci na někoho nebo na něco. Záporná identita se vytváří rychle a vznikají pocity podobné životu – a tak mnozí lidé, dokonce i věřící, žijí životem, který je „svatější než svatý“ nebo je plný nenávisti k nepřítelům. Být proti něčemu je mnohem snazší než milovat.

Mnozí jiní opouštějí své hranice dříve, nežli je mají, a hledají svoji identitu v jiné skupině,

zkušenosti, vlastnictví nebo osobě. „Ona mě učiní šťastným“ nebo „on ze mne sejme moji opuštěnost“ nebo se skupina stane náhradníkem, který má převzít můj těžký úkol růst. Je mnohem snazší patřit do skupiny nežli vědět, že patříš Bohu. Ti, kdo příliš rychle nechají zatuhnout své okraje a svou identitu, aniž by našli svůj střed v Bohu a v sobě samých, budou nepřáteli ekumenismu, nepřáteli odpuštění, zranitelnosti a obecného lidského dialogu. Jejich identita je příliš nejistá, než aby umožnila jakýkoli pohyb dovnitř a ven. Jejich „Kristus“ tíhne k tomu být velmi malý, kmenový, „takový, jako jsou oni sami“. Jestliže tě tvá modlitba nevyvádí mimo tvé bezpečné zóny, není-li Kristus občasnou „hrozbou“, potřebuješ asi růst a učit se milovat. Potřebuješ mít vlastní ego, dříve než se ho můžeš vzdát. Možná právě proto Ježíš třicet let jenom žil, než začal kázat. Teď máme mladé dospělé, plné Yeatsova „vášnivého nadšení“ pokud jde o doktrínu a dogma a o to, která skupina se dostane do nebe. Takto se užívá Bůh k tomu, abych dal dohromady své „ne-já“. Takovýto tradicionalismus se ale právě míjí s tradicí.

Jiní zase opouštějí své okraje příliš snadno ve jménu tolerance a otevřenosti, ale i zde je nutné „rozlišování duchů“. Skutečně kontemplanující mají v sobě toleranci, protože mají zkušenost s jediným Absolutnem, s konečností své mysli a pomíjivostí všech věcí. To je podstata pokory a možná že i trpělivosti. Ale dnes existuje i jiná tolerance, která je prostě odmítnutím za čímkoli stát. Tady nejsou žádné hranice, které stojí za to chránit. Tolerance „skeptika“ nemá věcný obsah, nevytváří nic, co by trvalo, a je charakteristická pro mnohé dnešní pokrokové a humanistické myšlení.

Zdravé náboženství, pravá kontemplanace povedou k hranicím, které klidně drží a nepotřebují být ani neustále hájeny, ani opouštěny ve jménu „přátelství“. Je to „úzká cesta, a jen málo je těch, kdo po ní jdou“ (Mt 7, 14). To je to, co mnozí z nás nazývají „třetí cestou“: *tertium quid*, která se objevuje, jen když udržíte napětí protikladů.

Dar, který skuteční kontemplanující nabízejí sobě i společnosti, spočívá v tom, že vědí, že jsou součástí mnohem většího příběhu, mnohem většího Já. V tomto smyslu jsou „lidé se středem“ hluboce konzervativní, neboť vědí, že stojí na ramenou svých předků a věčné tradice. Skutečně kontemplanující jsou však paradoxně zároveň reformátory a těmi, kdo riskují, právě proto, že si nepotřebují schraňovat žádné své soukromé záležitosti, zaměstnání nebo jistoty. Jejich jistota a identita jsou založeny v Bohu, ne v tom, že mají pravdu, že jsou placeni církví nebo že chtějí postupovat vzhůru v očích lidí. Pouze oni se mohou, zbaveni sebezájmu a obav, nasadit pro práci, kterou Bůh potřebuje. Všimněte si, kolika světcům, teologům a zvláště zakladatelkám ženských řádů se během jejich života dostávalo od církve pokárání, hrozeb, nebo dokonce trestů. Bůh je vždy větší než škatulky, které si na něj tvoříme, neztrácejme proto příliš času tím, že budeme tyto škatulky chránit.

Lidé, kteří se naučili žít ze svého středu v Bohu, vědí, které hranice je třeba zachovávat a které je možno opustit, i když často právě tento boj vytváří jejich nejhlubší „temné noci“. Ironií je, že obojí žádá „poslušnost“, protože tito lidé naslouchají hlasu, který je přesahuje. Potřebujete-li lakmusovou zkoušku pro lidi, kteří žijí ze svého pravého já, mohlo by to být toto: jsou vždy *ochotní uposlechnout*, ale současně mohou *neuposlechnout* očekávání církve a prohlašují, že se řídí tím, kým jsou v Bohu. Přemýšlejte o svatém Pavlu, Tomáši Beckettovi, Janě z Arku, Tomáši Mertonovi nebo Dorotě Day.

Asi nejnápadnějším znamením „nevystředěných“ („excentrických“) lidí je, že se s nimi, upřímně řečeno, velmi obtížně žije. Každá hranice ega musí být bráněna, projednávána nebo uctívána: moje pověst, moje potřeby, můj národ, moje bezpečnost, moje náboženství, dokonce i můj sportovní klub. To je to jediné, o co mám opravdu strach, neboť toto je můj jedinou slabou identitou. Můžete říci, zda jste mnoho svých vajec vložili do těchto křehkých košíčků, když jste často zraňováni a napadáni. Těžko můžete zranit světce, protože oni žijí ve svém středu a nepotřebují chránit vnější kruh pocitů a potřeb. Excentričtí lidé stále očekávají, že budou zraňováni. Oni vlastně budou vytvářet tragédie, aby měli pocit, že žijí. Slyšel jsem, že personální

práce nyní představuje 80 procent času a energie, které musí americké společnosti vynakládat. Dalo by se přímo říci, že určitý stupeň kontemplativního zření je vlastně nezbytný pro efektivní život instituce nebo komunity.

Ke konci svého života Carl Gustav Jung řekl, že neví ani o jediném ze svých pacientů, jehož problémy by nemohly být vyřešeny setkáním s tím, co on nazval „numinosum“ a co my bychom nazvali Bohem (Letters, 1973, 1:377). Velmi zvláštní prohlášení od muže, který nechoval přílišnou lásku k institucionalizovanému náboženství. Věřím, že nemáme žádný jiný přístup k tomu, *kým opravdu jsme*, než v Bohu. Jenom když spočineme v Bohu, můžeme nalézt bezpečí, prostor, a nesmírnou svobodu být tím, čím jsme, *vším*, čím jsme, být *většími* i *menšími* než jsme. Jenom když žijeme v Bohu a hledíme na svět skrze něj, může „všechno mít své místo“. Všechny ostatní systémy vylučují, trestají a chrání, aby našly identitu v ideologické dokonalosti nebo jakémisi druhu „čistoty“. Vždy je třeba hledat a likvidovat znečišťující prvky. Kromě toho, že se takto zbytečně plýtvá časem a energií, odvádí toto úsilí od jediného povolání k lásce a jednotě.

Jak chasidští mistři učili své žáky: „Rozhrabujte hnůj tak, rozhrabujte hnůj onak, bude to pořád jen hnůj. Zatímco si lámete hlavu, mohli byste navlékat perly pro radost nebes.“

Doufám, že vám tato kniha pomůže navléci pár dobrých perel – a neztratit příliš času dumáním.

2. Vize okouzlení

*Miluj lidi i v jejich hříchu, protože to se podobá Boží lásce
a je to ta nejvyšší láska na zemi. Miluj celé Boží stvoření, celé
a každé jeho zrnko písku. Miluj každý list, každý paprsek
Božího světla. Miluj zvířata, miluj rostliny, miluj všechno.
Miluješ-li všechno, zahlédneš božské tajemství ve věcech.
Jakmile je zahlédneš, začneš mu každý den více rozumět.
A nakonec budeš milovat celý svět všeobjímající láskou.*

Fjodor Michajlovič Dostojevskij, Bratři Karamazovi

Dovolte mi začít nadějí. Nadějí, že naše chápání modlitby spěje k větší prostotě. Nestane-li se modlitba prostou, až toto dočtete, neuspěl jsem. Účelem tohoto zkoumání není dostat se někam dál. My, západní lidé, se orientujeme na dosažení cíle. Jsme spotřebitelé. Nedovedeme si představit, že bychom dělali něco, co by nás nikam nepřivedlo. Ale se vši uvážlivostí musíme pochopit, že toto není úsilí, které by nás mělo někam přivést.

Mým výchozím bodem je, že už tam jsme. Nemůžeme dojít k Boží přítomnosti. Už v ní naplno jsme. To, co chybí, je uvědomění si toho. Bůh udržuje naši existenci s každým naším nádechem. Když se znovu nadechneme, znamená to, že si nás Bůh znovu a znovu vyvoluje. Není nic, čeho bychom měli dosáhnout nebo se naučit. Potřebujeme se však některým věcem odnaučit.

Abychom toho byli schopni, potřebujeme přijmout to, co je často obtížné, zvláště pro lidi v kultuře, která se zdá být úspěšná. Musíme přijmout fakt, že se účastníme masového kulturního spánku, hypnotického spánku. Všichni jsme náměsíční. To není zvláštností naší doby. Všichni duchovní učitelé to tvrdili. My, lidé, nevidíme přirozeně. Potřebujeme, aby nás to někdo naučil. K tomu slouží náboženství. Proto také Buddha i Ježíš říkají jedním hlasem: „Bdi!“ Náboženství se ve skutečnosti týká vidění. Ježíš mluví o „bdění“ (Mt 25,13; L 12,37; Mk 13,33–37) a „Buddha“ znamená v sanskrtu „probuzený“. Ježíš dále říká: „Je-li tvé oko čisté, celé tvé tělo má světlo.“ (L 11,34).

Potřebujeme se učit vidět, co je. Toto pochopit je pro nás obtížné. Jsme zvyklí soustředit se na dosažení cíle a úspěchu, jakýsi druh duchovního kapitalismu. Chceme získat správnou informaci nebo lepší morálku, jakési chování, které nás přemění na vynikající bytosti.

Není tu řeč o meritokracii (vládě zásluh). I když máme mentalitu „vyznamenání za dosažený výsledek“, modlitba nám ukazuje, že jsme ve skutečnosti „trestáni“ jakýmkoli očekáváním zásluh a odměn. Takové očekávání nás odvádí od skutečně proměňující zkušenosti, zvané milost. Zbožně se obdivujeme úspěchu. Staromilsky věříme, že se nám dostává toho, co si zasloužíme, pro co tvrdě pracujeme a čeho jsme hodni. Pro západní lidi je obtížné myslet jinak než v těchto kategoriích.

Ale zde chci mluvit o radikální milosti, což je podstatně jiné paradigma. Je to jako žít v jiném světě. Není to svět, ve kterém se namáhám, aby si mne Bůh všiml a měl mě rád. Není to kosmická hra zločinu a trestu. Obávám se, že to však velké procento náboženství učí, i když obvykle nepřímou. To platí o všech náboženstvích, se kterými se na světě setkávám. Bojíme se toho, co je zdarma. Chceme Boha proto, aby byl sociální řád, a chceme náboženství, aby existovala společenská omezení.

Chtěl bych o modlitbě, a tudíž o náboženství říci něco trochu jiného. Modlitba není především vyslovování slov a promýšlení myšlenek. Je to spíše postoj. Je to spíše způsob života v Přítomnosti. Je to dále způsob života v uvědomování si Přítomnosti, ba v radosti z Přítomnosti. Kontemplativní člověk si není Přítomnosti pouze vědom, ale věří jí, spočívá v ní a raduje se v ní.

Všechny duchovní disciplíny mají jeden účel: zbavit nás iluzí, abychom mohli žít v přítomnosti. Disciplíny existují proto, abychom dokázali vidět to, co je. Můžeme vidět, kým jsme a co se děje. Náš masový kulturní spánek je jako šupiny na našich očích. Vidíme pouze hmotnými očima.

Máme-li věřit Ježíšovi (tomu dávám přednost!), není nic nebezpečnějšího než lidé, kteří se domnívají, že už vidí. *Boha lze nejspíše ztratit tím, že se domníváme, že jsme ho už našli.* Znáte dobře 9. kapitolu Janova evangelia. Příběh muže slepého od narození se vždy četl katechumenům při přípravě na Velikonoce.

Začíná jednoduchou geniální větou. Ježíš *vidí* muže slepého od narození. To je to, co Ježíš dělá. On je vidoucí. Učedníci se ho hned ptají: „Kdo zhřešil, že se tento muž narodil slepý, jeho rodiče, nebo on sám?“ Ježíš zamítne celé toto zdůvodnění a posouvá ho na jinou, svátostnou úroveň. Použije bláto, pomaže jím slepci oči a je uzdraven. Zbytek kapitoly zaznamenává, jak se *dobří* lidé přeli kvůli tomu s Ježíšem.

Farizeové namítají, že tento muž nemůže být od Boha a tak nemohlo dojít k uzdravení, když je zřejmé, že k uzdravení došlo přímo před nimi. Jejich námitka je logická a teologická: hříšník nemůže konat zázraky, a když nedodržel sobotu, je to hříšník. Následujícím obviněním pak obviňují jako hříšníky jeho rodiče. V posledním odstavci obviňují jako hříšníka i onoho muže samého. Vidí hřích úplně všude: na Ježíšovi, na rodičích, na slepci. Hřích na každém kroku. „Ty, skrz naskrz hříšník, co nám chceš povídat?“ Muž je dostatečně obratný, aby se nezapletl do teologické debaty. Drží se svého příběhu: „Vím jen, že jsem byl slepý, a teď vidím.“

Ježíš končí tento překrásný vysvětlující příběh závěrečnými zdrcujícími slovy (verš 39): „Přišel jsem na tento svět k soudu: aby ti, kdo nevidí, viděli, a ti, kdo vidí, byli slepí.“ Farizeové, když to slyší, říkají: „My ale nejsme slepí.“ (Jsme pravověrní, jsme dobří křesťané, jsme kněžstvo!) Ježíš odpověděl: „Kdybyste byli slepí, hřích byste neměli. Vy však říkáte: ‚Vidíme‘. A tak zůstáváte v hříchu“ (9,41).

Mysl začátečníka

Ježíš nás zve přesně k tomu samému, k čemu zenový mistr zve své žáky. Před několika týdny jsem pobýval v zenovém klášteře v Japonsku. Viděl jsem stejné zaujetí. Mistr zval mnichy, kteří tam byli již léta, k tomu, co nazývali „mysl začátečníka“. Nikdy nesmíme předpokládat, že vidíme. Musíme být vždy připraveni vidět nově.

Jednou z oblíbených Ježíšových názorných pomůcek je dítě. Kdykoliv učedníci začnou soutěžit o prvenství, postaví před ně dítě. A říká, že tomu, co on říká, mohou porozumět a být pro to připraveni jedině lidé, kteří přicházejí s myslí a srdcem dítěte. To je stejná skutečnost jako *mysl začátečníka*. Čím jsme starší, tím častěji jsme byli zrazeni, zraněni a zklamáni, tím více zábran stavíme před *mysl začátečníka*. Potřebujeme říci spolu se slepcem: „Chci vidět.“

Spiritualita se týká vidění nikoli získávání nebo dosahování něčeho. Jde spíše o vztah než o výsledky nebo požadavky. Jakmile jednou vidíš, ostatní následuje. Nepotřebuješ nutit řeku téct, protože jsi v ní. Život se žije uvnitř nás a my se učíme říkat tomuto životu ano. Nazval jsem tuto knihu „Všechno má své místo“, protože na té úrovni, na níž rozmlouváme, vidíme, jak všechno do sebe zapadá. Na této úrovni můžeme věřit proudu a věřit životu, životu tak mohutnému, hlubokému a rozlehlému, že zahrnuje i svůj opak, smrt, což je velký paradox. Je to ten jediný život, který se nám nabízí. „Zemřeli jste (malé ego samo) a život, který nyní máte, je skryt s Kristem v Bohu (Bůh sám). Ale až se ukáže Kristus, *a on je váš život*, tehdy i vy se s ním ukážete ve slávě“ (Ko 3,3–4). Tyto verše samy řadí Pavla mezi velké mystiky a vizionáře.

Ježíš nás volá mimo tento kulturní hypnotický spánek, mimo náměsíčnost svými činy odporujícími tradičním kulturám. Je to jako klepnutí mistrovky ruky. Říká, že jsme v pasti, že nemůžeme vidět. Snaží se všemožnými prostředky, často podobenstvím, narušit normální způsob vidění. Podobenství obracejí skutečnost vzhůru nohama. Když jsem byl v zenovém

chrámu, snažil jsem se dostat nohy do polohy lotosového květu (což nedokážu). Mniši to všichni dobře zvládali a já jsem trpěl. Vůbec jsem nebyl svatý. Asi po pěti minutách zazněl gong a oni všichni, i starší mniši, vyskočili a vyběhli z místnosti. Přemýšlel jsem, zda to není požární poplach. Nikdo mě nevaroval. Cítil jsem se jako hlupák, nevěděl jsem, co dělat. Řekl jsem si: „Zůstanu tu sedět, abych nevypadal ještě hloupěji.“ Místnost byla prázdná a já v ní seděl na svém malém polštářku. V bolesti. Asi po patnácti minutách se mniši vrátili, jeden po druhém, usedli na svá místa a ještě jsme seděli další půlhodinu. Když jsme potom mohli mluvit, ptal jsem se, co se to událo. Řekli mi: „Měli jsme tě varovat, tohle je den, kdy dostáváme svůj *kóan*“. *Kóan* je malá neřešitelná paradoxní hádanka, kterou nelze vyřešit použitím normální logiky. Používáme-li svůj kalkulující, proškolený, vzdělaný rozum, budeme tam sedět navždy. Není žádná cesta ven a skrz. Člověk musí opustit obvyklé způsoby logického uvažování a posunout se k širší, kontemplativnější mysli.

Mistr mi řekl, že někdy musí dávat stejný *kóan* témuž mnichovi po dva nebo tři roky, než se přes něj dostane. Rozdával ten den *kóany*. Jejich funkcí je dovést mnichy za jejich jistoty a bezpečí ega, vrátit je do dětské otevřenosti, aby se mohli znovu učit, aby dovedli opustit svoji nynější zónu bezpečí. To je přesně to, co Ježíš říká v 9. kapitole Janova evangelia. „Protože říkáte ‚vidíme‘, jste slepí.“

Náboženství nemělo tendenci vytvářet lidi hledající a pátrající, nemělo tendenci utvářet čestné pokorné lidi, kteří věří, že Bůh je vždy nad nimi. Nejsme soustředěni na to velké tajemství. Náboženství mělo spíše tendenci utvářet lidi, kteří si myslí, že mají Boha v kapse, lidi s rychlými, jednoduchými, snadnými odpověďmi. Proto také tak velká část Západu opouští náboženství. Lidé vědí, že velké tajemství nemůže být tak snadné a jednoduché. Jestliže je velké tajemství opravdu Velké Tajemství, povede nás k paradoxu, k temnotě, po nikdy nekončících cestách. O tom je tato knížka. To je modlitba.

Transformativní obrazy

Díval jsem se na některé Ježíšovy obrazy a podobenství. Chtěl bych některé okomentovat, abyste si všimli, jak vše převrací a kolik z nich se týká vidění. Jsou skutečně jeho formou *kóanu*.

Například čtyři z hlavních podobenství jsou o věcech, které jsou *ztraceny nebo skryty*. Proč jich je tolik o ztracených nebo skrytých věcech, pokud by se hlavní poselství netýkalo vidění? Věci se zdají být ztracené, nejsou-li zřejmé na první pohled. Poklad skrytý na poli (Mt 13,44), kvas skrytý v mouce (Mt 13,33), ztracený peníz (L 15,8) a ztracená ovce (Mt 18,12). Právě ztracené věci vyžadují, abychom po nich pátrali. Musíme připustit, že to, co hledáme, není zřejmé. Musíme to chtít vidět a potřebujeme se naučit vidět.

Máme další řadu podobenství, která hovoří o *růstu z velmi malých počátků*. To je ovšem především známé hořčičné zrno (Mt 13,31). Ve čtvrté kapitole Markova evangelia popisuje růst z výhonku od stébla až po zrno (4,26–29). Tajemství se vyvíjí v čase mnohem více než noční vidění a přeměny. Učíme se vidět jen pomalu. Matouš mluví o skrytém kvasu a neviditelné soli.

Pak ono podobenství o rozsévači. Pamatuji si, kdy sestru Pat Brockmanovou poprvé napadla bláznivá myšlenka natáčet řady mých rozhovorů s mládeží. V roce 1972 se magnetofonové pásky nepoužívaly pro mluvené nahrávky. Právě jsme se vymanili z éry rozhlasu. Proč by měl někdo chtít nahrávat mluvení? Hudba, to by ještě dávalo smysl, ale kdo by poslouchal něčí řečnění!

Pat na tom ale trvala. Za každým mužem stojí žena, která ho povzbuzuje. Řekla, že půjde do města a přemluví k tomu redaktora Zpravodaje svatého Antonína. Řekl jsem jí, že si to tak opravdu nepředstavuji. (Nechtěl jsem zranit její city.) Načež odpověděla: „Dobře, slib mi jen toto: Budeš se celý den modlit a setkáme se zítra touto dobou a požádáme Boha o odpověď.“ (Ty naše charismatické časy, kdy jsme hráli ruletu s Biblií!) Souhlasil jsem, i když se to zdálo hrozně

domýšlivé. Proč bych měl stát o to, aby se moje řeči nahrávaly? Kdo by si ty pásky kupoval? Souhlasil jsem ale se setkáním příští den. Otevřeme Písmo a cokoli tam uvidíme, přijmu jako Boží vůli. (Ach! Dodnes se stydím!) Položím prst a považuji to, kam ho položím, za Boží vůli. Takový postup je ovšem velmi františkánský, nebezpečný a může být jistě velmi zneužíván! Zatímco se Pat zvědavě dívala, podíval jsem se na to místo a řekl jsem: „Rozsévač vyšel rozsévat“ (Mk 4,3). A to nám znělo, jako že bychom měli pásky natočit. Tak jsme s tím začali a od té doby jsem nepřestal.

Podobenství říká, že zrno padlo na několik různých druhů půdy. Někteří prostě nejsou pro Slovo připraveni. Ještě tam nejsou. Není to jejich chyba; když je žák připraven, přijde učitel. Největší část duchovní práce je příprava žáka. Půda i duše potřebují být trochu rozrušeny a uvolněny. Obvykle vpouštíme Boha stejně jako cokoli jiného. Setkáváme se s Bohem na své současné úrovni vztahové zralosti: zabráni do sebe, uzavřeni, zapřičeni nebo připraveni.

Dokud jsme v příliš velké pohodě, plní názorů, příliš si jisti tím, že máme celou pravdu, jsme jenom skálou a trním. Kdokoli nám hází zrno, jen maří čas.

Muž, který zorganizoval moje nedávná kázání v Japonsku a na Filipínách, řekl: „Richard, v Japonsku představují křesťané jenom třetinu procenta všeho obyvatelstva. Nemohu ti slíbit velké zástupy. Může tam přijít dvacet nebo pětadvacet lidí, ale ti jsou jako polnice. Neslyšeli deset tisíc kázání jako Američané, pro které by to bylo jenom jedno další a pak by pokračovali, jako by se nic nestalo. Budou si pamatovat většinu toho, co řekneš, slovo od slova, a roznese se to k dalším sto lidem. Tolik touží po spiritualitě.“ A opravdu. Byl jsem v Japonsku v roce 1981, toto byl rok 1994 a přišli ke mně lidé z mé první cesty a opakovali to, co jsem tehdy říkal, slovo od slova. To je ale úrodná půda! Slovo od slova! Změnili své životy! A přišli si pro další slova po třinácti letech! To je člověk otevřený učení, skutečný „učedník“!

Máme-li příliš mnoho slov, máme tendenci si jich nevážit, i když mohou pro nás znamenat život. Je pro nás těžké být učedníkem s myslí začátečníka, protože už jsme to všechno dávno slyšeli z různých stran. V naší kultuře trpíme, kromě jiného, záplavou slov, záplavou zkušeností, ano, záplavou kazet, knih a myšlenek. Nemůžeme to všechno zpracovat. Slyšel jsem, že představíme-li si jako jednu jednotku množství informací, které měl v Ježíšově době obyčejný člověk, pak trvalo do roku 1500, než se toto množství zdvojnásobilo. (Je to přibližně doba vynálezu knižtisku.) Brzy se množství informací zdvojnásobovalo každých sto let, pak každých padesát a pak, ve 20. století, každých deset let. Nyní, na konci druhého tisíciletí, se zdvojnásobuje každých sedm měsíců. Všichni jsme přetížení a pochopitelně zmateni a v konfliktech. To nutí mnohé „upadnout z toho všeho“ do dogmatismu, skepticizmu, do psychického znečitlivění. Zoufale potřebujeme způsoby, které by nám pomohly poznat, *jak* vidět, co *stojí za* vidění a co vidět *nepotřebujeme*. Doufám, že touto tenkou knížkou trochu očistím naše brýle. Snad vás aspoň jedna věta nebo obraz nebo slovo zasáhnou do určité hloubky. To bude stačit k vaší proměně. Mám naději, že právě vy jste ten poslední druh země, o níž Ježíš říká, že „přináší užitek třicetnásobný, šedesátinásobný i stonásobný“ (Mk 4,8).

Před několika lety jsme u nás měli skvělého asistenta, Dona Kaliskeho. Pověďte mu o myslí začátečníka! Teď je v Číně. Nepřestává růst. Po každých duchovních cvičeních zde v Centru se ho ptáme, jak se mu vede. Pokaždé říká: „Změnilo to můj život!“ A v jeho případě je to pravda. Dokázal nějak zachovat mysl začátečníka a začínat znovu při každých duchovních cvičeních.

Abychom si uchovali mysl začátečníka, když jsme obklopeni rozptýlujícími informacemi, potřebujeme dar rozlišování. Pátá kapitola u Matouše mluví o zákoně, který nepomine, „dokud se jeho smysl nenaplní“ (5,18). Podstata není v tom být poslušný zákonu, ale daleko spíše nalézat smysl zákona. K čemu to je? Na Západě lidé nerozumějí duchovnímu rozlišování. Stávají se těmi, kdo moralizují, když mluví o zákoně jako o něčem, co dává smysl samo sobě. Zákon nedává život. Jenom Duch dává život, jak Pavel rozvádí v listu Římanům a Galatánům. Když Ježíš učí zákonu, činí tak proto, aby se naplnil jeho smysl. Není to nikdy samoučelné

(„náboženství jako soubor požadavků“) – to dává jasně najevo, když hájí své učedníky, kteří v sobotu trhali klasy (L 6,1–5).

Mysl začátečníka žádá, abychom byli ochotni reagovat a změnit se, protože jsme si vědomi směsi dobra a zla v sobě samých. Ježíš používá řadu *obrazů směsí*, aby ilustroval toto napětí. Zdá se, že ukazují, že tento svět je směsí různých věcí a nenaučíte-li se vidět, nevíte, jak je od sebe oddělovat, ztratíte se v plevelu a nevidíte obilné zrno. To je Ježíšův první obraz: plevel a pšeničné zrno, který, jak jsem mnohokrát řekl, měl na západní morální teologii malý dopad. Ježíš je s tím docela spokojen (Mt 13,24–30). Když přichází učedník a říká: „Mám vytrhat plevel?“, odpovídá Ježíš: „Ne.“ Říká, že obojí má růst společně až do žní (Mt 13,29). Potom, na konci času, on rozhodne, co je zrno a co je plevel. Jsme směs plevele a zrna a tou směsí stále zůstáváme. Luther to vyslovil ve svém slavném výroku, *simul justus et peccator*. Celá jeho tradice říká, že jsme současně svatí a hříšníci. To je tajemství zachování plevele a zrna společně na našem jediném poli života. Vyžaduje to mnohem více trpělivosti, soucítění, odpuštění a lásky, nežli usilovat o nějakou iluzorní dokonalost, která je obvykle slepá k vlastním chybám.

Potřebujeme-li dokonalost k tomu, abychom byli šťastní, máme dvojí volbu. Můžeme se buď chovat jako slepí ke svému vlastnímu zlu (a odmítat plevel), nebo to můžeme v beznaději vzdát (odmítat zrno). Čelíme-li ale napětí, jež plyne z toho, že máme obojí, můžeme naslouchat dobré zvěsti s otevřeným srdcem. Nést temnou stránku věcí vyžaduje neobvyklou pokoru. Nést dobrou stránku vyžaduje rovněž dávku odvahy. Archetypicky visí „ukřižovaný“ vždy mezi dvěma zločinci – a splácí cenu sám za sebe právě tak, jak to musíme dělat i my. (Viz L 23,32–34, všimněte si, že Ježíš odpouští oběma zločincům.)

Jiná směs je směs kvasu a mouky (Mt 13,33). Další je sůl (Mt 5,13). Obrazu sítě ve 13. kapitole Matouše se často říká Matoušův podpis, protože přichází na konci všech podobností a v polovině evangelia. Matouš říká: „učedník království je podoben...“ a znalci se domnívají, že popisuje sám sebe. Říká: „spustí síť a vytahuje věci nové i staré“. Zachovává to nejlepší z toho, co nazýváme konzervativním, a nejlepší z toho, co nazýváme progresivním. To je vždycky zřídka se vyskytující povolání, protože potěší málokoho; zvláště naše vlastní ego potřebuje mít pravdu celou.

Jinak se k problému, jak dosáhnout začátečnickovy mysli, přibližují *obrazy osvětlení*. Obrazy lampy v Markovi 4,21 a Lukášovi 8,16 zřejmě vypovídají o neodmítání a o konverzaci, která překračuje rozhovor ve skupině nebo politickou korektnost. Vaše osobní vidění se má stát „veřejným osvětlením“: „postavte lampu na svícen“. Ježíš miluje obraz lampy a nazývá celý křesťanský lid lampou na vrcholu hory (Mt 5,15). Máme být osvětlenými a čestnými lidmi, kteří se naučili, jak vidět skutečnost do hloubky, a jsou schopni rozeznávat „pravdy“, které slouží samy sobě, a kulturní lži. Ježíš věří, že vytvoří kulturu moudrosti. V 25. kapitole Matouše popisuje Ježíš družičky jako ty, kdo mají své lampy rozsvíceny. Jsou připraveny ozářit tmu, přinést jas a smysl, ne jenom skupinové lži nebo ideologii převlečenou za náboženství. Jak uvidíme, cesta modlitby se jeví jako jediné světlo v této temnotě. Bez ní se většina z nás poddá davovému tlaku a davovému myšlení (nyní více než kdy jindy v této sdělovacími prostředky ovládané kultuře, v níž je tak málo „mediální gramotnosti“).

Všechna Ježíšova podobnosti se nakonec dotýkají království. Království, které on popisuje, je alternativou k náměsíčnosti. To je nový způsob, jak vidět za kulturní hypnózu. Potřebujeme opravdu slyšet podobnosti nebo *kóan*, aby se naše falešné, obvyklé vidění skutečnosti zpochybnilo, nebo alespoň relativizovalo, aby nad ním povstaly otázky. Podobnosti o království jsou téměř vždy „rozvracející“ ve vztahu ke konvenčnímu myšlení a takzvanému zdravému rozumu.

Mysl začátečníka je postoj touhy, duchovního hladu. Mysl začátečníka ví, že něco potřebuje. Dnes je těžké zůstat duchovně hladový. Žijeme ve zrádně svůdné kultuře, protože je tak bezprostředně uspokojující. Příliš snadno odstraňujeme bolest. Příliš rychle dáváme odpovědi a příliš rychle stimulujeme. Proto mají chudí velký náskok. Nemohou se uchýlit k okamžitým řešením jakéhokoli problému: aspirinu, výletu, nějaké zábavě. Zůstávají prázdní, ať si to přejí nebo ne. Ve své bohaté kultuře máme symbolickou nevýhodu. Ježíš řekl, že pro bohatého muže nebo pro bohatou ženu bude těžké porozumět, o čem on mluví. Bohatí mohou uspokojit svoji osamělost a touhu falešnými způsoby, rychlými řešeními, která se vyhýbají potřebnému poznávání. Pokud jde o práci duše, *neměli bychom se odvážit zbavit bolesti dříve, než poznáme, co nás má naučit.*

Uznat, že jsem začátečník, znamená být otevřený proměně. Dítě chce růst. Děti touží vyrůst. Vědí, že budou proměněny a s touhou to očekávají. Myslím, že první Ježíšova metafora pro tajemství proměnění je znamení Jonáše (Mt 16,4; 12,39, L 11,29). Stalo se pro mne velmi významným. Četl jsem úryvek z Písma, ve kterém Ježíš říká: „Toto pokolení je pokolení zlé a zvrácené. Hledá znamení...“ (L 11,29). Řekl, že jediné znamení, které nám dá, bude znamení Jonášovo. To je to jediné, co Ježíš nabízí. Přemýšlejte o všech ostatních znameních, zjeveních a zázracích, které náboženství hledá, po kterých pátrá, snaží se je i vytvářet. Ježíš ale říká, že je to pokolení zlé a zvrácené, které takové věci hledá. To jsou hodně tvrdá slova. Říká místo toho, že musíme jít na nějakou chvíli do břicha velryby. Potom, a jenom potom, budeme vyvrženi na nové pobřeží a porozumíme svému volání. To je jediná způsob, který nám Ježíš slibuje. Pavel mluví o napodobování vzoru jeho smrti a s tím spojeném porozumění zmrtvýchvstání (F 3,11). Toto učení není nikdy neúspěšné. Duše je v takové moudrosti vždycky osvobozena a formována. Přirozená náboženství mluví o zimě a o létu; mystičtí autoři mluví o temnotě a o světle, východní náboženství o jin a jang nebo o Tao. Roční období proměňují rok, světlo a temnota proměňují den. Křesťané to nazývají velikonoční tajemství, ale všichni míříme k nutnosti sestupu a vzestupu.

Velikonoční tajemství je právě toto schéma proměnění. Jsme opakovaně proměňováni skrze smrt a vzkříšení. Zdá se, že není žádná jiná cesta růstu a proměny.

Zřídka vstupujeme dobrovolně do břicha velryby. Nesetkáme-li se s nějakou velkou tragedií, jako je smrt přítele nebo manžela, rozpad manželství nebo ztráta práce, obvykle tam nesestoupíme. Jako celá naše společnost potřebujeme být vyučeni v jazyce sestupu. To je velký jazyk náboženství. Učí nás vstupovat ochotně a s důvěrou do temných období života. Tato temná období jsou dobrými učiteli. Náboženská energie je v temných otázkách, zřídka v odpovědích. Odpovědi jsou cestou ven. Odpovědi nejsou tím, proč jsme zde. Když hledáme odpovědi, hledáme změnu schématu. Když hledáme otázky, hledáme otevření se proměně. Dobrá energie je všechna v otázkách, málokdy v odpovědích. To, že něco rozhodneme, nás obvykle nepromění. Snažíme se změnit události, abychom se nemuseli měnit sami. Místo toho se musíme učit zůstat s bolestmi života, bez odpovědí, bez závěrů, a v některých dnech beze smyslu. To je cesta, nebezpečná, temná cesta skutečné modlitby.

Simone Weilová řekla: „Je to milost, která vytváří prázdno uvnitř nás a jenom milost samotná toto prázdno může naplnit.“ Milost nás vede do stavu prázdnoty, do toho okamžitého pocitu nesmyslnosti, ve kterém se ptáme: „K čemu je to všechno? Nechci se už zítra probudit.“ Včera mně telefonovala žena, jejíž manžel právě zemřel. Nedovedla si představit, proč by měla chtít žít, nedovedla si představit, jak to zase někdy může být jiné. Jediné, co jsem jí mohl říct, bylo: „Věř mi, věř mi.“ Řekla: „Věřím ti.“ Řekl jsem jí: „Jednoho dne tato bezedná propast bolesti zmizí.“

Pomoc lidem, vedeným do temnoty a do prázdna, by měla být náplní pro křesťany, kteří věří ve velikonoční tajemství. Věřící má říci tomu, kdo trpí, že takto to nebude napořád, existuje

světlo, a ty ho uvidíš. Toto *není* všechno, co je. Věř! Nesnaž se tím rychle proběhnout. Nemůžeme přeskočit svůj „úkol projít smutkem“. Stejně tak se nemůžeme vyhnout svému „úkolou zoufalství“. Musíme to pocítit. To znamená, že v našem životě jsou dny blankytné a dny temné. Historické kultury na to pohlížely jako na čas početí, přeměny a nutného zimního spánku. Stává se posvátným prostorem a přesto se právě tomuto prostoru vyhýbáme. Vyhýbáme-li se temnotě, vyhýbáme se napětí, duchovní kreativitě a konečně i proměnění. Vyhýbáme se Bohu, který působí v temnotě – tam, kde my nemáme nic pod kontrolou. Možná, že právě zde je to tajemství.

* * *

Dovolte, abych vám vysvětlil antropology zavedený pojem liminalita. Také se tomu říká liminální prostor. Latinské slovo *limen* znamená práh. Je to pro iniciační obřady ústřední slovo a je dobrou metaforou přípravy proměny. Často o něm diskutujeme při našich duchovních obnovách pro muže. Jsme na Západě ve zvláštním postavení. Ze všech staletí civilizace, kultury a kmenového života pouze my nemáme žádné iniciační obřady pro mladé, především pro mladé muže.

Ostatní kultury poznaly, že všichni lidé, a zvláště chlapci se dospělými nerodí, ale stávají se jimi. Taková kultura si pak brala za svůj úkol proměnit chlapce v muže. Bylo třeba mu některé věci říct, protože by se k nim přirozenou cestou nedostal. Chlapec chce přirozeně stoupat a náboženství ho má naučit jazyk sestupu. Musí se naučit cestu slz. Potřebuje se naučit vzdávat se všeho.

Tyto iniciační obřady se vždycky týkají vyvedení chlapce ze světa zaběhlých zvyklostí (z kulturního transu, v němž jako náměsíční kráčíme) a vedou ho do liminálního prostoru. Je to dobrovolné přemístění se za účelem proměny vědomí, perspektivy a srdce. Lidé nepředpokládali, že se naučí všechno to, co potřebují znát, prostě tím, že každý den ráno vstanou. Potřebovali být vyvedeni a šokováni, aby se naučili, že toto není celý svět. Je ještě jeden svět, mnohem větší a mnohem obsáhlejší, který tento náš svět, jež bereme jako normu, současně relativizuje i naplňuje čímsi čarovným.

Pokud s sebou na duchovní obnovu bereme všechna ta svá zavazadla, všechnu tu mentalitu obyčejných dnů, nic neodložíme a „neobnovíme se“. A tak se nemůže uskutečnit nic nového, nic, co by nás proměnilo. Vedl jsem velké množství obnov. Někteří lidé přicházejí, aby slyšeli to, co už znají. Řeknu-li něco, co neznají, vidím, jak zkříží ruce, mentálně to zabalí a odejdou. Slyšíme-li jenom to, co už víme, prostě se nemůžeme poučit a růst. Takový postoj je jistou vstupenkou do nevědomosti, ignorance. Pro takové lidi není růst možný, ani si ho ve skutečnosti nepřejí. Alkoholici říkají, že bez pokory a čestného jednání se nic nového nestane. Tyto ctnosti, pokora a čestnost, jsou základem každé spirituality, ale jen těžko se získávají. Většina z nás se k nim musí zpátky doškobrtat. To ale obvykle neuděláme, ledaže nás k tomu okolnosti přinutí. Jonáš neskočil přes okraj loďky do vody, hodili ho tam!

Liminální prostor vytváří určitý druh vnitřní krize, která nám pomáhá, abychom prošli potřebnou proměnou. Krátce řečeno, mělo by nás to trochu probudit. To je to, čemu se říká liminální zkušenost. Dvě největší liminální zkušenosti jsou ovšem narození a smrt. Zkušenost smrti mé matky byla pro mne liminální zkušeností, tak jako dva porody, kterých jsem se zúčastnil. Takovým událostem nemůžeme rozumět jinak než tím, že je prožijeme. Mnoho lidí se snaží je neprožít. Prostřednictvím odmítnutí nebo drog se snažíme vyhnout se reálné zkušenosti s tím, co se děje.

Ale tyto zkušenosti nemusí být negativní. Setkání s jinou kulturou nás může rázně probudit, je-li to skutečné setkání s touto kulturou. Cestujeme-li a bydlíme v americkém hotelu, jíme u McDonald's a stěžujeme si, že věci jsou tu jiné než v Chicagu, ve skutečnosti jsme z domova neodjeli. Ničeho jsme se nevzdali. Potřebujeme zahlédnout, že jiní nevidí věci stejným způsobem jako my. Potřebujeme své základní předpoklady vystavit otázkám. Možná že naše

otázky nejsou ty jediné otázky a možná že Amerika není střed světa. Možná že naše náboženství není jedinou cestou, jak pohlížet na skutečnost. Nebo jsem možná dobře neporozuměl, jak moje náboženství proměnilo mnoho lidí, podobně jako je proměnila jiná velká světová náboženství, každé svým vlastním způsobem. Liminalní prostor je vždy zkušeností přesunu v naději na nový pohled. Není divu, že to Ježíš nazýval „obrácení se.“

* * *

Proměna je určitou cestou. Dobrá cesta začíná tím, že víme, kde jsme, a že chceme dojít na nějaké jiné místo. Jak se dozvíme, že jsme na toto jiné místo došli? Dokud nemáme vztahné body, ničemu moc nerozumíme. Když je máme, můžeme relativizovat svůj soukromý absolutní střed. K tomu slouží liminalní prostor: aby nás vytáhl z našeho soukromého absolutního středu. Relativizuje naše zkušenosti. Někdy nám takto může posloužit dobrá liturgie. Viděl jsem, jak lidé změnili svůj život díky dobré liturgii. Svátosti mohou mít obrovskou sílu, stejně tak i dobrá duchovní obnova, pravdivé, hluboké setkání s jinou osobou nebo neúspěch, po kterém se všechno rozpadne.

Když se poprvé zamilujeme, dočasně vyjdeme ze sebe. Netrvá to napořád, je to poblázněnost. Ale dává vám to opravdu nový pohled na skutečnost. Svět vypadá úplně jinak, když se poprvé zamilujeme. Rituály přechodu jakéhokoli druhu jsou právě takové. Konverze je stejná, rovněž všechen růst ve víře. Posunují vás odtud tam. Mluvíte-li takto s lidmi, často se takovému zážitku vyhnou. „Jsem katolík (nebo protestant, nebo muslim, nebo žid) a nechci se učit na věci pohlížet jinak.“ Jednají, jako by poznali celého Boha. Je to snaha o ovládnání za každou cenu, ta cena je ale bohužel hodně vysoká.

Ježíš mluví často o *metanoia*, o obrácení, proměně. Pamatuji si, že jsem s tím měl sám také problémy. Říkal jsem si „Co že mám obrátit? Jsem pokřtěný, biřmovaný, přijal jsem eucharistii, jsem dokonce vysvěcen na kněze. Proč bych se měl obrátit? Jsem v pořádku. Jsem spasen. Mám pravdu a mám vzdělání, které dokládá, že ji mám“. Jak je to hloupé! To je přesně ta slepota, o které Ježíš hovoří. To je důvod, proč někteří lidé ve vysokých církevních postaveních mohou být nejslepější ze všech. Pro lidi, kteří jsou nejposlušnější k příkázáním a církevním nařízením, je velmi často nejtěžší se obrátit. Vyměnili symbol za podstatu. Vyměnili rituál za skutečnost. Vyměnili prostředky za cíl a jsou naočkováni zkušeností reálného. Uctívání prostředků se říká zbožňování. Odvádí od cesty vedoucí až k cíli. Náboženství jsou jenom prsty, které ukazují na měsíc, ne měsíc sám. V institucionálním náboženství zřejmě mnohé dává lidem dostatek „Božího promlouvání“ a umožňuje jim tak vyhnout se navždy jakékoliv přímé a obavy vzbuzující náboženské zkušenosti. Takovou zkušeností mělo být pro Indiány vizionářské hledání. Neměli se vrátit zpátky dříve, nežli uvidí jiný svět. Dokud nespátříte alternativní skutečnost, dokud nespátříte větší skutečnost a Bůh neukáže svoji tvář, nejste iniciováni. Poustevna nebo jakékoli dlouhodobé pobývání o samotě v tom často lidem pomůže. V roce 1400 bylo v Evropě 1300 františkánských poustev. Věřící, kteří hledali, říkali, že se musíme v sobě rozdělit, zlomit svoji závislost na světě a žít jinak, než se vrátíme do světa. Pak můžeme být plně ve světě, ale už nikdy jím nebudeme spoutáni.

* * *

Když prožijeme svoji první liminalní zkušenost, je to velmi povzbudivé. Lidé bývají často trochu protivní poté, co se „znovu narodí“, po svém křtu Duchem nebo své první duchovní obnově – přinejmenším několik dní. Nemůžete se na ně kvůli tomu zlobit. Je to tak vzrušující konečně se setkat s pravdou. Nemají-li v sobě v takové chvíli pokoru a poctivost, je to opravdu nebezpečné. *Používají jazyk sestupu pro vzestup.* To je dnes bohužel dost obvyklé ve všech skupinách, zvláště pokud lidé promarnili mnoho let „drogami, sexem a rokenrolem“. Bůh se stává pro pokořené ego cestou k novému vzestupu.

Poslední zkušenost s Bohem je často největší překážkou pro další zkušenost s ním. Absolutizujeme ji a užíváme ji k tomu, abychom posílili vlastní ego, abychom se před sebou stali

většími a gratulovali si. Pak už se pochopitelně nestane nic. Proto Ježíš opakuje svoji výzvu k proměně. Znovu a znovu potřebujeme obrácení. Nenarodíme se znovu. Znovu a znovu se rodíme. To s sebou nese mnoho opouštění. Nejsme-li ochotni odejít ze svého prostoru pohodlí, nenastane to. Každá velká spiritualita mluví o opouštění.

Bůh je trpělivý. Nemusíme ze svého prostoru pohodlí odcházet každý den. Bůh nám dává malá zastavení. Místa k nadechnutí, která pak naneštěstí často nechceme opustit. Všechno je teď okolo nás ovinuto, aby se potvrdil náš současný stav, bezpečí a identita. Potřebujeme neúspěch a čas ticha, abychom tento vzorec rozpoznali. Nechceme, aby nám byla odebrána pavučina naší identity. Dává nám chvilkový pocit nadřazenosti. Držíme se tohoto falešného pocitu bezpečí. Bez přítomnosti milosti nevstoupíme do prázdna, bez přítomnosti milosti nebude toto prázdno naplněno. Všechno, co můžeme udělat, je otevřít ruce v prosbě a prosit Boha, aby nás naučil, jak ruce v té prosbě otevírat. Události a zkušenosti života nás to učí. Proměňuje nás skutečnost, ne myšlenky.

To, co máme jako náhradu, a naše společnost to ve velkém produkuje, je to, co já nazývám „liminoidní“ zkušeností. Jsou to náhražky za liminální zkušenosti. Dělají dojem pohybu z našeho pohodlného prostoru, ale není tomu tak. „Musím z toho vypadnout. Pojedu na čtrnáct dní na pláž.“ Když vidíme lidi, jak se vrací, nejsou vůbec odpočatí. Mají pořád ty samé starosti, ty samé obavy, tu samou zlost. Ničeho se na pláži nezbavují. Jejich nahlížení věcí se nezměnilo, a tak se nezměnily ani jejich starosti. Způsob, jak věci vnímají a jak reagují na skutečnost, je pořád stejný. Možná se dobře vyspali, to na chvíli pomůže, ale tři dny po dovolené budou na tom stejně jako předtím. A zase potřebují další dovolenou.

Obávám se, že velká část liturgie je liminoidní. Mnoho rekreace nás nerekreuje, nepřetvoří. Jenom rozděljuje. Myslím, že právě proto Američané potřebují tolik rekreace a zábavy. Pokud opravdu nepobaví a neobčerství, potřebujeme velmi brzy další. Ale pro otevřené osoby, pro ty, kteří vědí, jak přijímat události a nechávat se jimi učit, stačí jen málo. Když vidí jednu krásnou květinu, potřebují o ní napsat báseň, nepotřebují znovu navštěvovat a znovu vše vidět, protože se to otisklo do jejich nitra. Když ale návštěvu opakují, je to nová, znovu čerstvá radost. Potřebujeme více tehdy, když jsme *tam* nikdy nebyli.

Myslím, že mnoho sexuálních zkušeností není liminálních, ale liminoidních. Skutečné sexuální setkání může být liminální. Neřekli jsme Božímu lidu, že pravá sexuální zkušenost může být liminální. Pokud mohou být poradenství, které dělám, a vztahy, kterých jsem se dotkl, indikátorem, většina sexuálních setkání je liminoidní. Nedochází k tomu velkému opuštění, naprosté intimnosti, k velkému prolomení. Možná, že se něco takového podaří jednou nebo dvakrát za život.

Mnoho obnov je liminoidních. A pak už je to zase jako obvykle. Alkohol a drogy, cokoliv, co snižuje naše vědomí, nevede k liminální zkušenosti. Jsem si jist, že by mi to alkoholici potvrdili. Alkohol a drogy neposkytují vstup do *hlubšího* vědomí. *Zeslabují* naše vědomí, naši bdělost. Velké náboženství hledá naprostou bdělost a plné vědomí, abych to vlastně mohl všechno přijmout. Všechno má své místo a všechno může být přijato. Nepotřebuji odmítat, nepotřebuji odvrhovat, bránit se nebo něco přehlížet. To, co je, je dobré. *To, co je, je velký učitel.* V tomto jsem vždycky viděl hluboký smysl Ježíšova odmítnutí ochuceného vína na kříži (Mt 27,34).

* * *

Píšu toto, abych vás vedl určitým způsobem pryč od obvyklosti. Obvyklost je způsob, jak věci vypadají. „Poslední řádek účtu.“ Byznysmeni mají tuto frázi v oblíbenosti. Říkají: „Slyšel jsem, Otče, co jste říkal, ale nakonec se stejně jedná o...“ Víím, že jsou upřímní, ale nikdy neviděli jinou, alternativní skutečnost. Poslední řádek účtu znamená jedinou věc: nákup a prodej. To je ale podivný základ, který nikoho neuspokojí!

Křesťanský pohled na věc je, že svět je chrám, a nákup a prodej v chrámu je ta jediná věc, která přivedla Ježíše k hněvu a násilnému činu. Ničí vnitřní hodnotu a nahrazuje ji naprostou

falešným viděním: tržní hodnotou. Je to svět vlády cen a směnných kurzů. Ničí duši. Bylo třeba ho vyhnat – jinak není chrám. Není chrám, pokud žijete pouze ve světě nákupu a prodeje – takzvané konečné sumy. V takovém světě se váží všechno: „Podívejme, dala mi dárek za nějakých 25 dolarů, takže já bych měl... ne, tolik to nestálo, spíše tak 16 nebo 17 dolarů...“ Komu na tom záleží? Soustředění na směnný kurz a tržní hodnotu nás postupně oslepuje ve vztahu k vnitřní hodnotě. Všechno se stává neocenitelným, je-li to posvátné. A všechno je posvátné, jestliže je svět chrámem.

Myslíte, že duši toto „nakupování a prodávání v chrámě“ uspokojí? Ne, nikdy. Nikdy to neuspokojí duši, ani nenasytí ducha, protože to není pravda o skutečnosti. Je to lež o skutečnosti. Smyslem modlitby a duchovního hledání je uvidět pravdu o skutečnosti. Je věcí náboženství *vidět to, co je*. Na dně toho, *co je*, je vždy dobro. Základem je vždycky láska.

Nevím, zda jsem se toho již dotkl. V některých chvílích Bůh rozhrnul oponu a bylo to velmi dobré. Jako bys zakusil něco skutečného. Osvícení znamená vidět a dotýkat se velkého tajemství. Velký vzor. Velké Skutečno. Ježíš to nazýval Boží království, Buddha to nazýval osvícení. Buddhisté i hinduisté mluví o *nirváně*. Většina z nás to nazývá prostě láska.

Zde je mantra, kterou byste si v průběhu dne mohli opakovat:

Boží život žije ve mně. Uvědomuji si život, který ve mně žije.

Boží život žije ve mně. Uvědomuji si život, který ve mně žije.

Není tu žádná odpověď, žádné řešení problému, jen prosté uvědomění si. Nemůžete *nežít* v Boží přítomnosti. Teď, když toto čtete, jste Bohem úplně obklopeni. Svatý Patrik řekl:

Bůh pod tebou,
Bůh před tebou,
Bůh za tebou,
Bůh nad tebou,
Bůh v tobě.

Tohoto Boha si nemůžete zasloužit. Nemůžete dokázat, že jste tohoto Boha hodni. Je to prostě věc uvědomění. Radosti z uvědomění. Prohlubování uvědomění. Jsou okamžiky, kdy tomu věříme. Pak všechno dává smysl. Jakmile to jednou spatřím, i v této hroudě hlíny, kterou sám jsem, v tomto okamžiku času, kdy jsem, pak se tato chvála přesunuje i na vás. Jsem schopen vidět Boží obraz v sobě i ve vás a posléze i ve všech věcech. Nakonec se způsob vidění sjednotí. Jakým způsobem se díváte na nějakou věc, takovým způsobem se budete dívat na všechno.

Ježíš to vyhrocuje. Dokážete vidět obraz Kristův i v těch nejmenších bratřích a sestrách? Jenom tímto způsobem popisuje poslední soud. Nic o přikázáních, nic o chození do kostela, nic o papežské neomylnosti: jde docela prostě o naši schopnost vidět. Dokážeme vidět Krista v těch nejmenších bratřích a sestrách? Dokážeme vidět Krista v lidech, v těch bezvýznamných, kteří nedokáží hrát naši hru na úspěch? Nevoní nám. Obtěžují nás. Nežijí v blahobytu. Odčerpávají peníze z našich daní. Dokážeme-li to, pak opravdu vidíme.

A Ježíš to vyhrocuje ještě dál. Říká, že máme milovat a rozeznávat Boží obraz i ve svých nepřátelích. Učí něčemu, o čem se všichni domnívali, že náboženský vůdce nemůže od svých následovníků nikdy žádat: lásce k nepříteli. Logicky to nedává žádný smysl. Z hlediska duše to však dává smysl absolutní, protože pokud jde o duši, je to vskutku všechno nebo nic. Buď vidíme Boží obraz ve všech stvořených věcech, nebo ho nevidíme vůbec. Jakmile ho jednou zahlédneme, jsme v pasti. Jednou ho uvidíme a kruh se pohybuje dál. Snažíme-li se někoho vyloučit: nemocné, černochoy, blahobytné,

homosexuály (nebo kohokoli jiného, koho jsme se rozhodli nenávidět), nejsme tam, nechápeme. Jestliže je svět chrám, pak jsou posvátní i naši nepřátelé. Schopnost mít v úctě toho, kdo stojí vně, je pravděpodobně lakmusovou zkouškou pravého vidění. Nezastavuje se jen u lidí, nepřátel a nejmenších bratří a sester. Jde dál až k žábám, maceškám a plevelu. Všechno se stává čarovným. Jeden Bůh, jeden svět, jedna pravda, jedno utrpení a jedna láska. Vše, co můžeme udělat, je podílet se na ní.

3. Ego a duše

„Co mohu udělat proto, abych byl osvícen?“

„Tak málo, jako můžeš udělat pro to, aby ráno vyšlo slunce.“

„K čemu jsou tedy duchovní cvičení, která mi předepisuješ?“

„Abys určitě nezaspal, až bude slunce vycházet.“

Zenový mistr svému učedníkovi

Kontemplativním tajemstvím je naučit se žít v přítomnosti. Přítomnost není tak prázdná, jak by se zdálo nebo jak se obáváme. Zkuste si představit, že všechno je právě tady, právě teď. Žijeme-li dobře svůj život, neznamena to nic víc, než že je právě teď, protože Bůh je v tomto okamžiku přítomen neobviňujícím způsobem. Jsme-li schopni to zažít, zakusit a radovat se z toho, nepotřebujeme na tom lpět. I příští okamžik bude mít svoji vlastní chuť a radost.

Tím, že své okamžiky nezakoušíme nebo že nejsou naplněné, skutečné, v Jeho přítomnosti, stáváme se závislími a máme potřebu je uchvacovat. Není-li okamžik nikdy naplněn, nejsme ani my nikdy naplněni. Vytváříme umělou plnost a snažíme se jí držet. Když ale začneme zakoušet plnost přítomnosti, nemusíme se ničeho držet. Bůh je buď *v tomto nyní*, nebo není vůbec. Jak stárneme, stáváme se posedlími potřebou ovládat. Potřebujeme ovládat všechny a všechno, v každém okamžiku, abychom byli šťastní. Pokud přítomnost nebyla plná a dostačující, budeme vždycky chtít uchvacovat, budeme závislí a posedlí. Nutíte-li k něčemu sebe i ostatní, nenalezli jste ještě tajemství štěstí. Je to dobré tak, jak to je. Tento okamžik je tak dokonalý, jak je to jen možné. Světci to nazývali „svátost přítomného okamžiku“.

Nikdo z nás není plně přítomen. Zbavte se pocitu viny. Je to ideál, okamžiky osvícení, které tu a tam přicházejí. Ale my velmi dobře víme, že jsme ti, kteří manipulují, mění, ovládají, rozhodují, že jsme tam ještě nedošli. Kalkulující mysl je opakem myslí kontemplativní. První pochází ze systému, druhá z Ducha.

Tuto modlitbu používám k tomu, abych sebe i ostatní přivedl k té druhé:

Buď v tichosti a věz, že já jsem Bůh.

Buď v tichosti a věz, že já jsem.

Buď v tichosti a věz.

Buď v tichosti.

Buď.

* * *

K tomu, abychom žili více v přítomnosti, musíme proniknout do hluboké vnitřní prostornosti; pak můžeme mluvit s větší moudrostí a jasností, s trochu menším egem, méně nám budou překážet naše starosti. Věřím, že můžeme říci, že ego není samo o sobě špatné. Potřebujeme ho. Problém je jenom v tom, že naše kultura učí, že jde jenom o něj. Bereme ho až příliš vážně a vlastní ego se nám stává celou skutečností. Přirozeností ega je to, že se snaží pro sebe všechno rozhodnout, pojmenovat, ovládnout, pojistit si. Chceme, aby vše bylo předvídatelné. Chceme si pojistit všechnu svoji zkušenost. Ale to nás poutá k minulosti. Co bylo, je, a tak jsme uvěznění v tom, že to stále opakujeme a nic nového se neděje.

Náboženská verze egocentrismu je chtít dělat všechno správně a chtít vše ovládat. Vzdát se toho vyžaduje velký chirurgický zákrok. Náboženství by tomu mohlo říkat hluboká konverze: „Jestliže pšeničné zrna nepadne do země a neodumře, zůstane samo,“ říká Ježíš (J 12,24). Malé „já“ se musí zmenšit, aby se právě „já“ mohlo narodit. O tom mluví různým způsobem každé náboženství.

To, co nemůže nastat, žijeme-li zcela ve svém malém „já“, je docela prostě láska. Nemůže tu vzniknout láska. Je to téměř nemožné. Malé „já“ zná samo sebe srovnáním, představou, tím, jak

vypadáme. Dokud se porovnáváme s jinými a odlišujeme od nich, nemůžeme druhého milovat. Vynášíme soudy. Jakmile zaujímáme postoj souzení (větší – menší, podřazený – nadřazený), nemůžeme milovat. Není to svět svobody, kde kvete láska. Tam kvete ovládání, srovnávání, konkurence – a ty nás činí k lásce slepými.

Jsou-li výroba a spotřeba jedinou hrou, kterou hrajeme, ztvrdnou a stanou se naší skutečností. Ano, je to klamná skutečnost, ale jak stárneme, může se nám stávat stále reálnější. Slyšíme-li, že skutečným světem, jediným světem, je systém, pak ve chvíli, kdy je nám padesát, není téměř úniku. Vyžaduje to podstatnou proměnu vědomí. Naučit se zbavovat této falešné skutečnosti, pokud jsme žili život porovnávání, odlišování se, posuzování a ovládání, znamená hlubokou konverzi. Vyhrávat a prohrávat je jediná hra, které většina z nás rozumí. Mnoha lidem nepřináší ve skutečnosti situace, kdy oba vyhrávají, žádné potěšení. Mají trvalou nevyřčenou potřebu dominance. V této myslí, soustředěné na sebe sama, v této kalkulačnické myslí nemohou růst láska a svoboda. Žijeme-li v Boží přítomnosti, očekáváme, co od nás skutečnost žádá. Žijeme-li ze svého ega, klademe skutečnosti své požadavky.

Velcí duchovní učitelé se nezabývají dominancí a mocí v tom smyslu, jak je používá naše kultura. Jejich síla spočívá v sestupování, ne ve vzestupu. Ve skutečnosti poznávám svou nejhlubší sílu v tom, co Ježíš zjevil na kříži jako bezmocnost. My křesťané věříme, že ukřižování Krista – naprostá bezmocnost – je okamžikem jeho největší síly a moci. Toto pochopení je ústředním bodem veškerého duchovního učení. Je to pochopení, které dramaticky obrací naši skutečnost vzhůru nohama. Je to paradox, dilema a nakonec se stává osobní volbou.

Nevychutnáváme-li plnost přítomnosti, budeme hrát mocenské hry, abychom zaplnili prázdnotu. Hrajeme-li hru na dominanci, můžeme se chytit do pasti na levé stejně jako na pravé straně. I značná část současného progresivního myšlení je pro nás velkou deziluzí, protože je to stále hra o moc. Hra teď probíhá na levé, liberální straně, ale je to pořád jedna a táž hra. I když jsme politicky korektní, stále se snažíme ovládat a o striktně dodržovat pravidla. Tohoto démona jsme nikdy nebyli exorcismem zbaveni. Odtud nikdy nepřijdou kreativita a neotřelost. Takové falešné „osvícení“ se buď celé nachází v hlavě, nebo je pouhou nepřímou závislostí na tom, čemu se brání.

Ježíšovo pojetí Božího království nepochází z politické korektnosti, protože to je stejná hra, i když na opačné straně hřiště. Ego právě našlo jinou cestu správného jednání: vegetariánství! Nejsem proti vegetariánství, ale je-li to naše nová cesta k tomu, jak ovládat a být morálně nadřazený, pak nejsme osvícení. Při chroupání ekologických mrkví se naše ego každou chvíli s každým kousnutím ujišťuje: „Dělám to dobře.“ Zdraví se může stát novým jménem spásy. Myslím, že z této strany se k nám materialistická kultura může nejlépe přiblížit. Začneme zájmem o vlastní tělo a fyzické zdraví se nám bude jevit jako maximální přiblížení k plnému životu. Jsem jednoznačně pro zdraví, ale držení diet, cvičení, zdravá strava a složité koupele mohou být jen materialistickou definicí spásy. Obvykle můžeme říci, že je to hra ega na ovládání tehdy, když se to stává posedlostí a není to vyváжено prací mysli, srdce, ducha a duše. Jak můžeme být plně přítomni pro jinou lidskou bytost, jestliže to jediné, co na ní vnímáme, jsou její jídelní návyky a podle nich ji posuzujeme.

Přítomný okamžik nemá žádnou konkurenci. Nenastal nikdy v minulosti a nestane se znovu v budoucnosti. Nemáme žádný základ pro srovnání. Když soutěžím, nemiluji. Nemohu se dostat k tomu, abych miloval, protože hledám nový způsob, jak dominovat. Tento druh myšlení *není* tou pravdou, která říká, že *Bůh k nám takto nepřichází*. Mystici, ti, kdo se skutečně modlí, toto vědí. Ti, kdo hluboce vstupují do velkého tajemství, nezakoušejí Boha, který srovnává, dělá rozdíly a soudí. Zakoušejí Boha všeobjímajícího přijímajícího, který hledí na Boží obraz v nás a téměř odmítá hledět na jeho opak. Juliána z Norwiche, moje oblíbená učitelka mystiky, říká například: „Pán hledí na své služebníky s útrpností a neviní je. V Božích očích nepadáme: v našich očích nestojíme. Obojí je pravdivé; ale hlubší vhled patří Bohu“ (Revelations of Divine Love, kapitola

82). Je to podobné tomu, jak zacházíme s vlastními dětmi, přinejmenším když jsou malé a milé. Nevnímáme nepříjemnosti, které nám způsobují. Opakujeme si jako mantru: „Je to moje dítě.“ Jsou já. Mám tak rád jejich pravdu. Vidím sám sebe v jejich očích, v jejich smíchu, dokonce i v jejich nejhorších činech. Nemohu je odmítnout, protože jsou já. Zdá se, že takto miluje Bůh to, co stvořil.

* * *

Pokud jsme plně přítomni, nedosáhli jsme toho svou hlavou. Přítomna je celá bytost. Naučili jsme se to v raném dětství, ale škola to z nás asi odstranila. Psychologové nyní tvrdí, že něco takového jako nemluvně vlastně neexistuje. Je pouze nemluvně s matkou. V prvních pár letech jsou jedno, především ze strany dítěte. Zdá se mu, že se zcela zrcadlí v rodičovských očích, zvláště matčiných. Věříme tomu, co nám její oči o nás říkají a stáváme se tím. Je to hra zrcadlení. Modlitba je právě taková: přijímání a navracení Božího pohledu.

Je užitečné zde zmínit knihu *Coming to Our Senses* od Morrise Bermana. Je to objemná kniha, která není pro kohokoli. Poukazuje na to, že naše první životní zkušenost není jenom vizuální poznávání sebe sama prostřednictvím odpovědí ostatních lidí. Tato zkušenost se sebou samým je primárně vnímána v *těle*. Nazývá to kinestetickým poznáním, které přestává působit už někdy kolem druhého nebo třetího roku dítěte. Víme, že jsme v bezpečí u těch, kdo nás drží a dívají se na nás. Neslyšíme to, nevidíme to, nemyslíme si to. Cítíme to. To je původní podoba poznávání.

Všechno pozdější vzdělání, kterého se nám může dostat, nemění nic na tom, že žijeme z tohoto kinestetického poznávání. Můžeme si myslet, že jsme bystří a vzdělání, ale tato zkušenost je to, na co nakonec spoléháme. Proto jsou dobrá matka a otec tak velký dar. Umožňují nám poznat sebe sama v hloubce, kterou nelze otřást.

Psychologové dokonce tvrdí, že v době, kdy začínáme o tomto pochybovat a odcházíme z tohoto kinestetického poznání, bereme si k sobě drobné věci, jako medvídky a panenky. Děláme to proto, abychom se ujistili, že toto spojení skutečně trvá. Začínáme o tom pochybovat, když nás zasáhne oddělení subjektu a objektu rozděleného světa. Tělo, mysl, svět, vlastní já se začínají od sebe vzdalovat, linie prvotní viny tohoto světa se nám stávají skutečností.

Pravá spiritualita nás *vždycky přivádí zpět*. Dítě symbolizuje původní poznání, které je jednotící zkušeností. Moje malá sestřička měla klasickou peřinku bezpečí. Všude ji za sebou tahala – byla už tak špinavá! Už se rozpadala, celá roztrhaná, a ona si jí ještě pořád potřebovala nosit s sebou. Dítě se nechce vzdát tohoto kinestetického poznání. Maminka jí dala takovou primární zkušenost, že život je jednota. Není malé dítě, je jen dítě s matkou. Je to jedna skutečnost. Když začínám na sebe hledět jinými očima než očima své matky, které mi říkají, že jsem ten milovaný, když se vidím očima, které srovnávají, soudí a odmítají, pak začíná rozdělení a je zapotřebí vědomé spirituality a náboženství.

Musí se to stát. Musíme tu rajskou zahradu opustit. Nemůžeme tam zůstat a nechat maminku, aby na nás navěky hleděla. Nehleďte nikoho, koho byste obvinili, komu byste řekli: „Vy jste mě vyhnali ze zahrady.“ Celá Bible byla napsána mimo zahradu. Důležité je, abyste měli zahradu, kterou si můžete pamatovat. V naší kultuře tomu tak u mnoha lidí evidentně není. Domnívám se, že proto Ježíš říká: „Bylo by pro něho lépe, aby mu dali na krk mlýnský kámen a uvrhli ho do moře, než aby svedl ke hříchu jednoho z těchto nepatrných“ (L 17,2). Je to základní poznání. Je-li zraněné nebo pokud chybí, vytváří se obrovská pochybnost, zda vůbec takováto zahrada existuje. Takových lidí máme mnoho.

Náboženská zkušenost přichází k takovým lidem velmi obtížně. Můžeme se vztahovat k Bohu jenom na úrovni svého lidského vývoje a pravděpodobně podle úrovně, na níž se vztahujeme k ostatním. Většina lidí neví, jak se podřídit. Jak bychom se měli podřídit, není-li tu někdo důvěryhodný, komu se lze podřídit?

Na konci svého života Einstein se vši svou genialitou řekl: „Dnes vidím, že jediná otázka zní:

„je vesmír přátelský?“ ... Začal jsem objevovat jeho fyzikální smysl, ale otázka, která mě pronásleduje, zní: „Je přátelský?“ Je toto všechno na naší straně nebo ne? Je vesmír nepřátelský, nebo vstřícný? Je nebo není v zásadě v pořádku? To je dar pravého náboženství. Pravé náboženství trhá oponu, vrací nás do rajské zahrady a říká nám, že naše prvotní zkušenost byla důvěryhodná. Je to nakonec vstřícný vesmír a je na naší straně. Vesmír je radikální milost. Nemusíme se proto bát. *Nedostatek* není prvotní zkušeností, tou je *hojnost*. Mohu být uvolněný a nechat věci být, jak jsou.

„Nebojte se“ je nejčastěji používanou větou v Bibli. Nevěříte-li mi, ověřte si to.

Jak Mary Anne Williamsonová uvádí ve své knize *Return to Love*, světonázor strachu a světonázor lásky se vzájemně neznají. To, co zde nazývám světonázorem strachu, je to, co Jan nazývá „svět“. Je to „systém“. Naše kultura nás učí, že to, co nás obklopuje, je nepřátelské. Musím srovnávat, ovládat, řídit a jistit se. Stručně řečeno, je to na mně. Tato potřeba nás posunuje hlouběji a hlouběji do světa nejistot. A zhoršuje se to s tím, jak stárneme.

Jak se nejistota prohlubuje, začínáme vytěsňovat lidi ze svých životů, pokud je nemůžeme ovládat. Vytěsňujeme ty, které nemůžeme zařadit, ovládat nebo vidět v nich Boží obraz. A nakonec mnozí žijeme v domovech duchodců a nemáme nikoho. Nikoho! Stáváme se izolovanou bytostí, což je ta lež, které jsme na začátku uvěřili: stala se proroctvím, které naplňuje samo sebe.

V knize *Coming to Our Senses* Bernham zdůrazňuje, že kolem roku 1500 se široce rozšířil nový vynález: zrcadlo. Od té doby vidíme, jak je lidské já stále více rozděleno. Žijeme téměř úplně mimo sebe sama. Amerika z toho učinila uměleckou formu: Hollywood a Madison Avenue. Vlastně již nežijeme uvnitř sebe. Žijeme skrze oči ostatních. „Jsem dnes dobře barevně sladěn?“ „Jsem přitažlivá? Jsem dost štíhlá v pase?“ Nežijeme ve svém těle, kde můžeme vnímat vlastní pocity a věřit svým vlastním zkušenostem. Místo toho prostřednictvím reklam a inzerátů žijeme v představách a dojmech. Popravdě řečeno, trpíme nedostatkem kontaktu se *skutečností*, filosofové by řekli nedostatkem ontologického ukotvení. Kontemplace je plným uvědoměním si toho, co je zde a nyní skutečné, a odpovědí na to.

Úspěch je definován převážně sdělovacími prostředky a pomíjivými předměty. Proto je naše já stále venku a žijeme v trvalém neuspokojení. Jaká je to trýznivá cesta k životu! O to horší je, že si ji způsobujeme sami.

Jsem si jist, že milost si nás najde v pravý čas, ale dokud se tento svět nezhroutí, nikdy nebudeme šťastni. Je to klamný svět. Budeme žít své životy mezi těmito krásnými modelkami, ale nemůžeme se jim vyrovnat: perfektní těla, štíhlé pasy, pravidelný chrup, žádné uhry. Jaká je to hrozná tragédie, že lidé mají být sváděni k tomu, aby napodobovali a toužili po něčem, co nejsme a nikdy být nemůžeme.

Jaká to musela být úleva žít dříve, než bylo zrcadlo a fotografie. Když se vydáte do zemí třetího světa, do džunglí, lidé se velmi rádi fotografují. Ale stavějí se před fotoaparát úplně jinak než my. Viděli jste to. Když se fotografujeme my, zatáhneme břicho a usmíváme se. To oni nedělají. Nesmějí se. Dívají se vážně. Obvykle stojí vzpřímeni, jsou formální a vážní. Jejich tělo je takové, jaké je – právě tam, darováno vám. Neprožili celý svůj život prohlížením fotografií tak jako my.

* * *

Za své technologie jsme zaplatili vysokou cenu. Tou cenou je naše duše. Duše nezná sebe samu srovnáním a odlišením se od jiného. Duše prostě je. Duše zná sebe samu tím, co je, co je *nyní*, a *vším*, čím je, jak tím temným, tak tím jasným. Duše nad ničím netriumfuje, a proto nemůže být poražena, protože se neúčastní hry na úspěch a neúspěch. Nepotřebuje oddělovat tmu od světla. Všechno má své místo.

Ego je dualistou uvnitř nás samých. „Je zvykem,“ říká James Carse, „vidět sebe sama nad jiným a proti němu.“ Právě po tom ego touží. Protože ego, moje bohatství, moje inteligence,

moje morální kvality, moje postavení ve společnosti jsou tím, čím jsou, jenom v kontrastu s osobou vedle mne. Tichý střed, pravé já, se nestaví proti ničemu a nepotřebuje se proti něčemu stavět, rozlišovat, porovnávat se. Proto může žít z tohoto prvotního kinestetického poznání. Do té míry, jak je naše duše plná života, jsme spokojeni s dostatečností přítomného okamžiku; jsme proto v kontaktu se skutečností.

To, že žijeme ze svého ega, nás odděluje od našeho těla. Bojíme se těla a velmi jsme ochudili křesťanské učení o sexualitě. Je tomu tak téměř ve všech křesťanských církvích. Myslím, že důvodem, proč jsme vykonali na těle tak hrozné dílo, je to, že jsme podlehlí této základní chybě rozlišení. Proto také tolik z nás, zvláště muži, neznají své pocity. Nevěděli jsme ani, že na nich záleží. Posunuli jsme se do onoho základního rozdělení a potlačili své pocity, obvykle v zájmu vyšší výkonnosti a dosažení úspěchu. Naneštěstí jsme současně obětovali náboženskou citlivost. Teď vypadá jako cosi cizího, umělého a dokonce iracionálního.

Zbavíme-li se svého kinestetického poznání, jsme výkonnější. Můžeme stále tlumit pocity a pokračovat v tom, co je třeba vykonat v příští hodině. Jsou chvíle, kdy je to zcela na místě, dokonce vhodné a nutné. Ale není tomu tak vždycky. Jako duše ve skutečnosti nejednáme. Jsme. Jako ego zvládáme svět. Měníme ho. Upravujeme ho a stále se snažíme ho zlepšit. Jako kontemplující se ptáme, co svět žádá od nás. Bdíme.

* * *

Tata slova mohou znít zvláštně, přicházejí-li z Centra pro akci a kontemplaci, které pracuje, aby zlepšilo život lidí, a nasazuje se pro sociální změnu. Chceme, aby se tento svět stal místem větší spravedlnosti. Ale po osmi letech v Centru jsem více než předtím přesvědčen, že musím především učit kontemplaci. Viděl jsem příliš mnoho aktivistů, kteří nejsou odpovědí. Odpověď jejich rozumu je převážně správná, ale energie, styl a duše ne. Takže když přinášejí takzvanou revoluci, pro kterou pracují, nechci se na tom podílet (zvláště když je to na nich). *Možná* znají odpověď, ale oni *sami* nejsou tou odpovědí, ve skutečnosti jsou často součástí problému.

To je jeden důvod, proč většina revolucí neuspěje. Ničí samy sebe zevnitř. Ježíš a velcí duchovní otcové především zdůrazňovali proměnu vědomí a duše. Pokud se to nestane, není žádná revoluce. Když vítězí levičáci, stávají se stejně lačnými po moci, ovládnání druhých a dominanci, jako jejich utlačovatelé, protože démon moci nebyl nikdy vymýcen. S tím jsme se setkali v sociálních reformách a v laických a feministických hnutích. Chcete je podporovat a souhlasíte s řadou jejich myšlenek, ale příliš často zklamávají. Potřeba mít moc, ovládat, říkat, že se někdo mýlí, není žádné osvícení. Není to nic nového. Je to staré paradigma. Možná že se Ježíš zmiňoval o tomto jevu, když mluvil o vyhnání démonů (a zanechání místa „vyčištěného a vyzdobeného“) a pak, jak se sedm jiných démonů vrací a konce jsou horší než začátky (Mt 12,45). *Příliš horlivé* reformy mají sklon korumpovat reformátory, kteří jsou neschopni vidět, že sami zůstali nereformováni. Potřebujeme méně reforem a více proměny.

Lež vždycky přichází v nové formě, která vypadá jako osvícení. Říkáme všichni: „To je ono,“ a připojujeme se k takové politicky správné věci. A pak zjišťujeme, že v pozadí stojí neosvícení lidé, kteří ve skutečnosti nemilují Boha, nýbrž sami sebe. Nemilují pravdu, milují možnost ovládat. Často nemilují svobodu pro každého, ale svobodu pro vlastní systém. To bylo mé velké zklamání z liberalismu. Liberálové nemají tendenci vytvářet něco, co vytrvá. Postrádají schopnost obětovat své já a vytvářet základy, které budou trvalé. Nejsou schopni se vzdát vlastní potřeby měnit a ovládat, setrvat v trpělivém, pokorném postoji, který znají lidé víry. Není divu, že se Ježíš modlil nejenom za ovoce, ale „za ovoce, které by trvalo“ (J 15,16). Zdá se, že taková syntéza není častá.

* * *

Žít v přítomném okamžiku žádá změnu našeho vnitřního postoje. Místo abychom rozšiřovali a zpevňovali tuto pevnost „já“ – ego –, tak jak nám v tom pomáhá kultura a často i terapie, kontempace nám má objevit, z čeho se toto „já“ skládá. Co je toto „já“, které se snažím zpevnit

a rozšířit. Kdo je toto „já“, které беру tak vážně?

Abychom toho dosáhli, potřebujeme čekat a pozorovat. To je to, co nastává v raných fázích kontempace. Čekáme v tichosti. V tichosti na nás útočí všechny naše obvyklé návyky. Naše návyky ovládnutí, závislosti, negativity a strachu se prosazují. Proto to většina lidí poměrně brzy vzdává. Když je Ježíš veden Duchem do pouště, první věc, která se objevuje, je dravá zvěř (Mk 1,13).

Kontempace není v první řadě útěšná. Je jenom skutečná. Jakmile odstraníme vnější stimuly, vypukne v nás vnitřní zmatek. Nedokončené emoce, nevyřešená napětí, každý, na koho se chceme rozzlobit, každý, koho chceme ovládat a změnit, a všechny ostatní věci, po kterých toužíme. Dravá zvířata se objevují nejdříve. Proto se většina lidí na poušť nevydává.

Vejděte tedy do své komůrky, jak říká Ježíš, a zavřete dveře (Mt 6,6). Teprve tehdy, když zastavíte defilé nových hlasů a myšlenek, uvidíte to, co je pod vším a stále se opakuje. Je to ponižující zkušenost. První hlasy, které slyšíme, jsou obvykle negativní. Jsou to hlasy paranoidní a posedlé. Jsou to hlasy nejisté a hnané potřebou vlastní důležitosti. Jsou chtivé a líné přemýšlet. Budete jim chtít uprchnout, věřte mi.

Snažíme se uzdravit tento pocit nespokojenosti se sebou samými tím, že se identifikujeme s vlastním vizuálním obrazem nebo intelektuální myšlenkou: „Jsem elegantní,“ nebo: „Vypadám dobře,“ nebo tady v Americe: „Jsem úspěšný.“ „Vydělal jsem tuhle hromadu peněz.“ „Mám tento titul nebo hodnost.“ Z hlediska modlitby Páně toto jsou dluhy a dlužníci, kterým je třeba odpustit. Jsou to dluhy, se kterými se po celý život musíme srovnávat. Těchto falešných představ o sobě se musíme zbavit. Neslouží nám dobře.

Většina lidí prožije celý svůj život tím, že se srovnává s těmito představami o sobě, místo aby žila ve svém primárním „já“, které je v Božích očích dobré. Jediné, co mohu vrátit Bohu nebo ostatním nebo sám sobě, je to, *co skutečně jsem*. Je to místo úplné jednoduchosti. Je tak prosté, že se do něj nechceme vrátit. Zdá se, že není obdivováno. Není tam žádná „omáčka“, nic, k čemu bych si mohl gratulovat. Nenacházím v něm žádnou hodnotu, tím méně nadřazenost. Tam jsem nahý a chudý. Po letech falešného klanění to budu nejprve vnímat jako úplné nic.

Nebýt ničím má slavnou tradici. Když nic nejsme, máme velkou možnost přijmout všechno od Boha. Hledíme-li na všechny velké náboženské tradice, vidíme, že používají tato slova. Františkánské slovo by bylo „chudoba“. Karmelitánské slovo by bylo *nada, nihil* – „nic“. Buddhisté mluví o prázdnotě. Ježíš raději mluvil v podobenstvích a tak mluvil o poušti. Poušť je místo, kde jsme dobrovolně nedostatečně stimulováni. Žádná zpětná vazba. Žádné nové údaje. Proto také říká, jdi do své komůrky. To je místo, kde přestáváme žít z reakce ostatních lidí na nás. Nejsem tím, kým si myslím, že jsem. Nejsem ani tím, za koho bys mě ty chtěl mít. Nejsem dokonce ani tím, kým bych sám potřeboval být. Musím být „ničím“, abych se dokázal otevřít vší skutečnosti a nové skutečnosti.

Zenový mistr nazývá tento stav „tváří, kterou jsme měli, nežli jsme se narodili“. Pavel by to nazval tím, co jste: „...s Kristem, skrytí v Bohu“ (Ko 3,3). Já tomu říkám, že to je to, co jste, než uděláte něco dobře nebo špatně, to, co jste dříve, než jste přemýšleli o tom, kdo jste. Naše myšlení takto nepostupuje. Myšlení vytváří vlastní ego, vlastní já mé reputace, nejisté já. Kontempace poznává Boží „já“, Kristovo „já“ hojnosti a bezpečí.

Myšlení na Západě zvítězilo. Dáváme to vše za vinu René Descartovi. Jeho slavná věta zní: „Myslím, tedy jsem.“ *Cogito, ergo sum*. Nazvali jsme to kupodivu osvícením. To ale bylo přesně *ne-osvícení*. Byla to cesta do mysli a ztotožnění se s naší omezenou, konečnou schopností zařazovat věci do systémů v našem izolovaném mozku. Jaká arogance! Jaká to iluze myslet si, že toto soukromé já by mohlo znát. Nakonec vidíme, že moje historie není skutečná historie, kterou žiji. Skutečná historie je *naše* historie a moje malé já, brané příliš vážně, je právě tím nesprávným hlediskem. Váš život se opravdu netýká vás! Překvapuje to, že?

Stále si nesu geny svého dědečka a matčin neprožitý život a babiččin zármutek a dědečkovu bolest. Jejich geny jsou mé. Vidíte to na malém vrabci, který ví, jak si s rodičovskými geny postavit přesně stejné hnízdo, jaké postavila jeho maminka. Jestliže si toho vrabec nese v sobě tolik, pomyslete, kolik informace si neseme my.

* * *

Pleteme si je s úplnou skutečností, ale soukromé já je bezesporu iluze. Můj život nevypráví o *mně*. Proto je Bible sociální historií. Jsme součástí mnohem většího tajemství. Neberte tuto svoji soukromou záležitost tak vážně. Prvotní filozofický a duchovní problém Západu je lež individualismu. Individualismus téměř znemožňuje církev. Téměř znemožňuje společenství. Téměř znemožňuje soucit. S tím vlastním já jsme to přehnali. Stalo se to „naší jedinou hrou“, i když už to žádná hra není. Potřebuji poznat, že jsem v řece, která je větší, nežli jsem já. Základem a proudem té řeky je láska. Život není mou záležitostí, je záležitostí Boha, a Bůh se týká lásky. Neznáme-li lásku, nezažíváme-li lásku, zažíváme-li jenom nejistotu a křehkost svého malého já, stáváme se neklidnými.

Stáváme se dokonce neurvalými a nenávidnými, protože nevědomí ví: „tohle není to, co jsem“ a „tohle není to, co jsme“. Chceme na to zaútočit. Ta zuřivost, zloba a nespokojenost se velmi rozšířily mezi lidmi na Západě. Projevuje se v izolovaných jedincích, kteří vytáhnou zbraň a střílejí. Sekularismus je osamělý, zoufalý projekt. Nemůžeme žít izolovaný život s negativními odsudky a násilnými myšlenkami ve svých srdcích. Protestujeme, že podle těchto myšlenek nejednáme. Problém je v tom, že ony jednají v nás. Nechávací nás oddělené, izolované, a proto falešné ve vztahu k sobě samým a nakonec i vztah k druhým. V kontemplaci se dostáváme do jiného prostoru, kde vidíme iluzi oddělenosti. Zažíváme to, co sestra Paula Gonzalez nazvala „já obalené polopropustnou membránou“. Dochází k mnohému proudění skrze tuto membránu – oběma směry – a tohoto proudění si musíme začít všimnout.

* * *

Pravé náboženství je radikální, zasahuje až ke kořenům toho všeho. Posunuje nás za naše „soukromé já“, do skutečnosti. Jak Ježíš začíná své Kázání na hoře? Nejdříve osmi blahoslavenstvími, která nás zbavují našeho ega. Jsou kontemplativní cestou, jak číst skutečnost. Ale zdá se, že u Matouše (kapitola 5) říká, že naše vnitřní postoje a stavy jsou skutečnými zdroji našich problémů. Potřebujeme vykořenit problémy na této úrovni. Říká, že nesmíte nejenom zabíjet, ale ani v sobě skrývat nenávidnou zlobu. A nakonec spojuje vnitřek s vnějškem, jasně však *začíná* nutností „čistého srdce“ (Mt 5,8). Vnějšek bude následovat.

Říká, že chodíš-li celý den s nenávisť v srdci, jsi stejný vrah jako ten, kdo vytáhne zbraň. Nemůžeme žít tímto způsobem a nebyt tím zničení. Křesťané si z nějakého důvodu mysleli, že mohou. Zlo a genocida 2. světové války byly konečným výsledkem velmi negativního a paranoidního *myšlení* dobrých německých křesťanů.

Nemějte v sobě nenávidnou zlobu, ani ve svém srdci lidi nenazývejte jmény jako „hlupák“ nebo „bezcný člověk“ (Mt 5,22). Chodíte-li celý den a v srdci si říkáte: „To je ale hlupák“, žijete ze smrti, ne ze života. Co si myslíte a cítíte, je i tím, čím se stanete. Je zřejmé, že si nemůžeme dovolit ani vnitřní odpojení od lásky.

V dalším verši se říká: „Nezcižoložíš. Každý, kdo se dívá na ženu se žádostivostí, už s ní zcižoložil.“ Vidíte, jak je Ježíšovo učení radikální? Sestupuje na úroveň toho, co se děje uvnitř. Jak žijí tady, ve svém srdci? Taková je pravda. Svádí-li tě tvé pravé oko, vyloupni ho. Zase je to věc vidění. Je třeba, abyste viděli správně. Jestliže se toto oko nenaučilo vidět pravdu, vyloupni ho (Mt 5,29). Obraz je absolutní, protože tato potřeba je absolutní.

V dalším textu trvá Ježíš na tom, abychom milovali své nepřátele a modlili se za ty, kdo nás pronásledují. Pro Ježíše je modlitba zřejmě věcí *očekávání v lásce*. Navrácení se do lásky. Důvěry, že láska je spodní proud skutečnosti. Proto také modlitbou není v první řadě slovy, je především místem, vztahem, postojem. Proto také mohl Pavel říci: „Stále se modlete.“ „Modlete

se bez přestání.“ Čtete-li to jako slova jakéhosi nároku, je to jistě nemožné. Máme mnoho jiných věcí na práci. Můžeme se ale modlit bez přestání, když nalezneme proud a poznání, jak se brodit vodou. Proud teče skrze nás a vše, co můžeme udělat, je vědomě v něm zůstat. „Tak také Duch přichází na pomoc naší slabosti. Vždyť ani nevíme, jak a za co se modlit. A tu sám Duch se za nás přimlouvá vzdechy, které nelze vyjádřit, a Bůh, který zkoumá srdce, ví, co Duch žádá, a že jeho přimluva za křesťany je ve shodě s Boží vůlí.“ (Ř 8,26–27)

Osvícení není jako slupky cibule. Je to jedna velká pravda, kterou poznáte v okamžení. Poznáte ji náhle a zase znovu, když falešné já ustoupí z cesty. Nedopracujete se k ní. Obvykle není kumulativní. Je to zjevení. Náhle ji zahlédnete, když odněkud někam přecházíte. Víte, že je dána a není vytvořena. Nemůžeme ji uchopit, musíme se k ní vracet každodenní modlitbou. Jakmile jednou poznáme, kým jsme v Bohu, nic menšího nás neuspokojí. Známe ji natolik dobře, že jí věříme, i když musíme přijímat role a tituly a menší definice. Pro společné dobro nosíme mnoho klobouků. Otázkou je, zda ten klobouk můžeme sundat, když role skončí.

Vím, kdo jsem, nezávisle na mé roli? Neberu svoji roli příliš vážně? To se stává pastí. Příliš se ztotožníme s obrazem, s tím, co si o sobě myslíme, s tím, co bychom chtěli být, se svojí reputací, s tím, co nám radí ostatní, že bychom měli být. Je to všechno svět vnímání. Potřebujeme se dostat zpět k podstatě, bytí. Tam je Bůh.

Západ byl extrovertní částí planety, Východ spíše introvertní. Když jsem byl v Japonsku, byl jsem z řady důvodů zdrcen. Byl jsem ve stanicích metra a jel jsem superrychlíkem do Hirošimy, stále obklopen velkými zástupy. Poznal jsem, že Japonci se nedívají do očí. Považuje se to za neuctivé, proto se dívají na zem. Přemýšlel jsem: „Nejsou zvědaví, jak vypadám?“ Můj společník řekl, že podle mých nohou a hlasu mohou říci, že jsem ze Západu, cizinec. Nepodívají se na mne. Vysvětlili mi, že žijí uvnitř. Je to introvertní kultura. Jako extrovertovi z extrovertní kultury bylo pro mne velmi těžké tomu porozumět.

Hřiště v Japonsku se nepodobají americkým. Slyšíte se na nich. Byl tam jen slabounký šum dětských hlasů. Nevím, jak učí děti být takhle tiché! Ticho bylo i v metru. Žádné zvuky. Žádné graffiti tam nebo onde. Jak se od nás liší! Dáváme najevo své já. Oni je mnoha způsoby projevují dovnitř.

Tato introverze je součástí naší fascinace Východem. Dovolte, abych vám připomněl, že Ježíš žil na Blízkém Východě. Ježíšova semitská mysl byla více východní než západní. Možná že právě to je jeden z hlavních důvodů, proč západní církve často nepochopila Ježíšovo učení.

Stalo se, že Boží slovo přišlo přes Řecko nejprve do Evropy a dostalo zcela západní interpretaci prostřednictvím učitelů prvních dvou tisíciletí. Dnes vyvstala touha po té zbývající části. Toužíme po celém Kristu.

* * *

Tibetské slovo pro identitu znamená „vydržet ve svém já“. Stále se snažíme vytvořit své já a vydržet v něm jako v dané identitě a ochraně před podvědomím. Cítím se tak pánem všeho, nadřazeným, správným, ale je to všechno vytvořeno především námi samotnými na základě toho, co o sobě víme. Skládá se to z toho, co máme a nemáme na sobě rádi, z podvědomých partů, které znovu a znovu přehráváme. Snažíme se být tím, co kdosi nazval „kdosi předvídatelný“. Chceme být někým předvídatelným, zvláště vůči sobě. To není tak úplně špatně. S lidmi, kteří jsou předvídatelní, se příjemně pracuje.

Ale když máme příliš mnoho „já“ a příliš mnoho „na to či ono právo“, pak se nutně posunujeme k životu nenávisti, protože všechna naše práva nemohou být dodržena, jak si Američané myslí. Je-li zde příliš mnoho „potřebuji“, povede nás to nutně k nenasytosti. Stáváme se spotřebitelskou kulturou. Je-li zde příliš mnoho „já“ ve srovnání s jinými, budeme nutně závistiví. Je-li zde příliš mnoho „jsem lepší než“, povede to k iluzi a nevědomosti. Není to ironie? Ježíš říká: „Ten, kdo říká ‚vidím‘, je slepý.“ (J 9,41)

Dobrá terapie a dobré náboženství nám umožňují zbavit se konkrétních předmětů nenávisti,

závisti, chamtivosti. Ale kontempace, návrat k nahému, chudému já, nám pomáhá *zbavit se úplně této fixace „já“*. Proto je tak radikální. Které „já“ ve mně nenávidí? Které „já“ se cítí uraženo? Která má část závidí? Kdo je ten „já“, který potřebuje více peněz k tomu, aby byl šťastný? Toto „já“ je třeba prozkoumat a často i opustit, abychom viděli jasně.

Tato fixace na „já“, na to „já“, o kterém si *myslím*, že jsem, zemře, až já zemřu. Toto zanikající „já“ představ a toho, co si *myslím*, že jsem, se stává pomíjivým, netrvalým. Ukazuje se jako výtvar mé mysli, mlha, iluze. Můj novicmistr to nazýval pavučinou. Natáhl ruku a foukl. A řekl: „Tohle je Richard.“ Zítřka může být po všem.

Nepoznáme, jak jsou naše myšlenky a pocity pomíjivé, dokud si nenajdeme čas sednout si a pozorovat. To jsou první stadia kontempace. Poznáváš, jak se tě ten pocit zmocní, jak se tě zmocní identita, jak se tě dotkne ono zranění, a chceš se s tím identifikovat, protože určitým způsobem ti to dává pevnou půdu pod nohama. Pokušení učinit to je obrovské – zvláště je-li to to jediné, co jsi v posledních třiceti letech svého života dělal. Nevěděli jsme vůbec, že lze žít jinak než tak, že ulpíváme na těchto pomíjivých obrazech.

Ježíš však použil obrazu dítěte, aby nás učil „*mysli začátečníka*“. Právě dítě nemá žádnou identitu ega, kterou by dokazovalo, promítalo, chránilo. Kdo nepřijme Boží království jako dítě, ten do něj nevstoupí. Ale malé děti si ještě svoji identitu nechraňují. Poznávají kinesteticky a reagují na to, co je, ne na to, co by mělo nebo mohlo být. Proto tolik křičí a piští radostí. Rodiče se mohou zbláznit, to je mi jasné. Proto ale také může nastat okamžité blaho. Jen se podívejte, jak piští. Když vidí zvířátko, nemusí to filtrovat svým rozumem a ověřovat, zda je mají rádi. Ani se neptají, zda je to nebezpečné. Podívejte na tří- nebo čtyřleté dítě, které uvidí něco nového. Okamžitě dá kinesteticky najevo křikem: „*Líbí se mi to.*“ Je to hezké, nové, vzrušující. Kéž bychom dokázali přijímat skutečnost tak bezprostředně a spontánně, bez úsudků a kalkulací.

Moje matka mi vyprávěla, že když jsem jednou křičel nadšením, řekla mi: „*Budeš-li dělat takový randál, jdi ven na verandu.*“ Za malou chvíli jsem byl venku na verandě a křičel jsem. Poslechl jsem, ale křičel jsem dál. Dodnes nevím, z čeho jsem byl tak odvázaný. Maminka to udělala dobře. Řekla, že si mohu křičet, jak chci, když tím nebudu obtěžovat celý dům. *Myslím, že „křičím“ dodnes!*

* * *

Dobré náboženství nám pomáhá uzdravovat a „*odpouštět*“ tato rozštěpení v nás, jako to dělá dobrá terapie. Ale modlitba se od pouhé terapie liší. (Tím nechci snižovat terapii. Problém nastává, když se lidé nedokážou dostat za terapii.) Terapie uzdravuje naše odpojení od *tohoto* problému, od *této* osoby, od *tohoto* obtížného pocitu. *Modlitba uzdravuje naše odštěpení od samého života*. Uzdravuje naši odpojenost od samého nejhlubšího proudu. A tak nás modlitba povzbuzuje v našem nitru. Proto také mohou skutečná náboženská obrácení vlastně nahradit léta terapie.

Radikálně zažít absolutno – že život je radikálně dobrý, že život mnou prochází, že tento život je Boží přítomností – znamená zažít podstatnou zkušenost. Jsme-li znovu propojeni ve svém nitru, přeskočíme léta řešení problémů a léta kladení otázek o sobě samých. Není divu, že jsme to nazvali spása, z latinského slova *salus*, které znamená uzdravení. Neměli bychom srážet lidi, kteří dávají najevo velkou euforii a nadšení, poté co se znovu narodili nebo zažili náboženskou zkušenost. Mají pravdu. Svět pro ně náhle má smysl. Náhle je to v pořádku, přes absurdity, nespravedlnost, bolest. Život je teď tak prostorný, že můžeme absorbovat i protiklady. Bůh je tak velký, bezedný, tak vyprázdněný, že může pojmout protiklady, dokonce i střet protikladů. Tak se spása často cítí jako jakási univerzální amnestie, úplné prominutí nám i všemu ostatnímu.

Pravá kontempace, pravá náboženská zkušenost rozpouští pevnost „*Já*“ tím, že ustupuje z její obrany. Pozoruje vše z místa dokonalé prostoty. Nemůžete v tom místě vytrvat, vím, ale do určité míry stačí, aby se to událo jednou. Znáte-li toto jednou, stačí to na celý život. Rozhrne-li se jednou opona a vy víte, že život je radikálně v pořádku, jste – abychom použili normální

křesťanský jazyk – dítětem Božím. Jsme spojeni. Není třeba něco dokazovat. Něčeho dosahovat. Všechno už tady je. Je to prostě věc poznávání, úcty a důvěry. Všechny duchovní disciplíny vám mají pomoci uvěřit této vaší osobní zkušenosti, která, což nepřekvapí, je i zkušeností Boží. Lidé jsou obvykle udiveni, jak tyto dvě zkušenosti souzní: známe-li Boha, zdá se, že známe a přijímáme i svoji vlastní lidskost, setkáváme-li se v hloubce poznání, setkáváme i Boha. Nemáme jiný skutečný přístup k tomu, co jsme, nežli skrze Boha a nemáme žádný skutečný přístup k Bohu, nežli skrze odpuštění a radost v našem vlastním lidství.

Potíž s většinou civilního náboženství a kulturního křesťanství spočívá v nedostatku náboženské zkušenosti. Takoví lidé se stávají ve vztahu k náboženství mimořádně rigidními, dogmatickými, s potřebou ovládat. Je to téměř tak, jako by v nich byl neklid, protože vědí, že ho ještě skutečně nezažili. Postrádají smysl celku a upínají se proto zoufale na malou část.

Myslí si namísto toho, že točí-li správně modlitebním kolem, oblékají-li správné oděvy, chodí-li denně na mši, vyslovují-li správně slova a drží-li správně ruce, že se to stane. To není jenom o křesťanech. V zen-buddhistickém klášteře v Japonsku mají rituály od rána do noci. Byli jsme před nimi jako nepořádníci. Kdo zná jejich motivaci? Rituály jsou dobré a asi potřebné, ale pro křesťany je třeba, aby tu ve vztahu k nim byla „svatá hravost“. Je to jako když si děti hrají na pískovišti. Můžete milovat rituály, ale nemyslete si, že řádným dodržováním rituálů, dokonalým dodržováním určitého chování nějak změníte Boží záměr. Bůh vás miluje dříve, než uskutečnitte rituály. Bůh je nepotřebuje, ale *my je potřebujeme*, abychom něžně vyjádřili naši dětskou oddanost a touhu – a abychom se setkali s touto touhou.

Největší přikázání není: „budeš se správně chovat“. Největší přikázání je „milovat“. Být uvnitř velkého soucítění, velkého proudu, velké řeky. Jak jiní správně řekli, vše, co je třeba, je *odevzdání se a vděčnost*. Naším úkolem je prostě děkovat Bohu, že jsme součástí toho všeho. Všechna břemena, která neseme, nejsou jenom naše. Hřích, který se probouzí v nás, není jenom náš hřích, je to hřích světa. Radost, která se probouzí v nás, není jenom naše osobní radost, je to radost celého stvoření. Všechno, co můžeme udělat, je přijímat a vzdávat dík.

* * *

Modlitba žije v čistých, otevřených okamžicích právě zde, právě teď. Toto stačí, toto je plnost. Není-li to právě zde, právě teď, neexistuje to. Neznáme-li Boha nyní, proč bychom ho měli znát později? Nevidíme-li Boha nyní, budou oči připraveny ho vidět později? Mystici říkají, že ne. Nepoznáme Boha později, nemůžeme-li ho poznat nyní. Je třeba vidět Boha nyní skrze stín a přestrojení.

Modlitba žije v rozlehlém místě. Je svobodná od osobních potřeb, smyslů nebo i výkladů. To je někdy moje chyba: Chci dávat smysl všemu. Je to můj dar a současně past. Hledám smysl, ale jak kdosi řekl: „Věci jsou právě takové, jaké jsou bez ohledu na to, zda jim rozumíš.“ Tajemství spočívá v připravenosti přijímat věci tak, jak jsou, a v ochotě nechat je, aby nás učily. To je to tajemství.

Životu nesejde na tom, co mám rád a co rád nemám. Ani trochu na tom nesejde. Setraváme-li ve světě upřednostňování a výběru, udržujeme se v prostoru srovnávání. Jako by záleželo na tom, kterou barvu mám rád. Kdo se stará o to, v čem vypadám dobře? Nebo který film se mi líbí? Mění se to každou chvíli. Není divu, že lidé mají krizi identity. Není divu, že lidé mají neurčitou představu o vlastním já, protože tu není nic pevného, nic, na čem stavět, kromě měnících se názorů a pocitů. Jestliže jsme dříve říkali: „Myslím, tedy jsem,“ teď by to mohlo být: „vybírám, proto jsem.“ To není pevný základ, na kterém by se dalo stavět.

Skutečná otázka zní: „Co mi toto má říct?“ Ti, kdo jsou zcela obráceni, se setkávají s každou zkušeností a neptají se, zda se jim líbí nebo ne, ale co je má naučit. „Jaké sdělení v tom pro mne je? Jaký je v tom pro mne dar? Jak je Bůh přítomen v této události? Kde je Bůh v tomto utrpení?“

Kéž byste znali Hughha Doyle, účetního a recepčního v Centru. Je to dědeček – pečovatel.

Spolu se svou ženou Annou přijímají malé děti, než se pro ně najde domov. Často se ho ptám, kolik hodin spal, a on odpoví: „Probudily mne ve dvě a ve čtyři – další příležitost naučit se milovat.“ Je důležité, že to slyším. My, kdo žijeme v celibátu a máme čas pro ticho, pro vlastní život, mít zavřené dveře, můžeme dělat dojem, že jsme ideální. Měli byste opravdu být více kontemplativní, jako my. Hugh a Anna nás učí, že *život* sám je potřebnou školou kontempace. Život je nejlepším učitelem pravé modlitby. Někdy my „profesionálové“ necháváme rituál, aby nahradil skutečnost.

Tento okamžik má své sdělení. Tento okamžik má svoji plnost. I pláč dítěte ve dvě v noci. To je pravá kontempace. Jak rodiče vědí, tou dobou ji nemůžete zfalšovat. Na pláči dítěte v noci není nic zbožného ani romantického, zatímco my, řeholníci, můžeme projít kolem, hledat samotu a „cítit se kontemplativní“. Často říkám lidem, že nejdůležitější slovo v názvu našeho „Centra pro akci a kontemplaci“ není „akce“, už vůbec ne „kontempace“, ale „a“.

4. Čištění skel

Kdyby byly dveře vnímání očištěny, všechno by bylo vidět takové, jaké to je.

William Blake

Myslím, že křesťanství vytvořilo v západním světě velký problém tím, že se opakovaně prezentovalo ne jako cesta vidění všech věcí, ale jako jedna z mnoha ideologií, které si navzájem konkurují. Místo, aby nás vedlo k tomu, abychom viděli Boha v místech nových a překvapivých, nás příliš často vedlo k tomu, abychom uzavřeli Boha uvnitř *našich* míst.

Modlitba není „jedna z deseti tisíc věcí“. Je tím, *skrze co vidíme* deset tisíc věcí. Je tím, čím velké náboženství vždycky je. V modlitbě vidíme všechny věci v novém světle. Obvykle jsme představovali křesťanství jako ideologii soutěžící s komunismem, materialismem nebo nějakými jinými „ismy“. Chápu, tento směr ale je příliš svázaný s totemy a symboly a polemikami, kdo má pravdu a kdo se mylí, místo aby se udrželo napětí života a smrti – a platíme za to ve svém nitru velkou cenu.

Každé velké náboženství udělalo totéž. Tato posedlost vede k přehnané identifikaci se skupinou, jejím jazykem a symboly. Loajalita ke skupině se stává důležitější nežli loajalita k Bohu a pravdě. Mnoho z nenávistných dopisů, které dostávám, si libuje v tom, že k obviňování využívá asociace: „Citoval jste Marianne Williamson, jste proto člověk z Kouzelnického kurzu a nejste křesťan.“ Působí to i na druhou stranu: „Citoval jste papeže, jste určitě v pořádku.“ Je snazší náležet ke skupině, než náležet Bohu.

Ale velká tradice, kterou ztělesňuje například Tomáš Akvinský, se neptá, odkud co pochází, ale spíše zda je to pravdivé. Akvinský řekl: „Je-li to pravdivé, je to od Ducha svatého.“ Jedinou otázkou je pravdivost, ne původ. Mnoho lidí odsuzuje eneagram, protože prý pochází od súfistů (není tomu tak). To ovšem není kritika moudrá, nebo opřená o víru. Skupinové myšlení tu nahrazuje myšlení Boží. A věří se, že jenom naše skupina našla Boha. Dalším krokem pak je prohlásit, že jedinou cestou, jak Bohu sloužit, je identifikovat se s naší skupinou.

Když se „cesta“ stane sama sobě cílem, nazývá se modlářstvím. V modlářství se člověk ptá: „Kdo jde mou cestou?“ „Kdo to říká tak, jak bych to řekl já?“ Ti, kdo to říkají jako já, jsou dobří, ostatní jsou špatní. Ježíš se ve stejné věci přel se svými židovskými spoluobčany a řekl jim: „Přinášejte tedy plody hodné obrácení! Nezačínajte si zas namlouvat: ‚Naším otcem je Abraham.‘“ (L 3,8)

Boží slovo nestojí na myšlence soutěživosti. Jeho prostřednictvím vidíme všechny myšlenky ve správné souvislosti. Věříme jako křesťané, že Ježíš nám dal ideální oči k tomu, abychom viděli pravou povahu skutečnosti. *Ježíš nás neřídí* svými soudy. Řídíme-li se svými soudy, neuvidíme správně. Řídíme-li se svým strachem, neuvidíme správně. To neznamená, že později nenastane vhodná chvíle pro opatrnou odpověď nebo úsudek, ale nemůžeme se jimi řídit. Řídíme-li se pouhou kalkulací, nedostaneme se nikdy k lásce. Skončíme příliš brzy. Srdce není schopno zůstat otevřené a my Boha neuvidíme. Jak je pevně přesvědčen Jan od Kříže, Bůh nechce být poznáván jinak než láskou.

Velcí duchovní učitelé nás učí, jak vidět jasně a udržet si i v pekle otevřené srdce. Okamžiky pekla přicházejí, když se všechno postaví proti otevřenému srdci. Přicházejí chvíle, kdy nás napadají stovky logických důvodů pro to, abychom zavřeli svá srdce. Nedělá to tak většina z nás? Někteří se uzavřeli již během dospívání.

Na dně rozpadu naší společnosti je cynická odpověď vůči skutečnosti. Učí-li nás kontemplace vidět svět jako okouzující, cynismus se obává, že nic neexistuje. My, lidé, jsme se stali cynickými vůči sobě, našemu světu, naší budoucnosti. Kdosi správně řekl: „problém už není v

tom věřit v Boha, je v tom věřit v lidstvo.“ Jsme velice nedůvěřiví, pokud jde o to, co znamená být lidský. Pro mnoho světských lidí dnes je to svět zbavený iluzí, který nemá smysl, účel nebo směr. Víme jenom, *čím není*. Jen zřídka rozumíme tomu, *čím je*. Zřejmě jenom zdravé náboženství je připraveno dát odpověď na tuto otázku.

Civilizace kvetla, když vznikala krásná hudba, umění a literatura, když lidé byli rádi lidmi. Být člověkem je něco velikého. Být člověkem je jen o málo méně, než být Bohem (Ž 8,5). Právě to nám víra dává – určitou mimořádnou důstojnost. Dává to smysl našemu vlastnímu významu: náboženství nás nazývá „syny a dcerami Božími“. Nemůžeme-li dělat cokoli jiného, můžeme alespoň toto dávat světu: že jsme stvořeni k obrazu Božímu, od Boha jsme vyšli a k Bohu se vrátíme. Zrcadlíme část Božího tajemství. Jsme jedineční a jistě nebudeme stvořeni znovu.

Když vidíme, že je svět okouzlující, vidíme Boží zjevení v každém člověku jako jednotlivci. Pak není naším úkolem být Matkou Terezou, naším úkolem není být svatým Františkem – naším úkolem je dělat to, co máme dělat my sami. O tom, mimochodem, mluvil svatý František, když umíral. Řekl: „Udělal jsem to, co jsem já měl udělat, teď musíte vy udělat to, co je na vás.“ Musíme objevit, kterou část tajemství máme právě my zrcadlit. Existuje jedinečná pravda, kterou mohou odrážet pouze a jedině naše životy. To je v mých očích jediný pravý smysl hrdinství. V této hře, kde se porovnávají ega, jsme měli celá staletí křesťanů, kteří se srovnávali s Matkami Terezami své doby a říkali, že ona je tím jediným jménem pro svatost. Díky Bohu, že máme takové obrazy svatosti, ale někdy Bohu nebo jeho Slovu neprokazujeme dobrou službu, když strávíme svůj život porovnáváním se s darem, který dostali oni, a tím, k čemu byli oni voláni. Všechno, co mohu nabídnout Bohu, je nabídnout mu zpátky to, co Bůh dal *mně* – ne více a ne méně!

Naším prvním úkolem je vidět správně, kdo jsme, a pak to uskutečnit. To bude zřejmě vyžadovat větší odvalu, než být Matkou Terezou. Být skutečně věrný pravdě je velice obtížné a žádá to obrovskou odvalu a pokoru. Zanedbali jsme základnější a obecnější biblické téma „osobního volání“ ve prospěch kněžských a řeholních povolání. Nejdůležitější věc, jakou kdy můžeme udělat, je *nést pokorně tajemství naší vlastní skutečnosti*. To je největší kříž každého z nás.

* * *

Když se dostáváme do kontemplativního postoje, stává se jasným, že při svém vnitřním rozhovoru předurčujeme svými dispozicemi – strachy, hněvem, předsudky – mnohem více, než bychom si chtěli připustit. Předurčujeme, co budeme vidět a co neuvidíme, čemu věnujeme svoji pozornost a čemu ji nevěnujeme. Právě to máme na mysli výrazem čištění skel: potřebujeme odstranit z cesty naše zabývání se vlastním já, *abychom viděli věci tak, jak jsou*.

Obvykle vidíme všechno skrze naše egocentrické nahlížení. Zajímá nás především: „Jak bude tohle pro mne nepříjemné?“ „Jak se při tom budu cítit?“ Tak se ale příliš daleko nedostaneme. Překrucujeme skutečnost, abychom se cítili dobře. Vyhýbáme se části skutečnosti, pokud je nepříznivá. Potřebujeme naše skleněné čočky rozšířit, a to právě znamená, že musí být čistší. Pravdy je na nás vždycky příliš. Kdo je připraven přijmout celou pravdu? Já ne. Přemýšlení ega se většinou zakládá na strachu. Strachu z toho, čím bych se nemusel stát. Strachu z toho, co bych mohl uvidět. Strachu z toho, že nebudu úspěšný nebo přijímaný, nebo že budu raněn. Je třeba, abychom si uvědomili, jak je strach v našich životech dominantní. To není ten velký strach, při kterém jektáme zuby, že nás něco zabije. Náš strach slouží všem těm cestičkám, po kterých jsme si zvykli chodit, abychom mohli své falešné já ochránit. Ale to, co skutečně jsme, je láska. Nikdy neuvidíme lásku, kterou skutečně jsme, náš základ, budeme-li stále žít ze svého falešného já přehnaných reakcí a obranných postojů. „Dokonalá láska strach zahání“ (1J4,18).

Svět, systém, se pohybuje vpřed popoháněn strachem. Proto nás musí nutit, abychom se do jeho hry zapojili. Jsme ohroženi ztrátou zaměstnání, peněz, dobrého jména nebo prestiže.

Všechno to je založeno na strachu. Jedna studie ukázala, že více než devadesát procent hospodářských deliktů nepřineslo pachatelům žádný finanční výsledek. Spáchali tyto zločiny ze strachu, že ztratí svá zaměstnání. Rubem je vysoká odměna, kterou dostaneme, když zůstaneme v této hře zapojeni. Proč bychom ji jinak hráli? Odměny a tresty se stávají téměř jedinou hrou, která se tu hraje. Pravá modlitba nás přenáší, se značnými obtížemi, mimo mentalitu odměn a trestů.

V kontemplativní modlitbě se dostáváme do jiné říše. Není to už oblast zásluh, odměn a trestů, je to říše ryzí milosti a svobody. Je to svět od základů tak radikálně jiný, že většina náboženství zůstává uzavřena v systému odměn a trestů, protože nedokáže pochopit něco jiného. Zločin, trest, výkon a odměna jsou jediné způsoby, kterými umíme přimět lidi, aby se zapojili do hry.

Ale láska kvete jenom v říši svobody. Pozoroval jsem, jak byla věčná nauka o svobodné vůli vystavena ve dvacátém století, zvláště v jeho posledních dvaceti letech, velkému útoku. Svobodná vůle je redukována na drobný zlomek. Zdá se, že nikdo nevěří, že je skutečně svobodný. Nevěříme, že máme osobní odpovědnost, že jsme „schopni“ odpovědět nově a svobodně. A tak si hrajeme na oběť nebo hledáme, na koho svést vinu, cokoliv, jenom abych nemusel mít svou vlastní svobodu. Ježíš, a to ani na kříži, si nehraje na oběť, ani oběti nevytváří. To je svobodná vůle!

Existuje odvrácená strana srozumitelného psychologického jazyka, která nám umožňuje vyhnout se každému osobnímu vlastnění. V našich současných právních, rodinných a státních systémech dosáhla svého nejnižšího bodu. Nikde ani stopy po osobní odpovědnosti za to, co dělám nebo čím se stávám. Za to může moje matka, moje kultura, moje církev nebo moje minulost. Není tu žádné nyní. Není tu žádné zdravého „já“. Všichni jsme oběťmi skrze dědičnost a minulost – a tak zbývá jen velmi malý prostor pro otevřenou budoucnost.

Potřebujeme poznat, jak se toto změnilo od doby generace našich prarodičů. Většina z nich žila v době, která používala jazyk odpovědnosti. Někdy kolem roku 1960 se jazyk změnil. Změnil se z jazyka odpovědnosti v jazyk práv, která jenom zveličují soukromé já. „Já si zasloužím, já mám právo na..., já jsem byl zraněn, já jsem byl uražen.“ To jsou velké dluhy, které se křehké ego snaží samo sobě zaplatit. Měly by být zapomenuty, protože splaceny nikdy být nemohou.

Soukromé ego si nezaslouží všechnu tuto předpokládanou důstojnost, o níž si myslí, že si ji zasloužilo a může si ji zvenku odebrat. Skutečná základní důstojnost je darem od Boha a nemůžeme si ji nárokovat od jiných lidí nebo se jí domáhat žalobou. Je absurdní si myslet, že můžeme získat svoji důstojnost zpět, když žalujeme osobu, která nás urazila, o 3 miliony dolarů. Je to podivná iluze. I kdybychom dostali 10 milionů, naše duše by věděla, že jsme se prodali, a měli bychom ještě méně sebeúcty. Platíme nakonec vysokou cenu za to, že tímto způsobem ponížujeme a zabíjíme své duše.

Ve velkých duchovních tradicích jsou zranění našeho ega našimi velkými učiteli a je třeba je uvítat. Máme jim věnovat pozornost, ne se o ně soudit. Jak se může křesťan dívat na Ukřižovaného a nepochopit tento podstatný bod?

Kontemplativní postoj se staví k realitě vstřícně a vidí přítomnost Boží. Nakonec tedy není čeho se bát. Pravdivé náboženství není nikdy založené na strachu. Je vždy v pohybu překonávajícím strach. Přesto byli mnozí z nás nábožensky cvičeni, aby byli na strach zvyklí. Většinou z vás, kdo tuto knihu čtete, se četl úryvek Písma: „Strach z Hospodina je počátek moudrosti.“ (Ž 111,10 a Př 1,7) Učili jsme se chápat „strach z Boha“ jako ctnost, když jsme byli malé děti. Ve skutečnosti slovo „strach“ v žalmech i v Knize přísloví znamená posvátnou úctu, kterou mají malé děti vůči někomu, koho ctí a respektují. Není to strach z ublížení, ale vztah úcty vůči někomu, ke komu vzhlížíme a jsme mu oddáni. To je velmi odlišné chápání a anglické slovo „strach“ takovému pochopení nenapomáhá. Žít v bázni před Boží mocí je ctnost. „Starat se o

mnoho věcí“ (L 12,22–32) je to, co podle Ježíše nepotřebujeme dělat. Zdá se, že pro Ježíše stojí strach a víra jako protiklady.

Mnoho z toho, co se nazývá ortodoxie, věrnost a poslušnost, je založeno na strachu. Často poskytují duchovní vedení a když se setkávám se zaštiťováním se ortodoxií a poslušností, zjišťuji, že je to často strach: strach, že udělám něco špatně, strach, že budu odmítnut, strach, že nebudu „in“, strach, že v církvi nepostoupím nahoru, strach z Boha, když ještě nedošlo ke zkušenosti s ním. Říkáme tomu věrnost, ale je to často strach. Rozlišování duchů nám pomáhá poznat, co se skutečně děje. Je to skutečně milující poslušnost nebo je to strach? Upřímně řečeno, mnoho náboženství začíná ve strachu, ale nemůže v něm růst nebo *skončit*. Jak říká Juliána z Norwiche: „...někdy považujeme strach za pokoru, ale je to příšerná slepota a slabost... je protikladem pravdy...“ (*Revelations of Divine Love*, kapitola 73).

* * *

Pravé náboženství je vždy založeno na lásce. Láska je konečná skutečnost. To zřejmě můžeme uvidět jenom ve skutečné modlitbě. Ale láska může být skryta. Nevidíme ji, pokud se nenaučíme vidět. Může být odmítnuta. To, co děláme v této malé knížce, je čištění skel. Zenový mistr to nazýval otírání zrcadla. Potom můžeme vidět jako v pravém zrcadle, bez pokřivení to, co je. V dokonalém zrcadle vidím, co je, ne to, čeho se bojím, čím potřebuji být, ale to, co skutečně je. Buddhismus bývá někdy nazýván náboženstvím otírání zrcadla. Je to vnitřní disciplína stálého pozorování mých vlastních modelů, toho, čemu věnuji pozornost, toho, čemu ji nevěnuji, aby mi moje vlastní ego nestálo v cestě. Pokud si myslíte, že tohle je buddhistické zaměření, vzpomeňte si na důrazné napomenutí svaté Terezie z Avily: „Z největší části pocházejí všechny naše zkoušky a trápení z toho, že nerozumíme sami sobě“ (Hrad v nitru, IV, 1, 9). Obávám se, že musíme pozorovat vlastní proud vědomí.

Jaká je moje hlavní starost? Jaké jsou moje sklony? Jaké jsou mé předsudky? Co mne zlobí? Potkávám lidi z vyšších církevních a společenských kruhů a zdá se mi, že si nepoložili tyto otázky a neprováděli toto zkoumání. Tento proces rozlišování se často nazývá „třetí oko“ nebo „třetí ucho“. Týká se schopnosti stát stranou sebe sama a poslouchat nebo pozorovat s jakýmsi druhem *klidné objektivity, která nesoudí*. Spisovatel science fiction Ray Bradbury razil termín „pravdivé svědectví“, aby popsal tento druh pozornosti. Tento proces může být krutý. Je to proces rozhodování, zda sami sobě odpustíme nebo neodpustíme. Je to kruté, protože jsme si všichni o sobě namluvili spoustu lží. Na některých úrovních to bylo třeba. Byl to způsob, jak jsme mohli přežít. Neodpustíme-li také sami sobě, nebudeme obvykle schopni připustit své chyby.

Začínáme tím, že otíráme zrcadlo, až uvidíme, co v něm skutečně je. Ale jdeme ještě dále: otírejme zrcadlo tak dlouho, až přestaneme brát příliš vážně i oko, které se do zrcadla dívá. Pozorovatel se může soustředit na sebe, což jenom dále pokrývá obraz věcí. Musíme proto pozorovat, ale také *nenechat* pozorovatele stát se obviňujícím tyranem.

Dostaneme-li se za toto pokušení, neklademe už otázky, zda jednáme správně. Přestáváme obtěžovat svoji duši otázkami jako: „Jsem čistý?“ „Jsem svatý?“ „Jsem dobrý?“ „Je moje metoda ta správná?“ Všechny tyto otázky odpadají. Začíná to utíráním zrcadla. Začíná to tím, že věrně dodržujeme kázeň.

Když se ale opona roztrhne a my vidíme *lásku*, pozorovatel, zaneprázdněný tím, aby všechno dělal správně, prostě zapomene na sebe. „Jediný Bůh je dobrý.“ (Mk 10,18) Nevím, jak je to se mnou. Pak se objeví láskyplná otázka. Komu na tom záleží? Moje pozorování a posuzování nezmění to, co je, ale často se samo stává starostí pozorováním a posuzováním sebe sama. Modlitba není pozorování sebe sama, ale „pád do rukou živého Boha“ (Žid 10,31).

* * *

Byl jste někým velmi milován? Tak silně, že jste si jist, že ta osoba vás přijme a odpustí i vaši nejhorší chybu? To je ten druh jistoty, kterou duše dostává od Boha. Když duše žije v takovém druhu jistoty, nezabývá se už dále metodou. Můžeme se vracet a vytvářet rituály, duchovní

disciplíny, ale už nikdy je nenásledujeme modlářsky. Neodsuzujeme lidi, kteří nejednají tak jako my. Všechny metody, rituály a duchovní disciplíny jsou jenom ukazováčky mířící na měsíc.

Důležitý je však měsíc, ne prsty, které na něj ukazují. Stojíme před měsícem v úctě a obdivu. Zpíváme Svátý, svátý, svátý. Říkáme: „Ano, ano, je to dobré.“ To, co vidíme, nás naplňuje energií. A naše soukromé temnoty nejsou žádným překvapením. Komu na nich záleží? Komu záleží na tom, kde stojím na žebříčku dokonalosti? Ta otázka je egocentrická. „Kde jsem?“ „Jak moc jsem svátý?“ se stávají pošetilými otázkami. Může-li mne přijmout Bůh, kdo jsem já, abych sebe nepřijal – bez příkras?

Miloval jsem svatého opata v Japonsku, ale první otázka, kterou mi položil, když jsem si (neúspěšně) sedal do lotosové pozice, byla: „Jak dlouho sedíš každý den?“ Asi jsem odpověděl, že sedím ve své židli a čtu noviny. Víím, že tuto otázku nekladl tak, aby mě posuzoval, ale je zajímavé, že předmětem jeho první otázky byla metoda (a kvantita). Asi věděl, že jsem začátečník.

* * *

Když pozorujeme naše psychická a emocionální hnutí v průběhu doby učednictví, zjišťujeme, že hlavně vytváříme vlastní zkušenosti. Víím, že je to nepříjemné a někteří z nás to popírají, ale je to pravda. Máme moc rozhodnout, co daný okamžik znamená a jak na něj budeme reagovat. Máme tu moc, když vííme, že jsme schopni svobodně reagovat. Můžeme rozhodnout, zda hodláme na něco odpovědět s nenávisí nebo s láskou. Můžeme se rozhodnout zaútočit nebo prosit o dar schopnosti odpouštět, nebo alespoň o dar porozumění.

Toto svobodné rozhodnutí je skutečným zdrojem síly a úcty k sobě samému, které nám nikdo nemůže vzít. Nezávisí to na tom, že máme krásné tělo a že jsme mladí. Ve skutečnosti naše vnitřní síla roste, když stárneme. Když sestupujeme dolů do onoho místa čistého úmyslu, kde jsme ještě svobodní, nezajme nás žádné vězení. To říkám ženám ve vězeních. Můžete vidět, jak tomu chtějí uvěřit, a některým se to také podaří. Učí se, že žádné vězení jim nemůže dokázat, že všechno prohrály. Některé z nich se stávají vnitřně svobodné. Jsou dcery Boží. Musíme znovu objevit dar svobodné vůle. Myslím, že její ztráta leží na dně destrukce naší společnosti. Je na dně našeho cynismu. Jestliže přestane být Boží milost zakoušenou skutečností, ztrácí se i říše svobody.

Do této pasti se chytilo i mnoho liberálních aktivistických hnutí. Je až příliš snadné démonizovat druhou stranu. Vidíme to psané palcovými titulky při našich volbách. Jediné, co každá z našich politických stran dobře umí, je útočit na druhé strany. Nemáme nic pozitivního, v co bychom věřili, nic, co je osvícené, bohaté nebo hluboké. Negativní identita, jakkoli je mělká, je snadnější než pečlivý výběr. Po pravdě řečeno, je mnohem snazší být proti nežli být pro. Dokonce i v církvi nemají mnozí žádnou pozitivní vizi cesty vpřed a tak vedou výpad směrem zpět nebo proti. Všimněte si, že Ježíšův koncept „Božího království“ je *totálně* pozitivní – není založen na strachu, ani proti jakémukoli jedinci, skupině, hříchu nebo problému.

Nevím, nakolik se věnují kontemplaci naši přední politici. Asi ji moc neznají. Je ale nebezpečné mít veřejné činitele, kteří nemají žádný vnitřní život. Budou jednat vedeni iluzemi, vlastním zájmem o moc a ze strachu, především ze strachu z toho, že nebudou znovu zvoleni.

I když napomenutí *nebát se* je nejčastější krátká výzva v Bibli, nikdy jsme strach nenazývali hříchem. Odměňovali jsme ho, tak jako ho odměňují všechny organizační systémy. Stává-li se náboženství organizačním systémem, odměňuje strach, protože umožňuje těm, kdo ho vedou, ostatní ovládat.

Na Západě jsme definovali svobodu jako svobodu výběru mezi možnostmi a preferencemi. To ale není primární svoboda. To je svoboda sekundární, nebo dokonce terciální. Primární svobodou je svoboda být sebou samým, svoboda žít v pravdě bez ohledu na všechny okolnosti. To nám nabízí velké náboženství. To nám nabízí skutečná modlitba. Proto světcí mohli být ve vězení a neztrácet své duše. Mohli být ponižováni a pronásledováni jako Ježíš a přesto

neztrácet svoji radost, svoje srdce, svoje perspektivy. Sekulární svoboda znamená muset dělat to, co chceš dělat. Náboženská svoboda znamená chtít dělat to, co dělat musíš.

V tichu kontemplance budeme pozorovat proces, při němž si aktivně vybíráme a tvoříme to, čemu věnujeme svoji pozornost. Proto je obvykle prvních dvacet minut tak strašných. Obvykle se ve chvíli, kdy se blížíme k možné radosti, zvedáme a jdeme pracovat. Během prvních dvaceti minut se předvádějí naše hlavní starosti. Těmi starostmi je to, co nám dodává energii, naši motivaci, co nás udržuje v pohybu. Sedím ráno v Centru a moje mysl se dává do pohybu: s čím si dělat starosti, co dnes budu dělat, co si tento člověk pomyslí, když jsem neodpověděl na jeho dopis. A pořád dokola. Když vstanu, často si uvědomím, že jsem nenechal své starosti být ani na chvíli.

Když je tomu tak, jak můžeme cokoliv vidět jasným způsobem po celý zbytek dne? Nevidíme věci takové, *jaké jsou*, vidíme všechno takové, *jakí jsme my sami*. Všechno to bude jako skákající blecha v nás. Nejsme ani uvnitř vlastního těla. Žijeme jenom v reakci na své nejistoty, na potřeby uspokojení a potřeby vyhnout se bolesti a frustraci. Nejsem tady, uvnitř. Jsem tam, mimo.

Negativní a obviňující pocity mají v sobě něco nepochopitelně sladkého. Je to zvláštní cesta, jak dosáhnout morální nadřazenosti: cítit se dobře proto, že někdo jiný jedná špatně. Stále přemýšlíme, až se vmanévrujeme do situace, kde má jeden navrch. Teď jsme získali počestnou nadvládu nad někým jiným, ale nemáme nic jiného, než právě tuto nadvládu. Je to zase další slepá ulička.

Měli bychom se cvičit, abychom rozpoznali, jaký „náboj pocitů“ dáváme urážce, jak *získáváme energii* z přemítání o chybách někoho jiného. Snadno můžeme vytvořit případ. Zabalíme ho a ozdobíme, a když dobíhá dvacet minut naší „modlitby“, máme případ hotový. A je tu i rozsudek: vinu má ten druhý. A kromě toho se mýlí. A protože se mýlí, my máme pravdu. Hledání obětních beránek nastává, když necháme stranou věc samotnou a projektujeme ji *tam*, místo abychom ji měli také *zde*. Jenom kontemplativní mysl může poznat svůj vlastní podíl a účast v tomto velkém tajemství zla. Kontemplativní mysl udrží napětí a odmítá si to usnadňovat tím, že by projektovala zlo někam jinam.

Netvrdím, že bychom měli být naivní, pokud jde o zlo a hříchy, je zde prostor pro náležité posuzování. Ale nejdříve musíme najít svobodu milovat. Musíme mít svobodu říci ano, dříve než řekneme ne. Pak můžeme dojít ke klidným a správným soudům o dobru a zlu. Mezi hledáním obětních beránek a promodleným rozlišováním je podstatný rozdíl. Když hledáme obětní beránky, obvykle nevědomky vytlačujeme, naopak když rozlišujeme, vědomě hledáme správné místo. Nejdříve musíme vyčistit skla svých brýlí a naše vlastní zranění, starosti a ego dát stranou. To může trvat celé dny. Proto nemůžeme vyslovit první věc, která nás napadne. Introverti jsou tu ve výhodě. Jsem extrovert a dělám své největší chyby, když vyslovím to první, co mně přijde na mysl. Introverti se ovšem také mohou zavřít dovnitř sebe a ztratit se tam.

Víme, že skutečnost není pouze sladká a není plná světla, i když je v posledku dobrá. Víme, že vědomý úsudek je nutný. Ale nevědomý úsudek o něčem, co špatně vypadá (protože ohrožuje naše ego), se nazývá vytěsnění. Proces vytěsnění předpokládá částečné uznání nebezpečí tohoto pocitu, myšlenky nebo vztahu. Je to nějak nepříjemné, vzbuzuje to neklid. Částečně to uznám a pak to odmítám. Toto částečné uznání je ta svoboda, kterou máme. Nemůžeme něco skutečně potlačit, pokud naše vědomá nebo nevědomá mysl neuzná jeho existenci. Tak hluboko musíme sestoupit, abychom umožnili skutečným věcem se projevit. Proto je třeba uznat strach a postavit se mu tváří v tvář.

Nebudeme schopni postavit se čelem k realitě jindy, než v našich lepších dnech. Je to velká milost a dar svobody, i když je ta svoboda pokořující, protože obvykle říká: „Našli jsme nepřítel a jsme to my sami.“ Našel jsem vážný problém a ukazuje se, že ten problém jsem já sám. Potřebujeme dostat sebe z cesty, dříve než začneme soudit někoho jiného a dříve než můžeme

převzít moc, která patří k spravedlivému rozhořčení. Toto je asi podstatný smysl „umírání sobě samému“.

* * *

Možná, že si někteří z vás pamatují, že studovali Lawrence Kohlberga, který napsal vynikající práce o úrovni morálního vývoje. Načrtl, jak vypadají jednotlivé úrovně morálního vývoje a popsal šest těchto úrovní. Jasně se vyjadřoval o obtížnosti vidět skutečnost, zvláště skutečnost morální nebo duchovní. Řekl: „Obvykle nejsme schopni ani pochopit více než o jednu úroveň výše, nežli je naše vlastní. Osoba na třetí úrovni nepochopí, co říká někdo, kdo je na úrovni páté“.

Právě s tím se potýkáme, když hlásáme evangelium. Ježíš je v Kohlbergově schématu osobou na úrovni číslo šest. Mnozí lidé ještě nemají za sebou ani práci vědomí na jejich první, druhé nebo třetí úrovni. Skutečně nemají zlou vůli, jenom nejsou schopni porozumět vyššímu, komplexnějšímu morálnímu chápání. Toto jsem musel přijmout od některých z těch, kteří na mě útočí. Nemají nutně zlou vůli, jenom nemají ponětí o tom, z čeho Boží slovo vychází. Ještě potřebují trochu růst. Opravdu nám pomáhá, když toto víme, nevynášíme pak o nich tolik soudů. Ježíš myslel vážně to, co říkal: „Odpusť jim, neboť *nevědí*, co činí.“ (L 23,34). Velká většina lidí zůstává podle Kohlberga na prvních úrovních morálního vývoje. Ježíšova zvěst bude vždycky menšinovou záležitostí.

Nejsme-li ochotni nechat se vést našimi strachy a neklidem, nikdy neuvidíme a nikdy nevyrosteme. Musíme se vždycky pohybovat z jedné úrovně na tu úroveň, které ještě zcela nerozumíme. Každý pohyb vzhůru po žebříčku morálního vývoje se děje v částečné temnotě, ve světle víry. Největší překážkou na cestě k další úrovni vývoje vědomí je naše pohodlí a schopnost vše ovládat na té úrovni, na které se právě nacházíme.

Naší první reakcí na kohokoli, kdo nás volá k pravdě, velikosti, dobrotě nebo morálce na vyšší úrovni, bude *zvýšený neklid*. Neříkáme: „Není to nádherné?“ V hrůze couváme. „Nevím, zda tam chci jít.“ Na okrajích středověkých map byla často tužkou napsána varování: „zde jsou lvi“. Utkáváme se s těmito lvy, když se přibližujeme k hranici našeho pohodlí. „Určitě se mýlí. To není pravda.“ To je naše první obvyklá odpověď, když jsme voláni na vyšší úroveň. Pokud jsme nebyli vycvičeni, abychom tyto obavy rozeznali a zbavili se jich, budeme je žít. Takové jsou ty nejvíce zarmocující dopisy, které dostávám. Mnozí si myslí, že vás musí zastrčit zpátky do své škatulky. Snaží se odbýt nebo zahanbit každého, kdo je volá ven z jejich pohodlí. Máte-li pravdu, musí se oni změnit nebo se mýlit (tak to oni vidí). Ovšemže se stále snaží klást egocentrickou otázku – otázku, kdo má pravdu a kdo se mýlí, otázku, kdo vyhrál a kdo prohrál. Pokud kladete jenom tuto otázku, nemůžete najít pravdu. Jak je krásné, když se můžeme svobodně zeptat: „Mohlo by deset procent z toho, co ona tvrdí, být pravda?“ To by byla situace, kdy oba vyhrávají.

Přejme si tedy tento druh otevřenosti, abychom viděli plněji. Jediný Bůh je, zdá se, schopen podržet nás, když procházíme těmito přechodnými a temnými obdobími. My ze své podstaty budeme vždy panikařit a prchat. Potřebujeme poznat ony prvotní neklidné odpovědi a jaký je ten „náboj pocitů“. Potřebujeme porozumět kinestetickému, tělesnému poznání. Odpovědi těla nejsou vždy tak zřejmé jako pot v podpaží. Potřebujeme se dostat do kontaktu a začít věřit a začít vnímat pocity. (Upřímně řečeno, tohle mi ještě moc nejde, ale vím, že je to tak.) Ženy jsou v tělesném vnímání obvykle mnohem schopnější nežli muži. Vtipkovali jsme o tom jako o ženské intuici, ale myslím, že je to prostě sjednocený stav těla a mysli. Byl více poškozen u mužů, o tom nepochybuji. My muži to máme těžší. Mějte s námi trpělivost. Myslím, že jsme po celá staletí oddělovali mysl od těla, abychom přežili jako lovci, válečníci a otroci. Abychom vyhráli v patriarchální hře a uspěli ve strategii při hře o vítězství a prohru, je třeba oddělit tělo, mysl a duši a dosáhnout tak výkonnosti. Muži tuto hru hráli celá staletí. Abyste se mohli postavit do prvních řad ve válce, je třeba, abyste se rozdělili. To je cena, kterou muži platí za „moc“. Vzdáváme se

svého kinestetického vědění a bohužel i velké části své duše.

* * *

Věci, které nám pomáhají vracet se ke sjednocenému poznávání, jsou a zároveň vůbec nejsou zřejmé. Ticho nám pomáhá, zvláště déletrvajícím ticho, kde můžeme pozorovat sebe a cítit změny, které nastávají. Můžeme vnímat změny pocitů, okamžik po okamžiku. V klidných chvílích můžeme mluvit o tom, jak vnímáme ve svém těle hněv. Možná, že právě proto se klidným chvílím vyhýbáme. Hudba a umění nás mohou činit citlivějšími pro svět pocitů, nejsou jenom pouhou zábavou. Ani nejsou jenom pro intelektuály, pro bohaté a vzdělané lidi. My všichni potřebujeme umění a hudbu a samotu. Potřebujeme je, aby nás učinily citlivými. Nemáme-li je, pocity se stanou pouhou sentimentalitou. Reklama používá lacinou, rychle nabuzenou emocionalitu k tomu, aby nás mohla manipulovat – laciný pocit místo opravdového citu. Potřebujeme jít do větší hloubky, než je tato, a to obvykle znamená nějaké utrpení.

Modlitba a utrpení nás vedou do těchto hloubek citu. Jsou asi dvěma prvotními cestami proměny. Obě nás pojí s utrpením světa a s jeho nespravedlností. V naší modlitbě se soucit stává spolu-trpěním, tedy cítěním spolu. V modlitbě zvyšujeme svoji citlivost vůči tomu, co špatného děláme lidem. Chápu, proč do toho lidé nejdou. Kdo chce pocítit všechnu tuto bolest? Já tedy určitě ne. Raději bych to nevěděl a díval bych se dál na sitcomy v televizi. Ticho a utrpení jsou zřejmě nutnými učiteli ve všech velkých tradicích. Většina z nás by, upřímně řečeno, věděla, jakými dalšími zákony se řídit. Ale pravda se bude občas cítit mimo zákony. Je skutečnější než zákon a tak bude vždy působit nebezpečně. Nejlepší, co zákon může udělat, je ukazovat směrem k oddanosti Duchu. Obecně *zákon poskytuje užitečné informace, ale nemůže dát duchovní sílu nebo proměnu.* (Přečtěte si sedmou kapitolu listu Římanům, pokud si myslíte, že toto je zase nějaká nová, liberální myšlenka.) Všichni zůstáváme mimo svoji bezpečnou zónu a strháváme všechno na svoji vlastní úroveň bez Božího Ducha. Náboženství bez zkušenosti osobní modlitby je v podstatě na nic a může být duši dokonce i nebezpečné. Často upřednostňuje zákon a morálku před těmi hrůzu nahánějícími setkáními s Bohem, při kterých už z definice nemáme věci pod kontrolou.

* * *

V naší kultuře je silná touha po velkém náboženství. Mluví o ní časopisy, knihy, televizní seriály, talk show. Andělé, svatí patroni, všude je touha po transcendenci – UFO, nadpřirozené jevy, zjevení, mariánský fenomén. Nikdy by mě nenapadlo, že se Maria dostane do hlavních vysílacích časů. Jsme posedlí transcendencí. Sekularismus brzy začne nudit. Je to vize slepé uličky, vesmír již není začarovaný. Není žádný hořící keř, je to jen křoví. Americká kultura se chce vymanit ze sekularismu. Materialismus nedokáže pravdivě pojmenovat naši skutečnost.

V příštích několika letech uvidíme mnohem více zjevení. Andělé budou všude. Všude budou hořící keře. Je to jako by duše říkala: „Je tu cosi většího.“ *Duchovní svět je skryt a dokonale zjeven ve světě fyzickém.* Je to Kristova ikona. Proto je Ježíš tak důležitý, zviditelňuje skrytého Boha. Jeho tělo je zjevením podstatného tajemství. Hmotný svět je místem, kde se skrývá Bůh. Pochopíme-li to v Ježíši, pochopíme to. Bůh je dokonale skryt, ale jakmile jsou sejmuty šupiny z našich očí, Bůh se dokonale zjevuje a vy vidíte Boží obraz ve všech hmotných věcech. Nepojíme-li to všechno, budeme nadále znečišťovat zemi, předvádět nezdravou sexualitu a také asi nenávidět sami sebe.

Tak jako bylo těžké vidět Boží obraz v Ježíši, je těžké ho vidět v obyčejných lidech jako jsme my. Pro ty z nás, kdo jsou napojeni na živou svátostnou tradici, se podstatné tajemství stále opakuje v eucharistii. Pro katolické křesťanství je eucharistie prubířským kamenem pravověrnosti. Porozumíme-li eucharistii, je vyhráno! Je to stejné tajemství, jakým je Ježíš. Vypadá jako chléb, vypadá jako víno, ale říkáme, že tím není. Je čímśi více. Je vždy čímśi více. Vždycky říkám, že pro Boha je snazší „přesvědčit chléb“ o tom, co je, nežli přesvědčit nás.

Vidíte? Vidíte skrze chléb? Vidíte skrze víno a vidíte, že je něčím více? To vede duchovní

život zpátky na zem – doslovně! Říká to, že Bůh se skrývá v hmotné skutečnosti, v politice, v pocitech, v narození dítěte a ve smrti, ve všem na této zemi. Není to nádherné? Bez toho jsme zde v naprostém vyhnanství.

Když jsem byl poprvé v poustevně v Kentucky, jeden z bývalých opatů byl po určitou dobu ve zcela oddělené poustevně, po celá dlouhá léta. Takový od světa oddělený poustevník je poustevník poustevníků. Přichází do komunity jenom na Vánoce a Velikonoce. Zbytek času tráví v lese sám s Bohem a se sebou. Toto byl mocný archetyp ve středověké mytologii. Poustevník obvykle žil v lese. Je to muž, který je v kontaktu s přírodou a instinktem. Muž v kontaktu s Bohem. Všechno pro něj mělo své místo, všechno to tvořilo jeden svět. K životu mu stačilo velmi málo, protože všechno bylo právě teď tak, jak být mělo.

Šel jsem po cestičce z mé poustevny a viděl jsem, jak přichází ke mně. Poznal jsem ho, protože jsem ho znal z předchozích let. Cítil jsem, že mi nepřísluší vniknout do jeho soukromí a mlčení a tak jsem sklonil hlavu, uhnul na kraj cesty a chystal se ho minout. Když jsem byl asi metr od něho, řekl: „Richardel!“ To mne překvapilo. Předpokládal jsem, že je to zcela od světa oddělený poustevník. Jak mohl vědět, že tam jsem? Musel se ze své poustevny vykrást a získat nějaké informace. Řekl: „Richardel, máš příležitost kázat a já ne. Když jsi venku a kážeš, řekni lidem jedinou věc, že *Bůh není ,kdesi tam‘*. Ať ti Bůh žehná.“ A šel cestou dál. A tak jsem vám řekl to, co chtěl, abych vám sdělil. Bůh není *kdesi tam*.

Víra, že Bůh je „kdesi tam“ je základním dualismem, který nás trhá na kusy. Proto jsme znásilnili zemi, proto tak špatně chápeme svoje tělo, svoje hospodářství, svoje zdraví. Proto žijeme takové rozdělené životy, plné úzkosti. Co je horší, je to, že Ježíš přišel právě proto, aby to všechno spojil. Řekl: „Toto, lidské, je dobré. Hmotnému, fyzickému je možno věřit. Tento svět je Božím úkrytem a Božím zjevením.“ Věříme ve vzkříšení *těla*, které říká, že hmotné, fyzické skutečnosti jsou částí tajemství. Není to jenom náhoda nebo chyba nebo břemeno. Toto tělesné bytí, fyzický svět, se účastní na všem, co Bůh dělá. Nyní nám i nová fyzika sděluje, že látka je jenom projevem ducha, *a že skutečnou věcí jsou duch, vědomí a vztah sám*. (Diarmuid O’Murchu: Kvantová teologie, New York, Crossroad, 1997)

* * *

Nyní se náhle stává snazším věnovat se umírajícím. Vracejí se k Duchu, nebo jak říká preface pohřební liturgie: „život nekončí, ale jenom se mění.“ Smrt se stává posvátnou, dokonce svátostnou a svátostným se stává i věnovat se lidem s AIDS, znetvořeným a postiženým. Oni všichni zjevují tajemství a někdy ho právě nemocné a trpící tělo zjevuje lépe. Potřebujeme se zbavit této fascinace mladými a krásnými lidmi, jakoby mládí a krása byly jedinou pravdou. Říkáme: „Ne, pravda je za tím. To je jenom začátek. Musíme se naučit vidět lépe, než takto, vidět za stín a za přestrojení“. Oskar Wilde to vyjádřil dokonale: „Jenom smysly mohou vyléčit duši a jenom duše může vyléčit smysly.“ Když se setkáváte s lidmi jenom na jedné straně, máte všechny dobré důvody pro to, abyste utekli.

* * *

Náčelníci Čerokézů říkali svým mladým bojovníkům: „Proč trávíš svůj čas v zadumání a starostech? Nevíš, že jsi hnán velkým větrem po nebi?“ Nevíš, že jsi částí mnohem většího celku? Ale neovládáš ho, stejně tak, jako bys neovládal ten vítr. Ty a já jsme malou částí mnohem většího tajemství.

Jedině lidé, kteří rostou v pravdě, jsou lidé pokorní a poctiví. To je tradiční křesťanské učení. Bez nich nerosteme. Snažíme-li se použít náboženství k tomu, abychom zvětšili své já, jsme na špatné cestě. Pokora a poctivost jsou skutečně jedno a totéž. Pokorný člověk je prostě člověk radikálně otevřený vůči celé pravdě. Ty a já jsme se tu objevili před pár lety a za dalších několik let budeme pryč. Jediná poctivá odpověď na život je odpověď pokorná.

Jsme proto vedeni k závěru, že růst v duchovních věcech (a to je pro kapitalistu překvapení) se neuskutečňuje získáním něčeho nového. Není to jako získání nových informací, které někteří

nazývají „duchovní kapitalismus“. Ve skutečnosti je náš růst skrytý. Uskutečňuje se, když opouštíme svoje nynější obranné postoje, vzdáváme se strachu a připoutanosti k sobě a svému obrazu. Rosteme daleko více odečítáním nežli přičítáním. Není to věc většího množství lepších informací. Všechny pravé informace nám říkají, že to není o informacích! Je to zvláštní, ale někdy je třeba mnoha slov k návratu k jednoduchosti. Doufám, že to je to, co tady nyní děláme.

Pravda se nezískává, pravdě se dovoluje, aby se sama ukázala, jakmile jsou naše překážky odstraněny z cesty a my jsme pokorní a chudí. Ukazuje se, když jsme osvobozeni od ideologie, strachu a hněvu. „Já vím“ nás nikam nedostane. Pravda je to, že nic nevím. Naším skutečným hrdinou je Forrest Gump! Možná, že on byl metaforou pro mysl začátečníka. Jenom ne-vědění je dostatečně prostorné, aby uchovalo a nepokroutilo možné vědění.

Smysl se nevytváří, je objevován. Už existuje. Je to začarovaný vesmír; není tu nic nového pod sluncem, pokud jde o duši. Dvacáté století k moudrosti duše nic nepřidalo. Všechno už tu bylo. Všechno tu je. Nebudeme znatelně lepší, nežli naše babička, bez ohledu na všechno naše vzdělání. Doufám, že až budeme umírat, budeme tak svobodní, jak byla ona. Doufám, že až budete umírat, dokážete říct: „miluji vás,“ tak jak to řekla ona. Pochody duše jsou stále tytéž. Buď je to strach, nebo láska. Náboženství je vždycky o lásce. Jediné, co můžeme udělat, je nepřekážet a uhnout z cesty.

5. Nech řeku téct

Není nic užitečnějšího než nalézt Boha, než zamilovat se do zcela absolutní, konečné cesty. To, co miluješ, co upoutává tvoji představivost, ovlivní všechno. Rozhodne o tom, co tě dostane ráno z postele, co uděláš se svým večerem, jak trávíš svoje víkendy, co čteš, koho znáš, co láme tvoje srdce, co tě naplňuje radostí a vděčností. Zamiluj se, vytrvej v lásce a to rozhodne o všem.

*Br. Pedro Arrupe, S. J.
Generál Tovaryšstva Ježíšova*

Doufám, že se mi podaří pomoci, aby se tajemství víry stalo trochu jasnějším a živějším v našich srdcích. Konec konců to, čeho se musíme vzdát, je naše vlastní cesta. Náš vlastní příběh. Potom se stáváme živými svědky. Jedinou autoritou, kterou máme v životech jiných lidí, je to, čím jsme sami prošli a o čem víme, že je pravdivé. Potom získáváme právo promluvit. Kráčíme nyní těžkou cestou. Naše kosmické vejce smyslu se rozpadlo. Nemůžeme ho ještě dát znovu dohromady. Moje generace stále ještě příliš *reaguje*. Možná to bude příští generace. Nevím, ale jsou to pro život těžké časy, zvláště pro mladší lidi. Když mluvíme o obnově, musíme své úsilí věnovat především dětem. *Musíme věřit takovým způsobem, abychom dali naději a smysl další generaci*. Pokud my v naší generaci neuděláme ve zbytku svého života nic víc, než že dáme příští generaci naději a smysl, bude to velký úspěch. K tomu jsou naše životy: předat ono tajemství těm, kdo přicházejí po nás, to znamená, že si musíme ono tajemství osvojit sami.

Posledním stadiem moudrosti víry je to, co bychom mohli nazvat „svatý blázen“. Je ironií, že tento „svatý blázen“ ví, že *neví*, a ani nepotřebuje vědět. Paradoxně je právě toto vědění to, o kterém mluvíme. To je ta svoboda. Blázen *nepotřebuje* vědět. Zřejmě by rád věděl, ale je schopen přenechat všechno vědění Bohu.

Neříkám, že „blázen“ sedí v jakési tupé ignoranci. Tvrdím, že existuje stav vnitřní svobody, do níž přichází pravá moudrost. Je takový druh vědění, mocného přesvědčení, který vyvěrá z duchovního vyprázdnění. Vyvěrá z opouštění všeho, z mysli začátečníka. Toto vědění nazýváme „víra“. Je to velmi bohatá cesta života, protože jenom ona nám umožňuje žít s protiklady. Víra je jediná cesta vědění, která trpělivě ví, že také *neví*.

Věřím, že vidíme konvergenci východních a západních cest vědění ve víře. Svět Východu zdůrazňuje to, co nazývá „velkou myslí“. Naše tradice by to nazývala sjednocujícím uvědoměním. Je to jakýsi druh panoramatického uvědomění, fundamentální otevřenosti a jasnosti. Celý svět je propojen a my se cítíme jeho součástí. Cítíme se částí většího obrazu. Křesťanský výraz pro to by byl „Kristova mysl“. Je to mysl, která zná a přijímá všechny věci.

Západ měl místo toho tendenci zdůraznit „malou mysl“. Malá mysl není nic špatného. Je to jiná perspektiva. Velká mysl vidí celek, panoramatické uvědomění, malá mysl vidí jednotlivce a části. Malá mysl chce vysvětlit a analyzovat. Řecko-římská kultura nám dala tyto užitečné dary. Můžeme analyzovat, organizovat a rozhodovat téměř o všem. Tato kultura byla první nádobou pro Bibli, v jejímž prostředí jsme vyrostli. Malá mysl potřebuje velkou mysl pro kontext a perspektivu, velká mysl potřebuje malou mysl, jinak se ztratí v mystice a abstrakci.

Kombinujeme-li obojí, je naše víra zralá. Možná, že není náhodou, že Ježíš pocházel z křižovatky mezi Východem a Západem. Palestina byla okupována Římany a Řeky. Teologie „malé mysli“ vysvětlila podrobnosti, někdy je možná vysvětlila až příliš. O tato specifika jsme bojovali. Přeli jsme se o to, kdo má pravou eucharistii a kdo má pravé kněžství, jako bychom mohli vysvětlit tajemství. Východní pravoslavná církev se velmi brzy obrátila k paradoxu a k tajemství. Mnozí východní Otcové vlastně říkali: „můžeš-li to vysvětlit, není to pravda.“ Nikdy se nevěnovali analytické teologii, jak to učinil Západ. Protestantská tradice i se všemi jejími dary je

přece jen dítětem západního katolicismu. Tak jako všechny děti, i ona těžko snáší svého rodiče, ale podobá se mu. Protestantská teologie je hlavně v hlavě, tam je také celý Západ. Protestanti rozvedli důraz na praktický rozum dále než západní katolíci a to s ohledem na historické období, kdy se objevili. Východ i Západ mají své silné a slabé stránky.

Buddhisté nazývají „malou mysl“ tou, která na něčem „visí“. Chce se připojit ke všemu, aby to všechno pochopila, aby to všechno řídila. Nemá příliš velkou toleranci pro tajemství, ani pro mnohoznačnost. Malá mysl se zabývá tím, aby bylo všechno jasné a pod kontrolou. Taková je dodnes i římskokatolická církev. Zabývá se podrobnostmi a dává přednost řešení problémů. Je pragmatická, soustředí se na cíl. Z tohoto zaměření se zrodila velká misionářská církev, která se vydala do celého světa, zatímco východní církve se nikdy příliš nerozšířily. K plnosti jsou třeba jak racionální, tak i mystická mysl, ale nejsou si snadnými partnery.

Myslím, že jen duchovní práce nám dá nadšení a trpělivost pro to, abychom uviděli pravdu na Východě i na Západě. Potřebujeme úplnou pravdu „velké mysli“ a trpělivou pravdu „malé mysli“. Nemůžeme se chytit do pasti kterékoliv z nich. Mnoho z toho, co se děje v hnutí New Age, je pokus o návrat do „velké mysli“. Proto je tolik uchvacující. Ale asi jste potkali lidi z New Age, které byste rádi vrátili na zem, aby se na ni postavili oběma nohama. Jsou všude a nikde. Boha popisují beztvářími slovy. Lidé z New Age nemají žádný systém odpovědnosti za to, v co věří, a tak si ego může věřit v cokoliv, co chce a potřebuje. Je eklektické. Předstírají třeba, že jsou Indiáni a pak budou dělat duhaření a šamanské cesty, ale není tu žádná odpovědnost za temné stránky těchto cest. Církev funguje jako systém odpovědnosti: „Říkáme-li, že tomuto věříme, pak se k tomu také vzájemně přimějme a odvráťme se od našich selhání.“ To není tak špatné. Dělá to lidi poctivými a jak se říká, „udržuje to naše nohy u ohně“. Zahrnuje to také schopnost vlastní vnitřní korekce, kterou zdraví lidé používají. Domnívám se však současně, že náboženství ve své institucionalizované formě je často *nejméně zralým projevem* Kristovy živé přítomnosti. Trpící a vzkříšení lidé zjevují mnohdy Boží slávu více, než organizované náboženství.

Kromě programů „Dvanácti kroků“, které mají vysoce strukturovaný systém vnitřní odpovědnosti, visí většina současné spirituality ve vzduchu. Nemá žádnou sociální agendu nebo vědomí, protože není inkarnační. Není uzemněna ve společenství nebo v historii. Je příliš ve „velké mysli“, nemá žádnou „malou mysl“, která by zaplnila mezery.

Potřebujeme takovou kontemplaci, která je sociálně angažovaná, spojená se zemí. Musí mít záběr „velké mysli“, nesmí mít ale strach zabývat se místními problémy tvoření společenství a vyjadřovat se k případům útlaku. Je to forma umění, protože každý z nás je svým temperamentem blíže k té či oné mysli. Proto si myslím, že Pavlův obraz Kristova těla je tak zdravý: „oko nemůže říci noze ‚nepotřebuji tě‘, ani ruka nemůže říci oku ‚nepotřebuji tě‘.“ (1 K 12,15 a d.) Je třeba, abychom si uvědomili, že každý z nás zobrazuje jednu část těla Kristova.

Katolicismus ve svém vrcholu našel cestu uskutečnit to, co nepostřehnou často ani ti, kdo stojí mimo něj, ani mnozí katolíci. V katolicismu byla vždycky podstatná návaznost víry a jejího praktikování. Při řízení tohoto zdánlivého monolitu se nutně objevovaly různé řády a spirituality. Máme cestu františkánskou, dominikánskou, benediktínskou. Mohli jsme mezi sebou nesouhlasit, ale všichni jsme stále byli katolíci. Uvnitř zdravého katolicismu je prostor pro ohromnou různorodost, větší, než si většina lidí uvědomuje. Věděli jsme, jak velká je ve světě různost temperamentů, kultur i teologií, a tak jsme museli být pluralističtí a mnohotvární, abychom přežili. Věděli jsme, že není jenom jedna cesta, jak na Boha hledět nebo mu sloužit. To, co o Bohu víme, je důležité, *ale to, co děláme s tím, co o Bohu víme, je ještě důležitější.*

Příliš často si lidé myslí, že je třeba, abychom všichni viděli Boha stejným způsobem (to stejně není možné), ale opravdu nutné, je, abychom všichni následovali Boha podle toho, co nám říká on sám. Skutečnost, že Bůh nám dal tolik různých tváří, temperamentů, emocí a dějin, ukazuje, jak Bůh ctí každou jedinečnou cestu a kulturu. Různorodost Boha neohrožuje.

Ohrožuje jenom nás.

* * *

Můžeme-li se naučit důvěřovat Bohu, pak dalším krokem naší duše je důvěřovat sami sobě. Za ta léta jsem už řekl mnoha lidem, aby si důvěřovali. Zdá se, že je to tak snadné. A přesto jsem dostal tolik dopisů, které mi za ta slova děkují. Mnoha křesťanům zřejmě nikdo neřekl, že si mohou důvěřovat. Jaký jsme to vytvořili nejistý a nudný svět! Ježíš nám říká v Písmu: „Nebojte se!“ Říká, že je to radikálně v pořádku. Můžete důvěřovat v sebe, protože Bůh důvěřuje vám, používá vaši cestu, vaši zkušenost. Nic není promarněno, všechno je odpuštěno. Nic nebude použito proti vám. Ve skutečnosti použijte i vaše hříchy k tomu, abych vás proměnil. Jako Juliána z Norwiche slyšela od Ježíše: „Hřích nebude hanbou lidí, ale slávou. Znamení hříchu bude proměněno v poctu.“ (*Revelations of Divine Love*, kapitola 38, 13. zjevení)

Není-li tohle dobrá zpráva, co by mohlo být dobrou zprávou? Co jiného by bylo dobré, nežli tento druh svobody, tento druh prostornosti, tento druh Božího objetí, který říká, že na tvém životě záleží. Na tvé cestě záleží a zaslíbená Boží láska k tobě je vždycky bezpodmínečná a obvykle jednostranná. Vesmír je náhle velmi bezpečný.

Proč tomu věřím? Protože vidím, že takto Ježíš odpovídal každému. Když za ním přišla samaritánská žena se svými pěti manžely, nezačíná s ní tuto záležitost projednávat. Přijímá její příběh. Morálka je vždy uvnitř příběhu, vždy v kontextu. Z tohoto přijatého startovního bodu vyvolává Ježíš duši. Nedoporučuje jí, aby zcela zanikla. Neověřuje, kolik přikázání uposlechla a kolik porušila. Namísto toho z ní dělá apoštola! Posílá jí oznámit dobrou zprávu do sousední vesnice. Takto přijímal Ježíš lidi. Přijal příběh, který byl před ním a nasměroval jej ke světlu a svobodě. To neznamená, že se proti němu někdy nepostavil. Je-li ale Ježíš zjevením Božího srdce, je to velmi dobrá zpráva o tom, jaký je Bůh. Nemusíte se bát. Nemusíte mít strach, vašemu životu se dostane úcty a bude použit ve váš prospěch. Juliána se znovu ptá Ježíše stejnou otázkou a on jí odpovídá: „Hřích je nutný (musel být), ale všechno bude dobré.“ (Zjevení 13)

Věřím, že nám kontemplace ukazuje, že uvnitř nás není nic tak špatného, jako je naše nenávisť a odmítnutí sebe. Nenávidět se a odmítat jenom komplikuje naše problémy. Všechno je to obilí do mlýna. Všechno má své místo. Bůh používá všechno. Nejsou žádné slepé uličky. Není žádná promarněná energie. Všechno se obnovuje. Historie hříchu a historie spásy jsou dvě strany jedné mince. Celým svým srdcem věřím, že tajemství odpuštění je celým evangeliem. Pochopíš-li odpuštění, pochopíš všechno. Používáme větu „zamilovat se“, „upadnout do lásky“. Myslím, že odpuštění je téměř totéž. Je to tajemství, do kterého padáme: Bůh je tím tajemstvím. Bůh odpouští všem věcem jejich nedokonalost, narušenost, bídu. Nejenom Ježíš, ale také všichni velcí lidé, které jsem kdy potkal, říkají totéž. Toto je závěr, ke kterému došli. Lidé, kteří Boha dobře znají, mystici, poustevníci, ti, kdo riskují všechno, aby Boha našli, se vždycky setkávají s tím, kdo miluje, ne s diktátorem. Nikdy není Bůh objevován jako zneužívající otec nebo tyranizující matka, vždycky je to ten, kdo miluje a kdo přesahuje všechno, v co jsme se odvažovali doufat. Jak velice se liší od „účetního“, kterému se zřejmě klaní většina lidí.

Bůh je ten, kdo miluje, kdo všechno přijímá a všechno odpouští. Písmo říká „Dát jeho lidu poznání spásy skrze odpuštění hříchů.“ (L 1,77) (Poznámka překladatele: anglicky odpustit – forgive – lze rozložit jako fore – give, tj. dát předem.) „Odpuštěn“ znamená být dán předem, dříve, než si to zasloužíte, nežli jste toho hodni, dokonce i než o to požádáte. Odpuštění ničí svět meritokracie (vlády zásluh). Ničí svět práva na něco, co každému náleží. Naše logika *quid pro quo* je v království Ducha nepoužitelná. Místo toho jsme vedeni do království odpuštění a milosti – jedinečného Božího světa.

Řada Otců v prvotní církvi (v prvních čtyřech stoletích) věřila v *apokatastasis*, v „obnovení všeho.“ (Sk 3,21) Věřili, že skutečný smysl Kristova vzkříšení je v tom, že Boží láska je tak

dokonalá a vítězná, že nakonec zvítězí v životě každého jednotlivce. Byli si tím tak jisti, že jejich myšlení se částečně podílelo na vzniku představy očistce. Během smrtelné agónie nebo krátce po ní se k vám Boží láska přeje jen dostane. Takové lásce nemůžeš odolat. Mnozí zapomínají, že původní lidová víra v očistec představovala převládající smysl pro vždy vítěznou Boží lásku a milosrdenství. Jako mnoho velkých tajemství se proměnila ve svůj pravý opak.

Když čtu dějiny církve a dějiny dogmatu, vidím, že nauka o *apokatastasis* nebyla nikdy odsouzena jako heretická. Chceme-li, můžeme v ni věřit. Nikdy nám nebylo řečeno, že jí máme věřit, ale nebyla ani odsouzena. Co je ještě zajímavější, my katolíci stále kanonizujeme svaté a prohlašujeme, že jsou s jistotou v nebi. Jsou to modely našich rolí, můžeme je napodobovat. Ale v celých dějinách církve nebylo ani o jediné osobě prohlášeno, že je v pekle. Ani o Jidášovi. Církev nikdy neřikala: „Tato osoba je definitivně zavržená.“ Téměř trváme na obnovení všeho: že skutečný smysl Kristova vzkříšení je, že Bůh promění naše lidská ukřižování ve vzkříšení. Znovu cituji milovanou Juliánu z Norwiche v jejím slavném třináctém Zjevení. Ptala se Ježíše „se strachem a třesouc se: „dobrý Pane, jak může být všechno v pořádku, když skrze hřích přišla na tvá stvoření velká újma?“ A zde jsem žádala, mohu-li se tak odvážit, obdržet jasnější vysvětlení, aby se má mysl upokojila. A on řekl: „Protože jsem vytvořil dobro z toho, co bylo největší zlo, chci, abys věděla, že vytvořím dobro i ze všech těch menších zel.“

Mohla by Boží láska být opravdu tak velká a tak univerzální? Je život jenom velká škola lásky? Věřím, že ano. Láska je to, co se učíme, a Boží láska je tak velká, že Bůh ji nakonec přivede až ke každému z nás. Nakonec se poddáme a Bůh nakonec zvítězí. To bude Boží „spravedlnost“, která do sebe zahrne naše menší verze spravedlnosti. Ta část našeho já, která požaduje odplatu, oddaná vládě zásluh, ve skutečnosti nechce, aby byl Hitler Bohem milován, že? Dali bychom přednost „oko za oko“. Zní to jako jedno z podobenství? Čtete o dělnících na vinici, kteří všichni dostanou stejnou mzdu. (Mt 20,1–16) Pamatujete na marnotratného syna? Ústřední bod podobenství je, jak říkají mnozí teologové, ve starším bratrovi z podobenství. Symbolizuje dobrý věřící lid, který je rozzloben tím, jak je Bůh velkorysý. Zlobí se, protože Bůh je milost. Zlobí se, protože milost je zdarma. Odmítají přijít na oslavu (L 15,28), protože to je vždy volně přístupná hostina.

Chceme vytvořit systém, uvnitř kterého můžeme uspět a vyhrát a v němž nemá odpuštění žádnou úlohu. Chceme získat spásu a dokázat, že jsme něco víc. Ale odpuštění zjevuje přirozenost Boží i naší. Bůh je zřejmě *skutečně zranitelný* a my objevujeme Boha i sebe sama v tajemství této zranitelnosti. Je tu až příliš mnoho místa pro představivost a vůbec se to nehodí pro organizované náboženství.

Je to tajemství, do kterého jsme ponořeni. Dvě třetiny Ježíšova učení jsou o odpuštění. Dobrá třetina Ježíšových podobenství je o odpuštění, ať už přímo nebo nepřímo. Odpuštění nemá nic společného s logikou. Je konečným zhroucením logiky. Je to mystické poznání, že lidské zlo je něco, v čem jsme lapeni, čím trpíme, na čem se podílíme. Vyvolává to nárek, pokoru a uzdravení daleko více, než horečné pokusy zlo vymýtit. Proměnění se děje daleko více skrze slzy než skrze výhrůžky a tresty.

Podíváš-li se na svůj život a já se podívám na svůj, uvidíme oba, že nám dělalo radost držet lidi v neodpuštění. Například lidé, které znám, o mně mluvili za mými zády a věděli, že to vím. Teď jsem nad nimi. Někteří nás zradili, lidé, o kterých víme, že jsme jim skutečně pomohli, že jsme je skutečně milovali. Odešli s tím, co jsme jim darovali, a vrátili se s nepřátelstvím. Je v tom cosi sladkého na tomhle ulpět. Drží nás to nahoře a je to drží dole. Udržuje nás to silně a je to udržuje slabé. Dává nám to zvláštní, perverzní nadřazenost. Věřím, že to je přesně to, co Bůh nedělá.

Odpuštění je Boží vstup do bezmocnosti, jak vidíme v jeho obrazu na kříži. Když vstupujeme do Přítomnosti, potkáváme někoho, kdo není proti nám, ale někoho, kdo je *zcela určitě* s námi. Svatí nám sdělují: „Někdo jiný mě drží.“ „Někdo ve mě věří.“ Tohle vždycky říkají lidé, kteří se

modlí. „Někdo je více na mé straně než já sám.“ Mistr Eckhart říká: „Bůh je mi blíže, než já sám sobě.“ Velcí se shodují: mystičtí židé, křesťané, muslimové i hinduisté – na té úrovni je jazyk tentýž. Bůh je ten, kdo miluje.

Často se naše představivost naplňuje sexuálními obrazy, protože to je ten jediný adekvátní jazyk k popsání této kontemplativní zkušenosti. Modlitba je být milován na hluboké, sladké úrovni. Doufám, že jste sami s Bohem poznali takové intimní spojení. Slibuji, že je vám k dispozici. Možná, že mnoho z nás jen potřebuje slyšet, že to je to, co očekáváme a hledáme. Bojíme se o to žádat, bojíme se to hledat. Nejsme si jisti, zda tomu věřit. Nemůžeme věřit, že taková láska existuje. Je tomu tak.

Často jsem se divil tomu, proč Bůh dal svým tvorům takovou silnou, stálou fascinaci podobou, formou, tvář toho druhého. Proč by Bůh tolik riskoval, kdyby to nebylo důležité riziko? Jaké je spojení mezi lidskou vášní a poznáním Boha? Je vztah skutečně *Jediný*? Je to všechno škola společenství? Toto jsou skutečně náboženské otázky, které musíme mít odvahu pokládat.

Domnívám se, že způsob, jakým se vztahujeme k jedné věci, je pravděpodobně způsobem, jakým se vztahujeme ke všemu. To, jak se vztahujeme v sexuální oblasti, je pravděpodobně dobrým učitelem a indikátorem toho, jak se vztahujeme k Bohu (a jak se vztahujeme k Bohu, je pravděpodobně dobrým učitelem a indikátorem toho, jak se vztahujeme ke všemu ostatnímu). Skutečnost je *Jediná*, zdá se. Náboženství (anglicky religion), jak samo slovo „re-ligio“ ukazuje, je úkol dávat naše rozdělené skutečnosti znovu dohromady: lidské a božské, mužské a ženské, nebe a zemi, hřích a spásu, pochybení a slávu. Mystikové jsou ti, kdo to vše velmi dobře dávají dohromady. Mnozí věřící milenci, umělci, vidoucí to dobře propojují, aniž by věděli, že by mohli být mystiky. Hříšníci jsou ti, kdo to všechno od sebe oddělují a činí nebezpečným, aniž by snad věděli, že *oni* sami jsou proto rozdělení a nebezpeční. Protože my křesťané jsme tak často slyšeli v této souvislosti citovat Píseň písní, Jana od Kříže a Máří Magdalénu, dovolte, abych vám také nabídl slova perského muslimského mystika Shams-ud-dina Mohameda Hafíze (cca 1320–1389), který píše verše, v nichž je tak propojena lidská a Boží láska, že čtenář často ztrácí ponětí, která je která. Naslouchejte jeho „Pobláznil jsi tisíc žen“:

Milovaný,
posledně,
když jsi kráčel městem
tak krásný a tak nahý,
pobláznil jsi tisíc žen,
nemohou tak dále žít.
Tisíc ženatých mužů
neví, zda jsou muži.
Děti vyběhly ze svých tříd
a učitelé byli šťastní, že jsi přišel.
A slunce se chtělo vyprostit
ze své královské klece na nebesích
a nakonec, nakonec
položil svoji věčnou lásku ke tvým nohám.

(Daniel Ladinsky: Slyšel jsem Boží smích, Hafízova díla, 1996)

Ano, mluví o hojnosti Boží přítomnosti, procházející ulicemi času a města, ale obrazy přicházejí z lidské fascinace a pocitů. Ano, mluví o lidské touze uchvátit, ale je také přesvědčen o tom, že to je sladká cesta k Bohu. Proč nastává taková integrace, souběh zdánlivých protikladů v náboženských tradicích jen tak zřídka? Je častější v přírodních náboženstvích a

trochu častější v hinduismu (svědčí o tom hinduistické chrámy a obřady) a mezi muslimskými mystiky. Mohli bychom si myslet, že jestliže některé náboženství by bylo nejotevřenější, bylo by to křesťanství. Konec konců jsme jedině světové náboženství, které věří, že se Bůh stal živou lidskou bytostí. Jenom my křesťané věříme, že se Bůh plně, konkrétně, fyzicky stal tělem. Nazýváme to „inkarnací“ a jeho nazýváme „Ježíšem“.

Ježíš je pro nás velkou syntézou, ikonou celého tajemství – všeho najednou. „V něm totiž přebývá celá plnost božství tělesně, i vy jste v něm dosáhli plnosti.“ (Ko 2,9) Ale zdá se, že je nového vidění na lidstvo příliš. Ve skutečnosti by bylo namístě říci, že křesťanství odevzdalo tělo říši stínů. Myslím, že toto tvrzení nepotřebuje žádné ověřování, stačí se podívat na tragický stav naší sexuality, na naše znečišťování zeměkoule, na náš velký, nekontrolovaný konzumismus. Kyvadlo našeho života se pohybuje mezi obezitou a dietou, mezi povalečem a člověkem posedlým zájmem o fyzickou zdatnost. Mysleli jsme si, že jenom církve jsou pohoršeny tělesností, ale zdá se, že se toho ujala i média, právníci a politicky korektní terapeuti. Sex je v Americe jediným „hříchem“, kterým máme všichni být pohoršeni a šokováni „... ale zanedbáváte, co je v zákoně daleko důležitější: spravedlnost, milosrdenství a věrnost.“ (Ježíš k farizeům v Mt 23,23)

Nejsme evidentně příliš doma ve svém těle a Ježíš přišel, aby nám ukázal, že můžeme a musíme věřit své lidské zkušenosti a zkušenosti tohoto světa. Je to náš nutný a dobrý počáteční bod. Ve skutečnosti se po inkarnaci stává hmotný svět vyvoleným místem pro Boží setkávání. Většina z nás stále ještě zírá ke hvězdám. Hledíme na vzestupy a na „vyšší stavy vědomí“ a morální perfekcionismus, zatímco Ježíš zcela prostě přichází a „žije mezi námi“. Mysleli byste si, že naším Bohem jsou spíše Prométheus nebo Apollón, nežli ten pokorný, lidský, „zemitý“ člověk, kterého nazýváme Ježíš.

Biblická antropologie je jasně trojčlenná, i když je tato antropologie velmi často *předpokládána*, a pro její tři části jsou používána různá slova, na konci nám to ale zrcadlí Boží Trojici a připravuje nás to na ni. Jen na několika málo místech, jako v Pavlově závěrečném požehnání v prvním listu Tesalonickým 5,23, jsou ony tři části jasně označeny: „Sám Bůh pokoje kéž vás dokonale posvěť. Ať si uchováte ducha neporušeného a duši i tělo neposkvrněné pro příchod našeho Pána Ježíše Krista.“

Ačkoliv se duch a duše často zaměňují, směšují a překrývají a v mysli většiny lidí ztotožňují, byly dvěma jasně rozdílnými částmi lidské osoby: duch směřující k mysli, univerzálnu, absolutnu, Bohu, duše směřující k psýché, zkušenosti, jednotlivostem a k „já“. Bez duševní a tělesné práce se duch zdá být iluzorní, sebevědomý a ideologický, vidíme to ve velkém množství nezdravého náboženství až dodnes. „Je to všechno v hlavě“, jak říkáme. Zdá se, že duše je *ztraceným* prvkem lidské trojice (to odpovídá ztracenému smyslu pro Ducha Svatého) a tělo se stává *odmítnutým* prvkem v lidské trojici (což odpovídá bičovanému a zahanbenému tělu Kristovu). V důsledku toho máme velmi anemický a neduživý smysl pro transcendentního Ducha nebo Boha. Snažili jsme se nemluvit o těle a duši, abychom se cítili „duchovními“. Vůbec to nefungovalo. Ve skutečnosti se Západ nachází ve velké duchovní krizi. Historické obrazy, které otevíraly lidem přístup k Bohu, velké většině lidí naší doby už nic neříkají.

Náboženské obrazy bývaly vždy „sexuální“ – vášnivé, krvácející, rodinné, nahé, trpící, vztahové. Katolicismus tomu na svém vrcholu dobře rozuměl, zvláště v umění a v používání vztahového jazyka: „otec“, „sestra“, „matka představená“, „bratr“ apod. Svátosti byly založené na doteku, liturgie bylo drama a hudba byla smyslová a uspokojovala. Potom jsme ale mnohé z těchto obrazů ukryli v kryptách katedrál a jenom výzkum lidí, jako je Leo Steinberg, vynáší starou tradici na světlo: stále pohoršující tradici Boha, který přijal tělo.

Vím, co si myslíte a cítíte: „To jsou nebezpečná slova!“ „A co když je to všechno špatné?“ „Kam by nás to mohlo dovést?“ „Jak poznám, že to není další výmluva pro narcismus, přecitlivělost, pro to, že lidé zraňují jiné lidi?“ Všechno to je možné, ačkoliv všechny tyto věci se

dějí právě nyní a ve velkém měřítku – a to i mezi křesťany. Jak říkali staří Římané: korupce nejlepších je nejhorší. Podívejte se, co jsme už udělali s evangeliem! Kolik šťastných, zdravých, svatých křesťanů znáte? Kde je důkaz o tom, že jsme našli tajemství „skryté s Kristem v Bohu“ ve věcech praktického života? Současná sexuální katastrofa není jenom důsledkem lidského selhání, ale i nenalezení pozitivní, integrující a uzdravující sexuální etiky. „Nedělej to!“ není samo o sobě *moudrost*, i když je to pravděpodobně nutný začátek pro šestnáctileté. Jsme připraveni jít dál než k těmto začátkům.

Ano, jsou to nebezpečná slova, ale takové je i evangelium samo! Tak, jako jsme si často evangelium ochočili, aby se stalo prostředkem společenského řádu a systému, tak jsme se vyhnuli i pohoršení inkarnace, abychom se „vyhnuli Bohu v jeho nejnebezpečnějším přestrojení“: v hmotném světě. Pokud si myslíte, že se zde vzdalujeme od ortodoxie, podívejte se jenom na její úhelný kámen, na eucharistii. Zase je to tam: skutečná přítomnost ve fyzickém chlebě a ve vínu! Říkáme: „tělo Kristovo“, když vkládáme chléb do úst věřících. Tento čin je úmyslně šokující, sexuální, orální, mystický a historický. Teprve po tisíci „přijímáních“ se pravda vůči nám probouzí a tajemství Božího vtělení v Kristu potom vědomě pokračuje na této zemi. *Slyšíme Boží tajemství.*

* * *

Odpuštění obsažené v naší víře nás učí, že jsme o mnoho větší než všechny dobré i špatné příběhy, které o sobě vyprávíme. Nenechte se prosím chytit jenom do „mého“ příběhu, mých zranění, mých starostí. Je to příliš malé. Není to celé ty, ani velké Ty. Není to velká řeka. Není to místo, kde se život skutečně odehraje. Není divu, že Duch je popisován jako „tekoucí voda“ a jako „pramen uvnitř nás“ (J 4,10–14) nebo na konci Písma jako „řeka života“ (Zj 22,1–2). Je to zvláštní, ale tvůj život není o „tobě“. Je částí mnohem většího proudu, který se nazývá Bůh.

Věřím, že víra může být přesně tou schopností věřit řece, věřit proudu, tomu, kdo miluje. Je to proces, který nepotřebujeme změnit, vynutit nebo zlepšit. Je třeba, abychom ho umožnili. To vyžaduje nesmírnou důvěru v Boha, zvláště když jsme zraňováni. Obvykle mohu mít pocit, že zpanikařím. Chci věci udělat dobře a rychle. Ztrácím svou schopnost být přítomen, uzavírám se ve své mysli a začínám být posedlý. Mám sklon k tomu se na všechno příliš soustředit a nenávidím to, protože pak už nic necítím. Přecházím do orientace na cíl, snažím se ovládat proud řeky nebo ji dokonce vytvářet – řeku, která mnou už protéká.

Víra nepotřebuje ovládat řeku právě proto, že je schopna věřit, že *řeka existuje*. Řeka teče a my jsme v ní. Řeka je Boží prozřetelná láska. Neboj se. Byl nám dán Duch svatý. Ježíš to předkládá jako předem učiněné rozhodnutí: „Jestliže tedy vy, třebaže jste zlí, umíte dávat svým dětem dobré dary, čím spíše nebeský Otec dá Ducha svatého...“ (L 11,13) Obavy, které na nás útočí, jsou většinou pouze obavy, týkající se sociálních dovedností, intimnosti, schopnosti mít rád, výkonnosti. Nemusíme těmto obavám dávat emoční náboj nebo váhu, nebo k nim být připoutáni. Nemusíme se dokonce ani stydět za to, že tyto obavy máme. Řekni prostě svým obavám: „Co mi říkáš o tom, co je skutečné?“ „Co se mě snažíš naučit?“ Někteří říkají, že STRACH je synonymum pro falešné důkazy, které dělají dojem, že jsou skutečné.

„Čeho se obávám?“ „Záleží na tom?“ „Bude to tam až do konce?“ „Stoj za to na tom trvat?“ Musíme se ptát, zda je to strach, co nám brání milovat. Slibuji vám, milost nás dovede k těmto strachům a prázdnotám a milost jediná je vyplní, *pokud jsme ochotni vytrvat v tom prázdnu*. Nesmíme vykonstruovat svoji odpověď příliš rychle. Nesmíme se příliš rychle usadit. Můžeme tak snadno dát odpověď, abychom se zbavili úzkosti. Zůstávat v Božích rukou, věřit, znamená do určité míry přestat sám ovládat. Musím místo toho ustát určitou míru nejistoty, strachu a napětí. Vyžaduje to praxi a milost.

Co je třeba obětovat, a bude to vnímáno jako oběť, je připoutanost k řešení problémů a zvláštní uspokojení, které nám to dává. Nemáš dobrý pocit, když jsi na konci dne dokázal vyřešit své problémy? „Jsem efektivní, produktivní, výkonná lidská bytost. Zasloužil jsem si dnes své

právo existovat, protože jsem vyřešil deset problémů.“

Chci, abychom řešili problémy, jistě jich je k řešení mnoho. Ale ne příliš rychle. Nesmíme se řídit svými soudy a strachy. Neměli bychom se řídit svojí potřebou rozhodovat a řešit problémy. To je starostmi naplněná kalkulativní mysl, která není schopná vidět Božíma očima. Nesmíme se zbavovat nejistoty, dokud se nenaučíme to, co nás chce naučit.

Musí tu být někdo, komu věříme, musí tu být předchozí zkušenost řeky tekoucí skrze nás, nebo se vedení jistě ujmete sami. A proč ne? Není-li tu někdo jiný, kdo se ujme vedení, proč bychom se neměli ujmout vedení sami? V sekulární kultuře není mnoho alternativ. Není divu, že máme celou zemi plnou nadšenců, kteří ovládají. A zhoršuje se to s věkem. Je to stále těžší, protože si zvykáme na to, jak se připoutáváme k věcem. Začínáme organizovat a ukazovat ostatním lidem, aby zapadli do našeho uspořádání věcí.

* * *

Bez tohoto vědomí řeky, bez toho, že si uvědomujeme, že jsme podpírání, se poddáváme strachu. Máme strach sami a proto naháníme strach jiným. Můžeme žít takovým způsobem, že se nás lidé nepotřebují bát? Chtěl bych, abychom to dokázali. Chtěl bych, abychom v jiných neprobouzeli strach. Chtěl bych, aby jiní v nás mohli cítit přijetí. Chtěl bych, aby mohli cítit univerzální odpuštění. Jedno nenávidím na tom být „jedničkou“ na eneagramu – to, že my jedničky zřejmě vydáváme určitou energii vynášení soudů, a to i tehdy, kdy sami nechceme. Jsme skálopevně přesvědčeni o tom, čemu věříme (i když se tak často mýlíme).

Všichni chceme být s lidmi, kteří tohle nedělají, u kterých cítíme bezpečí a odpuštění – stačí být v jejich blízkosti. Víte, že vás přijmou. Víte, že jim můžete ukázat a otevřít i své nejtemnější stránky. Někteří lidé dostali dar, že už jejich osobnost sama vám říká: „Nic se neděje, je to v pořádku.“ Mají-li kromě toho i vnější autoritu, chce každý být v jejich blízkosti. Jejich síla vás povzbuzuje. To pravděpodobně vysvětluje naši fascinaci lidmi, kteří mají moc, uniformy, celebritami, lékaři a dokonce i princeznou Dianou.

Pamatuji si na dobu svého dospívání, když jsme stáli ve frontě před zpovědnicí mladého irského kněze, protože starý irský monsignor byl hrozný. Křičel na nás, takže všichni malí kluci stáli ve frontě u mladého kněze. Téměř v nás vytvářel pocit, že když hřešíme, je to dobré. Byl tak bezprostřední a milující a říkal nám o Boží lásce a o tom, jak je náš život důležitý, takové krásné věci. Dělal bychom své hříchy už jenom proto, abychom k němu mohli jít a mluvit s ním. Jako kluci jsme chtěli takovou mužskou výchovu. Všichni ji chceme, ať už ji najdeme kdekoliv.

* * *

Když se naučíme radovat se a důvěřovat přítomnosti Boží, obrátíme se přirozeně k této přítomnosti v modlitbě. Pokud církev přestane učit lidi jak se modlit, mohli bychom téměř říci, že ztratila smysl své existence. Modlitba je konečné uschopnění Božího lidu a možná, že my kněží proto dáváme přednost zákonu a vině (které nás vedou k tomu, abychom žili v nedostatečnosti a pochybnostech). Modlitba nám místo toho dává vědomí hojnosti a spojení.

Pokud nás církev vede jen k závislosti na kněžích a rituálech, pak děláme právě to, co mají tendenci dělat manažerské systémy. (Do určité míry to děláme všichni. Rodiče to občas dělají svým dětem.) Kněží často vytvářejí situaci, ve které je lidé potřebují a nemohou bez nich žít. Obávám se, že část duchovních – katolických i protestantských – to vůči svým lidem udělala. Například účast na bohoslužbě, jež závisí na kněžích, se považuje za krajně důležitou. Tento přehnaný důraz na společnou modlitbu udělal mnohé lidi pasivními, bez osobního života modlitby, spokojené s „předávaným náboženstvím“ místo přímé zkušenosti. Tím, že udržujeme lidi v pasivitě a nezpůsobujeme, neděláme Bohu žádné potěšení.

Vedle modlitby má církev učit lidi tomu, co nazývám „stavem pláče“. Pláč znamená, že již neneseme všechno sami. Pláč je jemné uvolnění vody, která omývá, křtí a obnovuje. Pláč vede k tomu, že přijímáme svoji spoluvinu na problému. Pláč je opak obviňování a také opak odmítání. Vede k uzdravení, je-li inspirován Duchem svatým. Svatí často mluvili o pláči, daleko

častěji, nežli jsem byl já připraven, když jsem poprvé začal číst mystiky. Často mluvili o „daru slz“. Pořád plakali! Zvláště východní otcové a matky a ti, kdo neměli svůj střed tolik v hlavě. František hodně plakal. Stejně tak Klára. Mnoho času trávili tím, že plakali spolu. Svatý Efrém Syrský řekl, že svoboda plakat byla jasným znamením toho, že jste skutečně zakusili Boha.

Kromě pozůstatků keltské a východní spirituality s její bohatou citovou složkou byla většina tradice slz ztracena. Je-li ztracen pláč, proměňuje se zřejmě všechn náš smutek v hněv a obviňování. Je-li ztracen smutek, který Ježíš nazýval „požehnaným“ (Mt 5,4), dostáváme do stavu, ve kterém řešíme, obviňujeme a ovládáme. Obávám se, že tam se teď nachází velká část církve, obviňující místo toho, aby plakala. Služby uzdravování a pláče by nám pomohly mnohem více, než dispense, anulace, suspenze a exkomunikace.

* * *

Naše vědomí přítomnosti Boží, která nás podpírá, se nachází mimo naši schopnost vyjádřit slovy nebo uchopit myšlenkou. Tento dar modlitby, kontemplativní modlitby, není způsobem myšlení. Je daleko spíše způsobem ne-myšlení. Není způsobem mluvení, v posledku směřuje mimo slova do ticha. Vstupuje do tajemství, které je příliš hluboké pro slova. Celá léta tvrdím, že náš výraz „pokoj v duši“ (anglicky: peace of mind, tedy doslovně pokoj mysli) je protimluv. Nikdy jsem nepotkal někoho, kdo je „v pokoji“, když je ve své mysli, a nikdy jsem nepotkal nikoho, kdo je ve své hlavě a je v pokoji. Modlitba nás musí vést mimo mysl, slova a myšlenky do prostornějšího místa, do kterého má Bůh šanci vstoupit.

Slovní modlitba je naším pokusem *vyjádřit* naši závislost na velkém tajemství. Modlitba v tichosti není tolik věcí vyjadřování, ale *zakoušení* této závislosti. Uznáváme a radujeme se z toho, že jsme ti milovaní, stvoření z ničeho. Sedím uklidněn jako dítě na matčině klíně. Sedím a čekám, až tu pravdu poznám ve svém těle. Ticho nás vede do toho druhu šťastného spočinutí v matčině náručí, šťastného spočinutí v tichu, které následuje po milování. Žádná slova. Není potřeba nic říkat, jenom vědět, že „je to dobré, velmi dobré“. (Gn 1,34) To je ten prvotní dar, který nám Ježíš přinesl, ještě větší než velké tajemství církve. Je to skutečně základní zkušenost celé zdravé a šťastné „církve“.

Máme-li dar vidění, dar stát ve velkém obraze a zůstat v Boží prozřetelnosti, poznáme, jak zdravým způsobem vytvářet církev. Budeme vědět, že potřebujeme tajemství společenství, sdíleného života, společného nasazení v sociální oblasti. Snažili jsme se vytvořit církev individualistů. To však nefunguje. Myslete na svoji vlastní církev. Jsou to převážně individualisté, kteří přicházejí, aby si vyřešili svůj duchovní problém a zase odešli. To, co říkám, je skutečně staromódní: církev „funguje“ jen s lidmi, kteří mají s Bohem nějaký skutečný život, jinak je to jen samý kouř a zrcadla. Je to všechno uvnitř soukromého ega a nikam to nevede. Máme-li ale lidi, kteří prožili zkušenost s velkým soucitem, budou rozumět liturgii, budou rozumět sociálnímu jednání, porozumí, proč vůbec potřebujeme tento prostředek, který se nazývá tajemství církve. Jsme něčím víc, než jsou naše soukromé životy.

Buddhistické učení říká, že musíme mít tři věci: *sezení*, učení a společenství. Bez těchto tří věcí buddhismus neexistuje. Tyto tři disciplíny si buddhisté potvrzují každé ráno. Naše tradice může potvrdit totéž. Potřebujeme zkušenost („sezení“), myslím, že jsme zkušenost málo zdůraznili. Mnozí katolíci si mysleli, že všechno, co potřebují dělat, jsou ty druhé dvě věci: učení a společenství.

Nemuseli jsme nutně mít zkušenost s jediným Svatým. Výsledkem bylo často suché, nepřitažlivé nebo dokonce pohoršující křesťanství.

Potřebujeme ale také moudrost věků. Nemůžeme začínat od nuly. Potřebujeme znát učení, co je skutečné a co skutečné není. A nakonec musíme mít společenství, nebo upadneme zpět do iluzí individualizmu. Nechci, aby vás moje slova povzbudila k tomu, abyste se uchýlili k soukromé izolované spiritualitě, kde byste procházeli každý den svým kontemplativním sezením, ale nezajímali se o bolesti tohoto světa. Pokud tohle uděláme, opomíjíme společenské vztahy,

kterými podstatně jsme. Jsme bratři a sestry až do kořenů. Pod šaty jsme všichni nazí a jsme si mnohem více podobní než od sebe odlišní. Jestliže vás toto učení nevede k oné zkušenosti společenství s ostatními, hrouť se. „Soukromá“ modlitba není žádnou modlitbou. Jan Kassián to nazýval *pax pernicioza*, čili nebezpečný pokoj.

Společná modlitba nám pomáhá zažívat, že náš úkol je jeden a týž. Naše dobrota je jediná. Naše utrpení je jediné. I náš hřích je jediné. Ta velká věc být vyznavačem spočívá v tom, že dojdeme k poznání, že jsme zahanbováni stejnými věcmi. Obáváme se všichni stejných věcí. Hledáme všichni totéž. Společná modlitba nebo liturgie nám umožňují znovuoživit tuto konečnou Jedinečnost.

Na zemi se toho děje tolik, co nemůže být vyřešeno ani vysvětleno, ale je to cítěno a protrpěno. Myslím, že křesťan je ten, kdo, společně s Ježíšem, souhlasí s tím, aby vnímal a snášel bolest světa. Ale tam nemůžeme skončit. Slzy přicházejí stejně i se štěstím. Je-li to nezasloužené štěstí, jestliže víme, že jsme si toto dobro nezasloužili, nenacházíme slova. Naší jedinou odpovědí jsou slzy. Možná, že máme dvě oči proto, že skutečnost je stereoskopická. Vidíme-li ji plně, máme důvod jak k nesmírnému smutku, tak i k nesmírnému štěstí – a k obojímu současně.

Když víra dosahuje určité intenzity a tajemství nás zcela přemáhá, můžeme často odpovědět pouze slzami. Myslím, že mnoho z nás potřebuje dobrý pláč. Ale nemůžeme ho vyrobit, není-liž pravda? Trvalo mi hodně dlouho, nežli jsem to pochopil. Jsem původem Němec, muž, a člověk vzdělaný, a proto jsem nevěděl, jak plakat. Pláč je kromě toho nepříjemný a nevykonný. Zpomaluje tě. Kdybych to skutečně *všechno cítil*, bojím se, že bych plakal dva měsíce.

My muži (a vlastně všichni lidé Západu) se musíme s námahou vracet. Potřebujeme se ubírat dolní Ježíšovou cestou zpět k slzám. Muž, který nedokáže plakat, je barbar. Mužovou prací je naučit se sestupovat, jít dolů do „slz věcí“.

Mnoho času o Vánocích jsem prožil v domově důchodců, protože tam žil můj otec. Mluvil jsem se ženou, která má čtyři syny. Říkala: „Beru své syny do domovů důchodců.“ Poznamenal jsem, že to je dobrá forma náboženské výchovy. Řekla: „Potřebují se naučit, že je cosi na druhém konci života. Nebudeme věčně mladí, všichni tam za pár let budeme.“ Mladík se potřebuje naučit, že není všechno jenom úspěch, dosažení něčeho, stoupání vzhůru.

Starý muž na druhém konci života, který se neumí smát, je blázen. (Stejně tak, pochopitelně, i stará žena, která se neumí smát. A mladá žena, která nezná slzy, je stejný barbar.) Nedokážeme-li se smát po padesátce nebo šedesátce, asi jsme nežili tak, jak jsme měli. Bereme se příliš vážně, nerozpoznali jsme tajemství. Všechno má nakonec svoje místo. Nemůžeme-li se smát, pak asi shromažďujeme své dluhy proti sobě a nepřijali jsme odpuštění. Člověk modlitby je zcela prostě tím, kdo pláče ze svého srdce a směje se ze svého břicha.

Pro mne je naprostá Boží bezmocnost v tom, že Bůh odpouští. Udržuji se v pozici moci tím, že neodpouštím sobě nebo jiným. Bůh se této pozice moci nedrží. Zdá se, že Bůh je zcela připraven vzdát se Boží moci. Bůh odpouští světu jeho porušenost a chudobu. Bůh nám odpouští, že nejsme tím vším, čím jsme si mysleli, že musíme být, a odpouští nám i to, že jsme nebyli tím, kým nás Bůh chtěl mít. Proto se asi do takového Boha zamilováváme. Proč byste to neudělali i vy? Byli byste blázni, kdybyste to neudělali a budete „svatí blázni“, když tak učiníte.

6. Návrat k posvátnému

Vraždy jsou snadno srozumitelné. Ale to, že jeden člověk může pojmout smrt, celost smrti, a to dříve, než život začal, že to může uchovávat něžně v srdci a neodmítnout žít dál, to je nevyjádřitelné.

Rainer Maria Rilke

Slavíme Nový rok. Slavíme znovuzrození času. Čekáme, že náš Bůh učiní nové věci. Nerozumíme tomu, co Bůh dělá; bojíme se a bereme věci příliš vážně. Současně ale Boha vůbec nebereme vážně. Čekáme na to, co jsme. Čekáme na příchod milosti, na Boží zjevení. Čekáme na pravdu. Čekáme na vizi celistvosti.

Říkáme, že modlitba nejsou především slova. Modlitba ale mohou být slova a pokud tato slova vycházejí z vyprázdněného kontemplativního místa, pak můžeme věřit, že je myslíme vážně. Naše modlitby nás pak začínají pojmenovávat a definovat. Slyšíme je ve svých uších a začínáme věřit, že určují náš skutečný svět, to znamená, že můžeme začít věřit sami sobě, protože jsme konečně v kontaktu se svým pravým já.

Stále se modlíme, aby odpadly naše iluze. Bůh je narušuje z mnoha stran a doufá, že se zřítí. Jsme obvykle uvězněni v tom, co nazýváme normálností, „tak jak věci obvykle jsou.“ Život se stává řešením problémů, zařizováním, stavěním se na stranu vítězů a poražených. Může to být pěkně uzavřený kruh a dokonce nesmyslná existence.

Musíme sami sobě dovolit, abychom byli vtaženi do posvátného prostoru, často nazývaného liminalita. Zde se uskutečňuje všechna proměna. Musíme se přesunout ze „stále jako obvykle“ a zůstat na „prahu“ (latinsky *limen*), kde jsme uprostřed a mezi vším. Starý svět je opuštěn, ale novým světem si ještě nejsme jisti. Je to dobrý prostor. Dostávejte se do něj často a jakýmkoli prostředky, zůstávejte v něm tak dlouho, jak je to jen možné. Je to prostor, kde se k nám může Bůh nejlépe dostat, protože jsme vykolejeni.

V posvátném prostoru se starý svět může rozpadnout a nový svět může být zjeven. Nenalezneme-li liminální prostor v našich životech, začneme si dělat idol z normálnosti. Skončíme tím, že budeme věřit, že to je ta jediná skutečnost, a naše životy se scvrknou.

Někteří domorodci nazývají liminální prostor „bláznivá doba“. Je to doba, kdy nic nevypadá tak, jako obvykle, jako třeba v době po smrti někoho, koho milujete. Věřím, že je výlučným úkolem náboženství vést nás do bláznivé doby. Náboženství by nás mělo vést do takového prostoru a zbořit starý „normální“ svět. Mnoho mé kritiky náboženství vychází z toho, když vidím, že nejenom potvrzuje systém normálnosti, ale že učí zástupy, jak v něm pohodlně žít. To jenom zvyšuje naši zabydlenost ve starém světě, tak jako mnoho špatných psychoterapií. Laciné náboženství nás učí, jak se snadno přizpůsobit světu, zbudovanému na moci, prestiži a majetku. Proto také mnoho lidí potřebuje stále více terapie nebo „závisláckého“ náboženství, tak jak se „přizpůsobují“ stále více a více nemocnému prostředí. Nezpochybníme-li lži, na kterých je to vybudováno, můžeme psychologizovat a teologizovat navěky. Podle obecného pravidla *potřebujeme stále více toho, co nepomáhá*. Kdyby to pomáhalo, nepotřebovali bychom to naše zařizování stále zvětšovat.

Způsob nechat „věci tak, jak jsou“ musí být nějak narušen. Systém je třeba zbořit. To je povoláním proroka. Prorok nás vede pryč z normálnosti, ruší ji, vyřazuje ji. Je zajímavé, že Ježíš je nazýván knězem, prorokem a králem v archetypálním smyslu těchto rolí. Kněžství se uskutečňuje každou nedělní liturgií, máme svátky a symboly, oslavující Krista Krále, ale nikdy, v celém křesťanském světě, jsem nenašel kostel, který by se jmenoval Krista Proroka. Ani se neslaví žádný svátek Krista Proroka.

Nechceme, aby Kristus narušil systém. Chceme Krále, který požehná status quo.

Náboženství je z velké části „náboženstvím, které legalizuje“. Je vnuknuto pro účely sociálního řádu a veřejného pořádku. Potvrzuje nám, že je v pořádku žít v toxickém a nespravedlivém prostředí. Jenom se ujistěte, že máte osobní vztah s Ježíšem uvnitř onoho nemocného systému. Papež Pavel VI. dobře řekl: „Člověk nemůže dojít k osobní konverzi, aniž by zároveň pracoval na přeměně společnosti.“

Dorothy Day to vyjádřila silněji: „Problém je v tom, že všichni stále věříme ve špinavý, shnilý systém.“ Dokud věříme ve špinavý, shnilý systém, budeme mít problémy. Nezpochybňujeme špinavý, shnilý systém. Myslíme si, že můžeme pokleknout před tímto systémem a jít se modlit své osobní modlitby. To nebude fungovat. Není asi nic vpravdě radikálnějšího nežli skutečný člověk modlitby, protože ten není uchvácen žádnou ideologií ani ekonomickým systémem, ale jenom Bohem. Církev i stát jsou očividně ohrožovány skutečnými mystiky. Nelze je uplatit, protože jejich odměna je někde jinde.

Na chvíli nás toto přesouvání nechává mimo střed, nakřivo. Můžete zjistit, že jste muž nebo žena bez vlasti. Zde vás chci mít proto, abyste mohli najít vlast Boží. Naše stará vlast nemá smysl, už si ji nemůžeme koupit. Nemůžeme tomu skutečně věřit. Nemůžeme to zbožňovat, jak nás tomu učili. Tento model rozpadání předchází totiž každému výstupu na novou úroveň víry. Není-li někdo připraven žít v onom přechodném chaosu, snášet nutný neklid, který s sebou chaos nese, neposune se nikdy na hlubší úroveň víry, modlitby nebo vztahu k Bohu. Všimněte si, že téměř každá teofanie (Boží zjevení) začíná v Bibli výzvou nebát se. Poddáme-li se svému strachu, nebudeme nikdy schopni postoupit na další úroveň, strach je však zcela předvídatelný.

* * *

Kdykoliv jsme vyváděni z naší normality do posvátného prostoru, pociťujeme to jako utrpení. Je to opouštění toho, na co jsme zvyklí. To způsobuje utrpení. Část našeho já musí vždycky zemřít. Není-li tu ona ochota, nevstoupíme do posvátného prostoru. Prorok nás uvádí do posvátného prostoru tím, že nám ukazuje nedostatečnost starého řádu; úlohou kněze je učit nás, jak žít v novém prostoru. Naneštěstí kněz působí příliš často odděleně od proroka. Mluví o novém prostoru, ale nevede nás nikdy ven ze starého řádu, kde jsme dosud větším dílem uvězněni. Takové kněžství je obecně neúspěšné, i když celkem oblíbené. V tomto novém prostoru má všechno své místo. Toto povědomí se často nazývá druhou naivitou. Je to návrat k prostému uvědomění. První povědomí je nebezpečná naivita. Ta neví a myslí si, že ví. V druhé naivitě temnota a světlo existují vedle sebe, ukazují se paradoxy a my jsme konečně doma v jediném světě, který kdy existoval. Je to pravdivé poznávání. Smrt je zde součástí života a neúspěch je součástí vítězství. Protiklady se srážejí a spojují a všechno má své místo.

V dospělém náboženství se světské stává posvátným. Už neexistují dva světy. Už nemusíme opustit světský svět, abychom našli posvátný prostor, protože se oba spojily. Toto byl význam roztržení chrámové opony, když Ježíš zemřel. Proto Ježíš řekl, že chrám musí být zničen. „Nezůstane kámen na kameni.“ Chrám rozdělával skutečnost na svatý svět uvnitř a nesvatý svět venku. Naše slovo „profánní“ pochází ze slov *pro* a *fanum*, což znamená „mimo chrám“. Teilhard de Chardin řekl, že není nic profánního pro ty, kdo se naučili vidět. Je jenom jeden svět a to svět nadpřirozený. Není žádný přirozený svět, ve kterém není Bůh. Všechno je nadpřirozené. Všechny keře teď hoří, pokud jsi viděl hořet jediný keř. Stačí, aby se jeden strom naplnil světlem a anděly a už nikdy se nebudeš dívat na stromy tak jako dříve. To je to pravé vidění, které nazýváme kontemplace.

Bohužel, i když jsme jednou prohlédli, opakovaně ztrácíme své vidění. Proto se vracíme ke studni, abychom si umyli oči. Potřebujeme své vidění osvěžit. Zapomínáme. Začínáme lpět a chránit. Není-li tu ochota opouštět vše, už vidění celistvosti nedosáhneme. Boha nalze spatřit takovými malými a zašpiněnými sklíčky.

Chápu, proč používáme jazyk „znovuzrození“. Zdá se, že velké tradice říkají, že první narození nestačí. Nestačí, abychom byli jenom narození, musíme být znovu stvořeni.

Znovustvoření duše a osvěžení oka je návrat k prostotě. Je třeba ho podstupovat znovu a znovu a vnímat to jako stále nový začátek. Není divu, že mluvíme o „mysli začátečníka“.

Neexistuje žádný let z prostého vědomí do osvětlení bez mezipřistání. Musíme často procházet proměňujícími liminálními stupni. Cítíme to jako komplexní proces a jako bychom se rozpadali. V jednom smyslu to tak je; jak se pohybujeme ze své pohodlné zóny, cítíme se chvíli ztraceni a zmateni. Musíme nějak umožnit, aby se rozpustily naše předchozí způsoby prožívání skutečnosti. To často zahrnuje určitou vnitřní deziluzi. Ta je nám obvykle vnucována hříchem, pádem, zradou nebo ztrátou. Kdo z nás by měl odvahu se tam vydat sám? Svatý Augustin spojuje vnitřní cestu s cestou k Bohu. Mohli bychom ho nazvat otcem subjektivity v západní církvi: „...Povzbuzen touto četbou, abych se obíral sebou samým, vstoupil jsem, Tebou veden, do svého nitra...“ (*Vyznání*, VII, 10) S Bohem jako pomocníkem můžeme *proměnit* smutek v sílu a dokonce v radost. Jinak ho budeme normálně šířit kolem sebe.

* * *

Proměna je radikální zneklidnění. Dáváme přednost statickému, předvídatelnému stavu. Abychom dosáhli svého místa odpočinku v „normálnosti“, máme snahu se příliš identifikovat s jednou částí svého já. Odmítáme svoji slabost a přeceňujeme svoji sílu. Děláme to všichni. Má to smysl. Proč dělat to, v čem jsme slabí, zvláště v první polovině života, kdy vítězit je tak důležité? Obecně ignorujeme svůj skutečný charakter, abychom se přizpůsobovali tomu, co naše společnost nazývá úspěšností. A pak jsme v pasti. Ernest Becker to nazývá „charakterová lež“, kterou se snažíme vzdorovat smrti a odmítat ji. Jsem si jist, že toto je základ mnoha neuróz; mnoho lidí žije z „náplně naší kultury“, stávají se těmi, za koho jsou pokládáni, a ne těmi, jakými je Bůh stvořil.

Mám úctu k terapii a užívám ji, ale teď ji chci použít jako bod srovnání. Mnohá terapie je dnes potřebnou cestou řešení našich problémů. Na úrovni, kde můžeme naše problémy řešit, je většina z nich psychologické povahy. Řešení jsou většinou duchovní povahy. Potřebujeme se proto dostat od snahy řešit je (což je dobré a potřebné) k poznání, že je nakonec nemůžeme vyřešit na té rovině, na které záleží. Možná je můžeme jenom odpustit, obejmout je a oplakat.

Tento pohyb od psychologického k duchovnímu cítíme jako ztrátu moci. Je tomu tak (pro naše ego). Není tomu ale tak (pro naše skutečné já). Abychom uspěli v první polovině života, musíme obvykle odmítnout naše stínové a nepřijatelné já. Břímě druhé poloviny života spočívá ve znovunabytí toho, co jsme popřeli, čeho jsme se báli, co jsme odmítli.

Stínem pro mnohé z nás, úspěšné bílé muže střední třídy, není to, na co církev obvykle poukazuje. Církev (a nyní i právníci a sdělovací prostředky) poukazují na sex. To obvykle není to podstatné. Náš stín je neúspěch. Hleďte, čím opovrhujeme.

Tím je bezmocnost. Tou opovrhujeme. Zoufale se bojíme nemít žádnou moc. Bojíme se opuštěnosti, chudoby a nudy. Hrozně se bojíme neúspěchu.

Nenásilí, nepotěšení, neagrese jsou také součástí našeho amerického stínu. To jsou věci, kterým se při vytváření krunyře našeho charakteru vyhýbáme. Dychtíme po tom druhu agrese, který nám umožňuje být dominantními, mocnými. Spokojujeme se s určitým druhem potěšení, který ve skutečnosti není radostný. Někdy je potěšení, jako liminoidní zkušenost, vyhýbáním se radosti. Má obstarat zábavu pro jednu část našeho těla, možná ale za cenu vnitřní záře a šťávy celého našeho bytí. Chudoba je konečný stín pro mnohé z nás. Nedovedeme si představit štěstí bez našich peněz. Zkameněli bychom, kdybychom se měli obejít bez mnoha našich možností. Zaměnili jsme svobodu volby za svobodu duše – ta jediná dává duchovní radost.

Potřebujeme se podívat na to, co odmítáme a čím opovrhujeme. Podívejte se na to, čemu jste se celý život vyhýbali. Nechceme vypadat neúspěšně. To je náš stín. Bojíme-li se vypadat jako slabí, je to náš stín. Vidím, proč můj otec, František záměrně krácel jinou cestou, než po které šel Západ. Krácel zcela do stínového já a říkal: „Tady se budu radovat.“ Budu blažený v nemoci, ne-agresi, ne-dominanci, ne-potěšení, ne-bohatství, ne-úspěchu. Žil tak blízko dna věcí,

že nikdy nemohl upadnout příliš hluboko. To je svoboda!

* * *

Když integrujeme svůj stín a odpouštíme mu, život vypadá jinak. Vidíme to, na co jsme se nikdy neodvážili dříve pohlédnout. Biblická víra je vnímána jako vzdávání se vlastních očí a vidění věcí tak, jak je vidí Bůh. Bůh nehledí na naše chyby, ale na ta místa v nás, která se snaží říci „ano“. Děláte totéž s vlastními dětmi. Dohlédnete za jejich „ne“ ke snášenlivému „ano“. Bůh vidí Boží obraz ve vás tak, jako vy vidíte svůj obraz ve svých dětech. Bůh se na nás dívá a vidí, že odrážíme obraz Boží. Hýbeme se, smějeme, hrajeme si v Bohu tak, jako děti odrážejí v každém pohybu a úsměvu (i v každém nedostatku) své rodiče. Dobře to vyjadřuje Juliána z Norwiche: „Bůh nás soudí podle naší pravé vnitřní přirozenosti, kterou v sobě v celistvosti uchovává, bezpečnou a vždy zdravou. A tento jeho soud vychází z jeho spravedlnosti, zatímco my soudíme podle vnější, proměnlivé přirozenosti. Viděla jsem ho, že ve svém soudu nám nepřičítá ani kousek viny.“ (*Revelations of Divine Love*, kapitola 45) Jak jiné by bylo křesťanství, kdyby jen věřilo v takovou uzdravující lásku!

Všechno, co nám svět může dát, je „malá mysl“. „Malá mysl“, bez sjednocující zkušenosti „velké mysli“, nám dává pocit, že jsme k neunesení sami. Cítíme se ztraceni, existenciálně vinní, často křehcí a bezmocní. Mnoho pocitů viny se nevztahuje k tomu či onomu konkrétnímu hříchu, je to skutečně vina, že *jsme ještě nežili*. To nazýváme podstatnou nebo primární vinou. Ta je hlubší, než provinění, které můžeme pojmenovat. Cítíme to jako hanbu, ne kvůli něčemu konkrétnímu, ale za to, co jsme a co nejsme. Mnozí z nás strádají touto primární vinou a tímto základním zahanbením.

Z toho, že jsme ještě nežili, vychází určitý strach ze smrti. Sám jsem to prožíval, když jsem měl před několika lety rakovinu. Myslím, že jsem tehdy neměl strach ze smrti, ale věděl jsem také, že *už jsem žil*. Jakmile víte, že jste se dotkli tajemství života, nebojíte se smrti. Je tu existenciální hrůza z toho ztratit to, co jste nikdy nenalezli. Něco ve mně říká: „Ještě jsem to nedokázal.“ Ještě jsem nepoznal proud života. Ještě jsem se nedotkl skutečného, dobrého, pravdivého, krásného – a to je ovšem to, pro co jsme byli stvořeni. Když víme, že jsme to prožili, dokážeme ležet na svém smrtelném lůžku jako František a říci: „Bud' vítána, sestřičko smrti.“ Nebojím se opustit život, protože *mám život*. Jsem život. Víím, že život je nějak věčný a jeho další forma na mne čeká. Je to poslední práh, ale tento práh jsem už dříve překonal. Myslím, že právě toto má Pavel na mysli, když říká „abych poznal jej a moc jeho vzkříšení i účast na jeho utrpení“ (F 3,10). Je to skutečný vzor, který musíme prožít alespoň jednou – a potom něčemu porozumíme navždy.

Ale jestliže jsme nikdy nežili, budeme mít hrůzu ze smrti. Nebudeme mít žádnou jistotu, že toto není konec. Ježíš řekl: „Já jsem život.“ Přišel nám slíbit, že toto tajemství, zvané život a láska, je věčné, ale my do něj musíme *teď* vstoupit. Celá cesta do nebe je nebe. A celá cesta do pekla je peklo. Ne potom, ale teď.

* * *

Nedotkneme-li se života nyní, proč bychom v něj měli věřit potom? Jahve, Bůh Izraele, je definován jako „ten, který dává život mrtvým a volá k bytí to, co není.“ (Ř 4,17) Dej mi svůj neúspěch a já z něj vytvořím život. Dej mi své zlomené, znetvořené, odmítnuté, zrazené tělo, podobné tělu, které vidíš na kříži, a já z něj udělám život. Toto je Boží vzor proměny a zdá se, že se nikdy nemění. Jsme ještě zmateni, ale už nejsme tolik zmateni svojí zmateností. Stále ještě máme svoje malé úzkosti a strachy, ale nemáme ze svých strachů už takový strach. Stále ještě zakoušíme slabost, ale naše slabost nás už tolik neoslabuje.

Jsme stále ještě postiženi a jsme si příliš vědomi svého zranění, ale jak říká svatý Augustin: „Ve svém nejhlubším zranění vidím tvoji slávu a ta mě oslepuje.“ Naše zranění je naší cestou skrze to všechno. Nebo, jak to říká Juliána a riskuje, že nás to bude šokovat: „Bůh vidí naše zranění, a vidí je ne jako jizvy, ale jako oslavení... Neboť pro něj je hřích jako smutek a bolest

jeho miláčků. Neobviňuje nás kvůli nim.“ (kapitola 39) Mohli bychom třeba děkovat Bohu za naše zranění, ale obvykle tak děláme až ve druhé polovině svého života.

Alkoholici mluví taktó. Říkají mi: „To bylo to nejhorší, co jsem mohl udělat. Rozvrátil jsem své manželství, ztratil práci a způsobil bolest svým dětem. Nedává to žádný smysl, ale je to největší věc, která se mi kdy stala – že jsem byl opilec.“ To myslíme tím ‚všechno má své místo!‘ Když může starý opilec říci, že alkoholismus byl největší dar, jaký mu kdy Bůh dal, potom má zcela jistě všechno své místo. Logicky to nedává žádný smysl, ale teo-logicky ano. Jaká hanba, že rozbil svoje manželství a způsobil bolest svým dětem. Přeje si, aby to mohl vzít zpátky. Ale ve skutečnosti jeho srdce nakonec prasklo a tím se otevřelo. Teď se může vrátit ke své ženě a ke svým dětem se soucitem a svobodou. Není to lepší, než tak zvané „dělání všeho správně“, při kterém se stáváme topornými, svatouškovskými a nechápavými? Uznávám, že je to velké tajemství a hluboký paradox: „Hledí na ně ne jako na rány, ale jako na trofeje“, říká Juliána. Je to tak úchvatné – a pochopitelné jenom ve věčné ekonomii milosti.

Mnoho lidí dělalo všechno správně. Když se na ně díváš, říkáš si: „Jestli je tohle spása, nevím, jestli chci být spasen.“ Jestli tohle jsou lidé v nebi, nechci se tam dostat! Houf nadřazených lidí, kteří vás upozorní pokaždé, když se zmýlíte? Tento život že Ježíš slíbil? To není možné.

Na druhé straně potkáváte tyto dušičky, které byly životem snědeny a vyplivnuty. Jejich oči však září. Viděl jsem na Filipínách tolik zářících očí! Jsou to lidé, kteří vystačí s málem. Před třemi týdny jsem sloužil nedělní mši svatou v táboře squaterů. Barabizny všude kolem. Byli tak nadšení, že přijel „strejda“. Děti mě vzaly za ruce a vedly do té čtvrti. Z těch barabizen vycházely děti v dokonale čistých šatech. Nevím, jak maminky dokázaly ty šaty udržet tak čisté. Všichni jsou na nedělní bohoslužbu vystrojeni. Všichni kluci vzali své kytary a byla to velká událost týdne. Měli něco, co my jsme ztratili.

Chtěl jsem jim říct: „Ve srovnání s námi žijete strašně, ale víte, co máte? Vaše kultura se nerozpadá. Nejste cyničtí jako jsme my. Všichni se smějete. Proč byste se měli smát? Nemáte ke smíchu žádný důvod. Žijete v barabiznách!“ Smrdí to jako odpadky. Ale máte tátu a mámu a jasnou, prostou identitu. To je vše, co děti potřebují pro štěstí a pocit bezpečí. Pokaždé, když jsem slavil bohoslužbu, zapalovaly kolem mne svíčky a vystavovaly sošky, celý ten svůj staromódní devótní katolicismus. Všechno bychom to měli jako zbožnou religiozitu vyhodit. Ale oni se smějí a mnozí z nás už ne.

Nevím, kdo je to naučil, ale pořád cítíte, jak vás ty malé filipínské děti berou za ruce. Chytnou vám ruku a dají si ji na hlavu. Nežádají, abyste jim požehnal. *Berou si to od vás*. Rozplakalo mě to. Mají ještě duše! Mají světlo, mají naději. Malé děti vám říkají: „strejdo, strejdo“ a myslím, že když si od vás přitahují požehnání, to požehnání opravdu přichází. Jsou pro požehnání připraveny. Věří v to požehnání, a vy si nejste jisti, zda to tam už nebylo, když jste to viděli, očekávali a žádali. Toto jsou požehnaní země, kteří se nepotřebují učit kontemplaci. Zdá se, že utrpení je naučilo.

* * *

Když mluvím o opouštění potřeb ega a výkonů, o potřebě méně vše ovládat, někdo by to mohl interpretovat, jako že příliš zdůrazňuji odstup. Ale když se díváte na Ježíše na kříži, vidíte, že křesťanství je náboženství *připojení (attachment)*. Ježíš říká, milujte a plaťte za to. Duše se vždy připojuje. Zamilovává se. Podívejte se na obrázek Nejsvětějšího srdce Páně. Jeho srdce je mimo tělo, před ním. Možná je to strašné umění, ale je to velká teologie. Srdce je dáno a cena zaplácena. Když se připojujeme, když se zamilováváme, riskujeme bolest a budeme pro to vždy trpět. Kříž není cena, kterou Ježíš *musel* zaplatit za to, aby přemluvil Boha, aby nás miloval. Je to prostě to, kam nás láska dovede. Ježíš to pojmenovává. Jestliže milujeme, jestliže necháme bolest světa, aby na nás doléhala, ukřižuje nás to. (To je mnohem lepší než přemýšlet o Ježíši, jak platí nějaký dluh odcizenému Bohu, kterého je třeba přemluvat, aby nás miloval.)

Chtěli bychom zůstat stranou v jakési zenové oddělenosti, ale to není křesťanská cesta. Křesťanská cesta je připojit se. Když začínáme platit cenu, začínáme si uvědomovat, že nemilujeme dostatečně. Uspokojujeme vlastní potřeby. Náš nový název pro to je „spoluzávislost“. Tento druh lásky je nečistý, hledající sebe sama. Mnoho z toho, co nazýváme láska, nemá s láskou nic společného.

Musíme ustoupit a naučit se velkému umění oddělenosti, což je očišťování připojení. Naše náboženství není ani čisté oddělení, ani čisté připojení, je to tanec mezi nimi. Jiná sada obrazů stejné skutečnosti je poušť a město. Ježíš se pohybuje sem a tam mezi pouští a městem. Ve městě cítí, že ztrácí perspektivu, lásku, střed, a musí jít na poušť, aby zase uviděl skutečnost. A když je sám na poušti, jeho vášnivé sjednocení s Otcem ho žene zpět do bolesti města.

Vracíme se, abychom byli očištěni Božím milosrdenstvím a znovu naroubováni na vinný kmen; vracíme se ke studni, až poznáme, co je skutečné, a potom se vracíme do města. Prací duše je připojení, prací ducha je často oddělení. Bez umění oddělení se kultura stává závislou, máme značnou spoluzávislost. Budeme mít lidi vpletené jednoho do druhého, kteří neznají svoji identitu. Nemají co dát, protože tu není žádné „já“. Bez připojení ale není žádné riziko, žádná vášně, žádný soucit, žádná sociální spravedlnost, nedrží se napětí a střet protikladů.

* * *

Napětí nebo tanec mezi připojením a oddělením se často nazývá třetí cesta. Je to prostřední cesta mezi útekem a bojem, jak to popisuje Walter Wink. Někteří dávají přednost tomu jít do toho, bojovat, měnit, rozhodovat a předělávat. Jiní, lidé „útěku“, tvrdí, že žádný problém není. „Všechno je nádherné.“ Jen se podívejte jinak. Obě cesty se vyhýbají tomu, aby udržely napětí, bolest, podstatně tragickou povahu lidské existence.

Kontemplativní postoj je třetí cesta. Stojíme uprostřed, nejdeme do toho z pozice síly, ani se nevyhýbáme pro strach z bolesti, kterou to přinese. Jsme otevřeni realizaci, vidíme temné stránky skutečnosti a bolest světa, ale *držíme to v sobě, až nás to přemění*, a víme, že jsme spoluviníky zla a že se podílíme též na svatosti. Jakmile dokážeme stát na té třetí, prostorné cestě, nebojovat ani neprchat, jsme v místě milosti, z níž vychází vše nové. Z ní vychází tvořivost a my můžeme nakonec udělat pro svět něco nového. Když naše ego přestane být zaháčkované, když už to není naše starost, pak můžeme doufat, že je to starost Boží. Můžeme přestat budovat naše království a můžeme se stát *použitelnými* pro království Boží.

Třetí cesta je cesta moudrosti. Je to opuštěná, snad úzká stezka, protože téměř všichni ostatní si vybírají ty druhé dvě: útek nebo boj. Obvyklá cesta liberálů je boj. „Pojďme to rozhodnout a změnit.“ Ale i oni se stávají odrazem toho, proti čemu se staví. Konzervativci prchají spíše tím, že popírají existenci problému. Rádi citují: „chudé budete mít vždycky mezi sebou“ a pak prohlašují, že „naším úkolem je jen dobře pochopit Ježíše.“ Často mohutně odmítají institucionalizované zlo s výjimkou bezpečnostních systémů, které budují. Bohatí nikdy nevidí, jak žije devadesát procent světa. Je to nebezpečná iluze. Je to jeden z velkých hříchů katolických zemí. Hledíme na kříž, ale neuvědomujeme si, co nám kříž říká. To platí o liberálech i o konzervativcích: liberálové odmítají vertikální břevno kříže (transcendenci a tradici), konzervativci odmítají břevno horizontální (šířku a zapojenost).

Naše Centrum pro akci a kontemplaci bývá nazýváno školou proroků. To je to, čím chceme být. Proroci v Izraeli jsou vždycky Izraelité, dobří a hrdí Židé, kteří věří ve svoji tradici. Nejsou to vykořenění lidé mimo judaismus, kteří házejí kamení na chrám. Milují chrám a zákon. Ale vidí skrze to všechno, vidí, tak jako viděl Ježíš, skutečný *smysl* zákona a chrámu. Prorok spojuje to nejlepší od konzervativců a od progresistů. To z nich obvykle dělá „radikály“, nepřijatelné v obou táborech.

Ježíš byl zcela ponořen ve své židovské tradici. Nezačal nějakou vlastní myšlenkou. To nemůžeme ani my. Nemůžeme nést prorocké charisma, nejsme-li někde zakořenění, zakotvení, někomu odpovědní. Proto také většina liberálů toho mnoho nedokáže. Vyzobnou si kousek z

jednoho systému a kousek z toho druhého. Často jim chybí místo, kde by skládali účty, kde by se podřizovali, byli zakotveni a vydáni. Jak řekl Gándhí, musíte vykopat jednu hlubokou studnu, ne mnoho mělkých. Takto v jednom smyslu nevěřím na proroky, kteří nejsou konzervativní. Proroci musí být zakotveni ve velké tradici moudrosti. Naši prarodiče nebyli hlupáci. Pravda už je tady. Vzory duše nejsou nové a dvacáté století neobjevilo nic nového, pokud jde o proměnu smrti v život. Cena je stále stejná: „aby z těch dvou ... stvořil jednoho nového člověka, ... oba dva usmířil v jednom těle, na kříži usmrtil jejich nepřítelství“ (Ef 2,15–16) *To je jediný skutečně proměňující model v lidských dějinách.*

To je slabost pro Američany, protože my jsme lid bez dějin. Nectíme tradici. Henry Ford řekl: „Všechna historie je nesmysl.“ Byl ztělesněním Ameriky. Myslíme si, že nepotřebujeme minulost, že potřebujeme jediné pragmaticky řešit problémy. Samá „malá mysl“, žádná „velká“. To je vize, kterou jsme si jako země osvojili, nebo bych spíše měl říci, *nedostatek* takové vize. Málokdy se díváme na schéma života a smrti jako na dlouhou trať. Jsme lidé na krátkou trať. Proroci byli praví tradicionalisté a ne jenom sami sobě sloužící „konzervativci“. (Velká tradice se jmenovala „živá víra mrtvých“, zatímco mnohý tradicionalismus je „mrtvá víra živých“.)

Všichni proroci Izraele měli mocnou zkušenost absolutna. Jediný osamocený je absolutní. To je jádro židovského monoteismu. Jenom Jeden je dobrý, Jediný je skutečný. Tato zkušenost přemáhající Jedinnosti relativizuje všechno ostatní, včetně náboženských struktur: papežství, Bible, svátosti a toho, jak je všechny interpretujeme. Všechny jsou pravdivé, ale všechny jsou symbolické, ukazující kamsi nad sebe. Všechno náboženství je metafora a symbol. Není žádný jiný způsob, jak poznat tajemství. To neznamená odmítnout náboženství. Symbol a metafora jsou jedinou cestou, jak uvidět duchovní a transcendentální.

Abychom byli proroky, musíme nejdříve vidět u sebe to, co vidíme u druhých: dobré a zlé. Nenávidím konzumní společnost, protože si uvědomuji, že jsem americký spotřebitel. (Mám rád svůj hezký vánoční svetr.) Nenávidíme-li to „tam“ a ne u sebe, stáváme se pokryteckými. Vnitřní pohyb znamená poznat v sobě hříšníka a odpustit si své hříchy. To skutečně znamená, že poznáváme svůj hřích jako hřích, vidíme zlo a škodu, které působí, a chceme se změnit. Naše náboženské slovo pro to je „kajícnost“. Pak nestojíme stranou kohokoli jiného, ani nad ním, ani nikoho nesoudíme. Všichni sdílíme stejný Boží obraz, což má také vyjádřit úctu k dobru jak ve mně, tak i v možném oponentovi.

A na závěr, musíme čekat a prosit o milost, abychom respektovali a ctili lidi, kteří s námi nesouhlasí. Jestliže lidé střílejí lidi v potratových klinikách, víme, že nejsou pravými proroky. To je příliš daleko od prorockého charismatu. Mohli začít jedním velkým nahlédnutím: smyslem lidského života. V tom mají jasně pravdu. Zahlédli Boží obraz v lidském plodu a ve všem stvořeném. To je velký začátek. Ale potom se zachytili o svůj vlastní obraz. Bez další duchovní práce se příliš identifikují se svojí nadřazeností, svojí spravedlností, tím, že jiní jsou zlí, a potom se stávají slepými. Končí tím, že zastřelí jiný Boží obraz. Nejsou to proroci hodní důvěry. Jestliže nenávidíme ty, kdo s námi nesouhlasí, cítíme-li se spravedlivými a nadřazenými nad těmi, kdo mají jinou politiku, nejsme v Duchu. Dokud nám není ten dar dán, neměli bychom předpokládat, že máme prorocké charisma. Máme-li prorocké charisma, nezpůsobujeme bolest „jim“, ale setkáváme se s bolestí v sobě samých. Vstřebáváme bolest, neprojektujeme ji jinam, ani se nemstíme zlu, které vidíme. Podřizujeme se uskutečňování, jehož jsme také součástí. Je to jenom otázka toho kdy, kde a jak.

Před osvětlením uvádíme všechen strach, soudy a kritiku v druhé osobě: „ty jsi“. Po osvětlení se připojujeme k Ježíšovi na kříži a všechna kritika se od té chvíle uvádí v první osobě: „my jsme“.

Dovětek a závěr: Kontemplativní vidění nauky o kříži

Věřím, že celá biblická tradice a cesta osobní modlitby nás společně vedou ke stejnému závěru o tom, co se děje v lidských dějinách a jak můžeme být použiti jako nástroje uzdravení a proměny těchto dějin. Je podstatným a paradoxním tajemstvím kříže, ke kterému se racionální a kalkulativní mysl podle mne nemůže nikdy svým úsilím dobrat. Dovolte, abych se pokusil vyjádřit stručným a novým způsobem – tak, abyste mohli slyšet jeho svěží a revoluční charakter – co, jak věřím, Bůh koná v dějinách a v našich životech:

Boha lze najít ve *všech věcech*, zvláště a především v bolestných, tragických, hříšných věcech, přesně tam, kde Boha hledat nechceme. Ukřižování Boha-člověka je nejhorší věcí a současně nejlepší věcí v lidské historii.

Lidská existence není ani dokonale konzistentní (což obvykle požadují lidé racionální, lidé s potřebou ovládat), ani nesourodý chaos (což očekávají cynici, agnostici a nevědomí); místo toho má *lidský život schéma kříže*. Je to „souběh protikladů“, kolize nedorozumění a protimluvů; jsme všichni naplněni protiklady, které je třeba usmířit.

Cena, kterou platíme za to, že držíme tyto protiklady pohromadě, je vždy nějaká forma ukřižování. Ježíš sám byl ukřižován mezi dobrým a špatným zločincem, visel mezi nebem a zemí, udržoval v sobě svoje lidství i svoje božství, mužské tělo s ženskou duší, vyloučen jako problém jak náboženstvím, tak i státem. Nic z toho neodmítl, ale „usmířil všechny věci v sobě“ (Ef 2,10).

Křesťané nazývají toto schéma „velikonoční tajemství“: pravý život přichází *pouze* skrze cesty smrti, na kterých se *učíme, kdo je pro nás Bůh*. Opouštění je přirozená povaha každé pravé spirituality a proměny, shrnuté v mýtické větě: „Kristus umírá. Kristus vstal z mrtvých. Kristus přijde znovu.“

Nebudte překvapeni nebo pohoršeni hříšným a tragickým. Dělejte, co je ve vašich silách, aby *byl* mír a aby se *konala* spravedlnost, ale nikdy neočekávejte nebo nepožadujte dokonalost na této zemi. To obvykle vede k falešnému morálnímu pobouření, negativní identitě, netoleranci, přehnanému podezírání a samoučelným křížovým výpravám proti „znečišťujícímu prvku“, místo abychom se sami stávali „novým stvořením“ (Gal 6,15).

Odolávejte všem utopickým ideologiím a heroickému idealismu, které nejsou zmírněny trpělivostí a poučeny vším, co je zlomené, porušené, hříšné a slabé. Ježíš je vyhraněný *realista* a neodděluje problém od řešení. Pracujte pro situace, kde oba vyhrávají. Mějte nedůvěru ke všem dichotomiím, kde jeden vítězí a druhý prohrává.

Následování Ježíše není jako takové „schématem spásy“ nebo prostředkem k vytvoření společenského řádu (i když se zdá, že to většina lidí od náboženství očekává), neboť je to *povolání sdílet Boží osud pro život světa*. Ježíš nepřišel, aby vytvořil duchovní elitu nebo výlučný systém pro lidi, kteří „mají rádi“ náboženství, ale pozval lidi, aby ho „následovali“ v nesení tajemství lidské smrti a vzkříšení (což je nenáboženská záležitost, ale taková, jakou lze splnit jenom „skrze Boha, s ním a v něm“).

Ti, kdo jsou ochotni *nést a milovat, co Bůh miluje*, což je to dobré i špatné v lidských dějinách, a platit cenu za usmíření toho v sobě – to jsou ti, kdo Krista následují: kvas, sůl, hořčičné zrna, které Bůh může použít k proměně světa. Kříž je dramatickým obrazem toho, kdo stojí o to být pro Boha *použitelným*.

Těchto několik stačí na to, aby zadrželi svět na jeho cestě k nenasytosti, násilí a sebezničení. *Bůh volá domů každého a všechno* (Gn 8,16–17, Ef 1,9–10, Ko 1,15–20, Sk 3,21, 1 Tm 2,4, J 3,17). Bůh jen potřebuje nějaké *nástroje a obrazy*, které jsou ochotny „vzít na sebe podobu jeho smrti“ a být proměněny mocí jeho vzkříšení (F 3,10). Nejsou „zachráněni“, daleko

spíše jsou vybráni, použiti, očištěni a milováni Bohem – právě tak jako Ježíš, který to udělal první a pozval nás na „velkou přehlídku“.

Institucionální náboženství je *lidsky nutný, ale také nezralý projev* tohoto „skrytého tajemství“, kterým Bůh zachraňuje svět. Zdá se, že dějiny zviditelňují záři jak oné nutnosti, tak i nezralosti, a to zlobí jak progresisty, tak i konzervativce. Institucionalizované náboženství není samo o sobě konečné, je to jenom zázračná a „nejistá hlásná trouba“ zvěsti.

Mnozí, kteří formálně nepřínaležejí do žádné církve (Gándhí, Simone Weil, Etty Hillesum, Nelson Mandela apod.), žijí, Boží volbou a milostí, jak se zdá, toto tajemství Božího utrpení a radosti. A mnozí z těch, kdo byli formálně pokřtěni, nikdy nezvolili „pít z kalicha, ze kterého já musím pít, nebo být, pokřtěni křtem, kterým já musím být křtěn.“ (Mk 10,38)

Učení kříže, jeho bláznovství a obraz přinášejí celé lidské historii vysvětlení a pravdu. Můžeme skutečně mluvit o tom, že jsme tím „spaseni“. *Ježíš ukřížovaný a vzkříšený je úplným vzorem, zjeveným, pojmenovaným, uskutečněným a přislíbeným pro naše vlastní životy.* Můžeme-li říci své ano tomuto „zranitelnému Božímu jménu“, nečekají naši mysl už žádná další překvapení a dějiny už nečekají další oběti.

Kontemplativní mysl je jediná mysl, která je dost veliká, aby toto uviděla a jenom toto vidění je dostatečně poddajné, aby tomu uvěřilo. Kalkulativní mysl bude jen dále vytvářet dualismus, scénáře vítězství a proher, vševládného ega a nutných obětí. Nemůže se sama dostat z vlastních nelogických přemetů. Einstein to řekl takto: „Žádný problém nemůže být vyřešen stejným vědomím, které ho způsobilo.“

Bůh nám dal nové vědomí tím, co nazýváme „modlitba“, a zcela neočekávané, možná přímo nežádané vysvětlení tím, co nazýváme „kříž“.